

ВИА МАЛА

ДИМИТЪР
МАНТОВ

ДИМИТЪР МАНТОВ

ВИА МАЛА

chitanka.info

Тази книга може да бъде наречена „роман за един незавършен роман“.

Преди четвърт век започнах да пиша книга за времето на император Марк Аврелий.

Беше в навечерието на войната. Тогава ми се струваше, че целият ми живот ще мине под сянката на надменно насочени към небето синкавосиви оръдейни дула.

Завършил бях Юридическия факултет, но вместо сериозно да се готвя за държавния изпит, четях различни исторически съчинения, пишех и задрасквах в една дебела тетрадка с карирани листа и с никого не споделях терзанията си — струваше ми се, че и професионален историк нямаше да разбере защо се интересувам от далечната епоха на императора философ.

Имаше и друго: бях в конфликт с важна личност, по-точно с група важни личности, един от които им беше шеф. Приятели ме предупредиха, че ония ще ми скроят някой номер.

Какво можех да направя? Да изляза на улицата и да се развикам за помощ? Или да отида при някой супершеф, който ще ми съчувства на думи и след като ме почерпи с държавно кафе, ще гледа по-бързо да се отърве от мен?

Както и да си блъсках главата, никакъв изход не виждах и дни наред чаках. Който е чакал да се продъни подът под краката му или таванът да се строполи върху пламналата му от мисли глава, знае какво означава това. Само когато потъвах в миналото, се чувствах добре. В паметта ми се преплитаха латински сентенции, цитати от велики автори. Тогава не знаех, че най-трудно се намира отговор на най-обикновените въпроси. Например: всички четем едни и същи умни книги, но защо не сме еднакво умни?

Освен безперспективното писане на античен роман имах и друго занимание — както казваха в родното ми градче, „пописвах“ по вестниците. От редакцията на всекидневник, където работеше мой състудент, ми предложиха да отида в командировка за една седмица, за да напиша репортаж за някакъв пенсиониран учител, който подарил личната си музейна сбирка, за да бъде открит местен археологически музей.

В Градчето, което се намираще на тридесетина километра на север от Пловдив, пристигнах късно следобед — един раздрънкан

автобус ме изсипа заедно с останалите десетина пътници в средата на унил площад, ограден от четирите страни с вехти двуетажни къщи.

Беше гроздобер. Във въздуха се носеше сладкият дъх на шира, през площада минаваха волски и биволски коли, които мъкнеха големи „кораби“, пълни с грозде. Циганчета подскачаха покрай колите, протягаха ръце, коларите им хвърляха чепки грозде, а те ги ловяха, като радостно подвикваха.

— Голям берекет! — рече някой зад мене.

Обърнах се и видях очилат възрастен мъж с омачкан панталон, черна жилетка и бяла риза.

Вече бях чувал обяснението за тазгодишния берекет — зимата беше с много сняг, пролетта — влажна, а лятото сухо. Всичко това донесе небивало плодородие. Есента беше дълга и топла, гроздето всеки ден се налива със сладост. Казваха, че каците и бъчвите няма да стигнат за новото вино.

— Къде е хотелът? — попитах очилатия, за да прекъсна словото му за берекета.

В същия миг забравих и за хотела, и за плодородната година — в горния край на площадчето се появи Тя.

Странно наистина, струва ни се, че винаги сме познавали и обичали жената, в която сме влюбени. Може би така искаме сами себе си да възнаградим за търпението, с което сме я чакали...

Гледах захласнат стройното тъмнокосо момиче, което идваше към мен, обляно от златистата светлина на отиващото към закъсване слънце, и вече знаех, че с мен ще стане някаква огромна промяна, като че досега в мен се бе крил съвършено непознат човек, който се излюпва като пеперуда от какавида, пърха с криле, иска да лети, да се радва и на себе си, и на света.

Тя мина покрай мен и потъна в тъмен, усвоен вход. Едва тогава осъзнах, че съм стоял пред хотел „Сплендид“^[1].

Блясъкът и великолепието на хотела обаче бяха само в названието — двуетажната постройка с два реда тесни прозорчета и голям дървен балкон беше нещо средно между хан от турско време и търговски склад, с олющена сива боя и ръждясали улуци.

В такива хотели ме бяха хапали настървени дървеници — това беше време на ожесточена борба между хората и дървениците, препаратът ДДТ още не беше открит. И сега, като пиша тия редове,

усещам, че нещо пълзи по врата ми, и замахвам с ръка да размажа кръвожадното насекомо.

И все пак събрах кураж и тръгнах към входа на хотела, където влезе Тя.

* * *

... Тя се казваше Евридика, викаха ѝ Ева. Черна коса, която на едри вълни се спуска до раменете, матово лице с гръцки нос и може би малко голяма, но подвижна, чувствена уста, крехка линия, която очертава тънък силует с дълги бедра и стегнат бюст — говори ли всичко това за изключителна красота? Съзнавам, че нещо се изплъзва от описанието на жената, която години наред не можех да забравя.

„Дежурната“ (така наричаха тогава регистраторките в рецепциите) на общинския хотел „Сплендид“ — пълногърда приказлива лелка, набързо ме осведоми за всичко, което ме интересуваше. Госпожицата, която ей сега влезе, е от курсистките — те са двадесет и две момичета, ще стоят цял месец, софийският „Червен кръст“ урежда курс за млади самарянки, учат ги да превързват рани и да гледат болни, ама от тая работа май нищо няма да стане, те всички до една са глезли, дай им да се червосват пред огледалата и да си опъват чорапите в коридорите, като си задигат роклите. Така де, от една седмица са тука, а пък вече са подлудили нашите момчета — те току подсвиркват под прозорците вечерно време и хвърлят ситни камъчета в стъклата.

Като разбра, че ще пиша в един от столичните вестници за учителя Николов, лелката стана още по-приказлива и любезна. Даскала по история бил учен и много добър човек, и той пишел, но не по вестниците, а по списанията — тя веднъж чела в едно такова списание, но нищо не разбрала, разказвал за камъни и стари пари, нали като не е в училището, само с това се занимава — с камъни и стари пари. Затова си и остана стар ерген. Учениците го обичат, сега, като се пенсионира, кой ли ще го замести?

Аз я слушах с половин ухо, като попълвах адресната бланка.

— Ще ти дам стаята с едното легло, малко по-скъпо, ама няма никой да ти хърка — продължаваше лелката, като през цялото време не

сваляше плетката от ръцете си, телените куки като че сами повтаряха едни и същи движения. — Тая стая я държим за големци и началници, а ти щом идеш от София, защо да не минеш за началник?

И отново, както когато стоях на площада до чешмата, с крайчеца на окото си долових приближаването на тънък силует, само че сега той плуваше в оранжево сияние. Вдигнах глава и на светлината на оплютата от мухи електрическа крушка, която осветяваше коридора, видях, че отгоре по дървеното стълбище слиза Тя.

В някакъв филм показваха как главната героиня, световноизвестна певица, слиза по огромни стъпала — те бяха като позлатени (така съм запомнил, при все че филмът беше черно-бял), тя стъпваше бавно и величествено и приближаваше към мен. Накрая, когато запълни целия екран, усетих, че в гърдите ми не остана въздух.

Този спомен оживя в мен. Навярно съм гледал като смахнат (стилистите от старата школа щяха да кажат — „като хипнотизиран“), защото тя спря само на две крачки от мен и учудено ме изгледа.

— Господинът е от София, пише по вестниците — обади се дежурната лелка.

— А! Журналист... — чух глас, който се завъртя около мене във валсов ритъм.

Отнякъде долитаха познати звуци. Това не беше валс от Щраус, нито някои от ония енергични мелодии, изпълнявани от гарнизонни духови оркестри, които толкова много приличат на кавалерийски маршове. Валсът, който целия ме изпълни, беше от времето на латерните — и в същото време със звуци, които като че идеха от епохата на чембалото. (А било е време — втората четвъртина на миналото столетие — когато валсът е бил смятан за безнравствен танц.)

Слушах плавната, леко замайваща мелодия, гледах момичето и изпитвах две съвсем противоположни желания — да разтворя ръце, да я прегърна или да побягна, без да съм я докоснал.

И досега не мога да разбера как стана така, че намерих кураж и тръгнах с нея, като забравих и чантата, и лелката, по-точно, като оставих пътната си чанта при лелката.

Валсът продължаваше да звучи в мене — ту с бавно, ту с побързо темпо. Говорех, говорех... Да, дежурната в хотела вярно каза, изпратен съм тук от един столичен вестник, но всъщност не съм

журналист. Пиша разкази и дори есета, може да е нескромно, ала съм започнал и един роман. А нали литературата е психология, нещо ми подсказва, че тя — моята нова позната, притежава изтънчена артистичност, сигурно рисува или пее.

При последните ми думи момичето рязко спря и ме погледна право в очите:

— Да! Рисувам! И какво от това?

— Моля ви, исках само...

— Не ме приеха в Художествената академия, но продължавам да рисувам! И ако искате още да знаете, писала съм стихотворения, и то не чак толкова лоши.

— И аз започнах с поезия... Ще ви кажа защо престанах да пиша стихове.

За пръв път разкрих на чужд човек една от малките си тайни: разказах как в един весел пролетен ден чаках на перона на провинциална железопътна гара да пристигне влакът с новите вестници. Вече знаех, че са отпечатали в един литературен вестник мое стихотворение. Влакът пристигна, затичах към пощенския вагон и помогнах на пощенския чиновник да вземе чувалите с писма и вестници. После там, на гарата, разтворих вестника и зачетох своето собствено стихотворение — нали това е една от радостите на авторите, като видят своя отпечатана творба, да се полюбуват на себе си... Изведнъж ми се стори, че точно в тая минута стотици гимназисти на стотици железопътни гари са разтворили по един брой от тоя вестник и четат същото това стихотворение.

— Разбирате ли? — припряно говорех аз. — Ужаси ме, че не съм неповторим автор на незаменимо произведение, а един от многото!

Едва сега усетих, че тя ме наблюдава с леко присвити очи. Млъкнах и сплетох пръстите на ръцете си, не знаех какво повече да кажа.

— Колко време ще бъдете тук? — спокойно попита тя.

— Два-три дни... А може и повече, аз не съм на постоянна работа във вестника. Всъщност съм юрист, остава ми само да взема държавния изпит.

Тя тръгна с бавни крачки по плочестия тротоар.

— Трябва да потърся учителя Николов. Ще дойдете ли с мен? — попитах аз с пресекващ глас, като я настигнах.

— В това загубено място човек от скука може да се побърка! — въздъхна тя. — Филмите ги сменят през седмица, в ресторанта свири циганска музика, а момчетата им са глупави ергенчета...

Беше толкова хубаво — вървахме заедно, усещах рамото ѝ до своето рамо и като изоставах само крачка назад, можех да се любувам на нежната ѝ фигура. Струваше ми се, че не ще се наситя да я гледам.

---

[1] Splendide (фр.) — бляскав, великолепен. ↑

Лесно открих къде живее пенсионираният учител — къща с асмалък, която се виждаше над ниска дъсчена ограда. Отворих вратичката и поканих Ева да влезе.

Циментова пътечка прекосяваше малка градина, пълна с овошки — дюлите още не бяха обрани, една клоната мушмула беше отрупана с плод.

Видях, че под асмата край кухненска маса седят двама мъже, и отдалеч се обадох, че търся учителя Николов.

Единият от мъжете се изправи и тръгна да ни посрещне. Беше широкоплещест, с едро лице, малко напълнял.

Той се ръкува с Ева, подаде и на мен десница, после с широк жест ни покани към къщата.

До масата седеше сух побелял мъж в пепитен костюм, с бяла риза и светла вратовръзка. Панталоните му бяха така изгладени, че ръбовете личаха отдалеч. Черните, явно боядисани мустачки и очилата със златни рамки допълваха впечатлението за „издокаран човек“ — може би защото домакинът с измачкания си костюм толкова много се отличаваше от него.

Учителя го представи като „доктор Георгиев“, докторът стана и с великосветски поклон целуна ръка на Ева. После сдържано се ръкува с мен.

На масата в порцеланова чиния жълтееше грозде, в друга чиния имаше начупени орехи, а около стъклената купичка с мед кръжаха пчели.

Домакинът донесе от приземната стая два стола, забеляза, че Ева се колебае да седне, и закри меда с дървено танурче. Ева обаче стоя права, докато пчелите изчезнаха в различни посоки. В това време Учителя обясняваше, че най-хубавото мезе за гроздова ракия освен самото грозде, разбира се, е мед и орехи.

Доктора го прекъсна:

— Хубаво приказваш, но не забравяй, че на масата още няма ракия.

— Нека още малко се изстуди на чешмата — каза домакинът и седна срещу Ева.

Не зная кой пръв е написал израза „есенно затишие“, но в топлата есен наистина настъпва затишие — то може да е само за ден-два или дори за броени часове — тогава земята с повехналата,

прегоряла трева притихва, така че не потрепва ни едно клонче на пожълтелите дървета, а небето е светло и спокойно. Колко хубаво е да се погрееш на слабото слънце или да тръгнеш сам по есенна алея...

Сам ли?

— По кой път дойдохте? — сепна ме гласът на Учителя.

Разказах за раздрънкания автобус и за прашните села, през които минах.

— Да, пътят до нашето Градче наистина е лош. Така е записан още преди осемнайсет столетия в една римска карта — Виа мала.

„Сега ще ти покажа какво знам!“ — въодушевях се аз и започнах да обяснявам, че Виа мала е вървял на двадесетина километра оттук, че според тия и тия автори...

Учителя ме слушаше внимателно. Ева ме гледаше с изненада, а Доктора одобрително кимаше на всеки от моите аргументи.

Накрая дръзко попитах домакина:

— Имате ли сериозни доказателства за вашата теза?

Учителя сложи ръце върху масата и замислено рече:

— Нашето Градче е малко. Винаги е било малко. Пътищата до него всякога са били лоши. И ние двамата с тебе — той за миг погледна Доктора, — някога дойдохме тук по Виа мала. И нашите гости също са дошли по тоя път...

От тихия му глас, от есенното затишие може би усетих как целият се потопявам в необяснима тъга — жал за всичко около мен, за самия мен, за онова, което знам и не знам за себе си.

Гласът на Доктора ме изтръгна от унеса:

— От три десетилетия сме тук. Ние сме от Пловдив, съученици сме. След гимназията две години гладувахме в Париж, аз следвах философия, а той — медицина.

Учителя се усмихна и поклати глава:

— А завършихме — той стоматология в Загреб, а аз — история в Софийския университет... Но да не ви занимаваме с наши работи. Дошли сте заради общинския музей. Засега той е само на книга. Всичките експонати са тук, вкъщи, още няма сграда за музея.

— Кажи, кажи крилатата си фраза! — обади се Доктора.

— Коя по-точно? — погледна го Учителя.

— За миналото и за бъдещето.

— Да — усмихна се домакинът и тихо рече: — Бъдещето на нашето Градче е в неговото минало.

— Виждате ли — посочи го с ръка Доктора. — Като латинска сентенция!

— Наистина — съгласих се аз и повиших глас, защото усещах, че вниманието на Ева се насочва към Учителя. — И миналото може да има бъдеще!

Доктора се изправи:

— Изглежда, че аз ще играя ролята на домакин...

— А, да! — стана Учителя.

Той изчезна в приземието, а Доктора се наклони към мен и рече с глас на човек, който доверява тайни:

— Като се върне, попитайте го дали е намерил някоя средновековна златна монета.

— Наистина ли е намерил? — заинтригува се Ева.

— Това ще ви каже той.

На пирографирана табличка Учителя донесе четири тънки стъклени чашки с високи столчета и шише жълта ракия.

— Цяла Италия и половин Франция пие гроздова ракия — заговори Доктора, като че изнасяше лекция. — Дори французите я наричат като италианците, само че сменят ударението — „грапа“.

— Ние с тебе в Париж търсехме абсент — вметна домакинът, като пълнеше чашките.

— Нали бяхме декаденти, четяхме Бодлер, знаехме наизуст Рембо...

— И аз съм ги чела и ги препрочитам — обади се Ева. — Да не съм и аз декадентка?

— На младини, изглежда, това е задължително — усмихна се Учителя и вдигна чашка. — Е, за някогашните и за сегашните декаденти! И за добре дошли!

Ракията беше отлежала, с аромата на димят — както обясни Доктора. Но освен това беше и силна — след половин час очите на Ева заблестяха, а аз усетих как безоблачното небе започна да трепти.

Учителя не повишаваше глас. Няколкото чашки ракия не го развеселиха, дори ми се стори, че започна да проявява известна мнителност — взираше се мълчаливо в мен, някак под вежди оглеждаше Ева.

Доктора обратно, изпадна в добро настроение, разказваше за местни „Ганчовци“, повдигаше чашката на височината на очите си, но гледаше не ракията, а Ева. Уж някак между другото той каза:

— За кой ли път се повтаря вечната, библейската история. Адам, Ева и змията!

— Само че аз съм Евридика.

— И сте предопределена за Орфей? Ако имате търпение, ще ви кажа едно свое обяснение на древния мит.

Без дума да каже, Учителя стана и тръгна към къщата.

Доктора изчака домакина да изчезне в приземието и пак, както когато приятелят му отиде да донесе чашите и ракията, с доверителен глас рече:

— Той страда от едно особено психическо заболяване, което се нарича раздвояване на личността. Сега го виждате в един образ, но изведнъж може да се появи друг човек в него — гласът му започва да звучи високо и властно, погледът му се променя. Тогава не позволява да го наричат Даскала, както му викат всички тук, а обявява, че е Учител с главна буква и още, че е Проповедник и Пророк.

— Кога се появява този втори образ? — попитах аз, като не вярвах на думите на Доктора.

— Най-неочаквано, понякога като пие повече алкохол или като се развълнува от нещо, и може да трае различно — веднъж само няколко минути, друг път часове и дни наред.

— А той какво казва след това? — обади се Ева.

— Интересното е, че не помни този свой втори образ. А когато в него оживее Учителя, Пророка, винаги се подиграва с първия си образ, с Даскала.

В този миг домакинът се появи от приземието и, изглежда, дочу последната дума. Със стеснителна усмивка той разтвори ръце и рече, като че се извиняваше за нещо, което не може да се поправи:

— Така е, всички ми викат Даскала...

— Кажете за Орфей! — помоли Ева Доктора, който побърза да заговори.

— Трябва да се тръгне от мъдростта на делфийския оракул: „Познай себе си“ и от думите на Сократ за „вътрешния диалог“.

— Хераклит и Демокрит също говорят за познаването на собственото „аз“ — обадох се припряно, раздразнен от това, че

Доктора успя да прикове вниманието на Ева. — От Сенека знаем, че всяко размишление и действие трябва да изхождат не от външните условия, а от собственото „аз“. По-добре е човек сам да съди себе си, да не чака другите да го преценяват. А Марк Аврелий направо казва: „Гледай вътре в себе си!“.

— А! И вие сте класик като нас двамата. — В погледа на Доктора личеше неприязън към мен.

— За собствено удоволствие съм превел от латински голяма част от книгата на Марк Аврелий „Насаме със себе си“ — не се сдържах и се похвалих аз.

— Той какъв е? — попита Ева.

— Император философ.

— Жена му изневерявала, синът му не го слушал — обади се домакинът, когато вече неволно по внушението на Доктора в ума си наричах Даскала.

— Може би затова е станал философ — засмя се Доктора, като вирна глава, което още повече ме раздразни.

— Ще ви кажа нещо от Марк Аврелий, за което съм сигурен, че не го знаете — обадох се аз, като гледах втренчено Доктора.

— Само че по-спокойно — сложи ръка върху моята ръка Ева. — Толкова интересни работи чувам за пръв път...

— Благодаря — преглътнах развълнуван аз и продължих уж спокойно, а вътрешно с още по-голямо напрежение. — Може да видите Марк Аврелий — и свалих от безименния пръст на лявата си ръка сребърния пръстен. Върху стар пръстен с някакъв полублагороден камък, който падна и вече не можеше да се закрепя, бях дал на един златар да залепи отгоре сребърна монета с образа на императора философ.

Ева го пое, сложи го на показалеца на дясната си ръка и внимателно го разгледа.

— Истинска ли е монетата? — попита Доктора от другата страна на масата.

Домакинът отиде при момичето, наведе се, погледна пръстена и каза:

— Истинска е.

— А вие не се ли занимавате със събиране на монети? — най-невинно попита Ева.

— Да.

— Имате ли някоя средновековна златна монета?

Ръцете на домакина се разтрепериха, той приседна на края на стола си като наказан ученик, наведе глава и глухо заговори:

— Видях златна монета^[1] от времето на цар Иван Асен II и не само я видях, тя беше в ръцете ми. Тогава бях млад учител, току-що бях дошъл тук. Една селянка ми донесе монетата, искаше да я продаде. Казах ѝ да я донесе на другия ден в училището, щях да я купя за училищния музей. Но тя не дойде. Тридесет години търся тая жена, обикалям селата наоколо, но няма и следа от нея. Разбирате ли какво съм изпуснал?

— Вярвам, че ще я намерите — успокоително рече Ева.

Доктора святкаше с очи зад стъклата на очилата си. Не можех да разбера държанието му, той като че в себе си се радваше на мъчителните изживявания на своя приятел, но все пак успяваше да придаде на лицето си израза на спокоен, дори незаинтересован човек.

— Бяхте започнали да говорите за Марк Аврелий — напомни ми той и пак вдигна чашката на височината на очите си.

Вече знаех, че ще слуша мен, а ще гледа Ева.

— Марк Аврелий — подех аз с пресекващ глас — казва, че е нещастен не оня, който е невнимателен към онова, което става в чуждата душа, а който не следи собствените си изживявания.

Настъпи мълчание, в което ми се струваше, че всички чуват как бие сърцето ми.

И пак, както когато вървахме с Ева по улицата, ми се поиска да я прегърна или да се махна — да побягна по прашните улици, а после по пътя, за който Учителя твърдеше, че е истинският Виа мала.

В съзнанието ми оживяваха думите на императора философ: „Каквото и да се случи с теб, то ти е предопределено от векове. И преплитането на причините от самото начало е свързало твоето съществуване с даденото събитие“.

Разговорът край масата скоро заглъхна. Домакинът ни покани на другия ден да разгледаме експозицията на бъдещия музей.

Вече бе притъмняло, когато с Ева тръгнахме към хотела. Разпитвах я за заниманията в курса, за това, дали има приятелки, поканих я да вечеряме заедно.

— Друг път... — разсеяно отвърна тя. — Нали ще бъдете тук още няколко дни, има време да си омръзнем дори.

Без да ми подаде ръка за довиждане, тя изчезна в полутъмния вход на хотела.

Повъртях се малко по площада, надникнах в сладкарница „Малина“ и в ресторант-градина „Весела дружина“ — не бях нито гладен, нито жаден.

В хотела лелката ме посрещна като стар познат, заразпитва ме дали съм намерил Учителя, какво сме приказвали и едва тогава ми даде ключа.

Стаята беше като килия, леглото бе персон и половина с рисувани тенекиени табла, имаше още двукрилен гардероб и маса с два стола. Под мивката тъмнееше осемлитрова плетена дамаджана, което означаваше, че и тук, както в много други нашенски селища, водата често спира.

Отворих пътната си чанта и видях папката с ръкописа. Запитах се — защо да не прочета още веднъж началото на романа, който пишех от няколко месеца?

Ето как започваше ръкописът.

---

[1] Първите български монети (от злато) са сечени от цар Иван Асен II. От тях са открити само четири екземпляра, от които три се съхраняват в Загребския исторически музей и една монета — в Археологическия музей в София. ↑

Пантулей Граптиак, легат и патриций, императорски прокуратор на провинция Тракия, седеше на мраморния трон и четеше Тит Ливий.

Тук, в преториума — най-красивата сграда на Филипопол^[1], на най-високата скала на Трихълмието, той не се чувстваше изпълнител на чужда, та била тя и императорска воля, а властник като самия божествен Август. Това Граптиак не би признал пред никого, защото в най-добрия случай то означаваше признак на лудост, но той — управител на просторна като малко царство провинция — усещаше сладостта на властта с потайни кътчета на тялото си: с порите на кожата по гърдите, когато си поемаше дъх, с ходилата си — когато размърдваше крака, обути с меки сирийски сандали. Приятно до замайване беше и докосването до хладния мрамор на трона — тогава идваше и напомнянето, че едва ли има друг императорски заместник, който си бе разрешил привилегията да седи на трон като азиатски сатрап.

Да, хубаво е в такава приятна есен, когато и ти самият си в есента на своя живот, да пиеш едри глътки от „питието на самозабравата“ (както казваше младият приятел на Граптиак Теренций Тал) и да съзнаваш, че небето над тебе е безоблачно, че здраво стоиш на своето място и че законите, които важат за другите — и ти следиш за тяхното спазване — за тебе не се отнасят — в границите на своята провинция^[2] можеш да вършиш каквото искаш, стига до Рим да не стигне вест за това.

Погледът на Граптиак леко се плъзгаше по редовете — Тит Ливий сладкодумно му говореше за Анибал.

Неочаквано една фраза спъна мислите на императорския заместник. Той сбърчи вежди — светли вежди над пъстри очи — и възпълното му румено лице доби напрегнат израз.

„Никога дотогава — пишеше Тит Ливий — душата на един и същ човек не е била така равномерно пригодена за две толкова противоположни задължения — да заповядва и да изпълнява...“

Пантулей Граптиак се размърда в мраморния трон, който беше на открито, на най-горната тераса на Трихълмието.

Долу градът продължаваше тихото си ежедневие — протракваха волски коли, носеха се викове на продавачи.

Наместникът на императора стана, захвърли книгата върху седалището на трона.

* * *

(Той.)

... Вече три десетилетия заповядвам на подчинените си и изпълнявам нарежданията на висшестоящите, а не знаех, че това са толкова противоположни задължения. Затова винаги съм бил несигурен в утрешния ден! От теб да зависят, но и ти да си зависим, от теб да треперят, но и ти сам да трепериш, да си ловец и заек, преследващ и подгонен...

* * *

Тит Ливий беше посегнал на възел от мисли, затрупан някъде дълбоко в съзнанието на Пантулей Граптиак, и той вече трябваше да го разплете — иначе щеше да стане още по-лошо, защото въпроси, които остават без отговор, тежат като големите каменни блокове на крепостната стена...

* * *

... и стената, която опасваше отвесните скалисти склонове от всички страни, притисна императорския наместник, той с бавни крачки се върна при трона и опря ръце в хладния мрамор. От тоя трон според преданието Филип II Македонски наблюдавал обучението на войските си.

(Най-голямата и най-хубава сграда на Филипопол — преториумът, се издигаше върху самата стена на акропола. Много пъти възстановявана и преустройвана, тя с изящните си мраморни колони, капители, корнизи и украшения в римско-коринтски стил, със своите няколко етажа и тераси, постлани с мраморни плочи, беше истински дворец, в който по цели дни човек можеше да се разхожда и нямаше да се отегчи — всяко помещение имаше своя красота и предлагаше удобства за спокоен живот.)

Долу, на стадиума — това ясно се виждаше от мястото, където Граптиак бе застанал — военният трибун Теренций Тал командваше една ала^[3] — пребягваха, престоляваха се, нареждаха четвъртитите си полуцилиндрични щитове в по две редици хоризонтално и вертикално, за да образуват прочутата римска „костенурка“ — така както щяха да правят при нападение на крепост.

Всичко това беше познато на легата и все пак той не можеше да откъсне очи от стадиума — може би защото вече години наред беше свикнал отгук да наблюдава състезанията на гимнастиците, упражненията на легионерите, шумните празненства на народа, които понякога преминаваха в буйства. Животът течеше край него, по-точно там някъде долу, в краката му — и той можеше да махне с ръка, да обърне гръб — какво го интересуваше всичко това? По-добре да отправи поглед към синята верига на Хемус^[4] или да гледа как залезът гасне над Родопите.

Освен преходните има и вечни неща — вечни...

* * *

... като Рим. Вечността — това е Рим, и Рим — това е вечността! Кажеш ли *imperium Romanum*^[5], все едно че казваш *orbis terrarum*^[6].

* * *

Беше свикнал да извиква в съзнанието си познатите думи, когато някоя фраза оставаше недовършена или някаква мисъл искаше подкрепата на безспорни аргументи.

Но в този странен ден, когато и слънцето по друг начин залязваше, той се запита: наистина ли „Вечността — това е Рим“? Толкова могъщи царства са рухвали, от огромната държава на Александър Македонски е останал само спомен...

(Слънцето — огромно червено око — със закана се взираше в императорския легат.)

Десетилетията, минали във вярна служба на Рим, обаче бяха наслоили в Граптиак убеждението, че империята е завършек в развитието на цялото човечество — ето вече второ столетие продължава Pax Romana — римският мир. И децата знаеха думите на Вергилий в „Енеидата“: „Това, римлянино, ще ти бъде изкуството. Помни, че си длъжен да управляваш народите, да им осигуряваш мир, да щадиш слабите и да укротя ваш горделивите!“.

Да! Рим не само осигурява навсякъде мир — всичко, което империята прави, носи белега на вечност — пътища, сгради, водопроводи. Това беше прозрял още Хораций — в един химн, който прославяше Октавиан Август и Рим — „най-добрия град на земята“, бе обявил, че настъпва нов век, в който ще тържествуват най-добрите човешки качества: верността, честта, свенливостта и доблестта.

(Но също от времето на Октавиан Август в Рим започнаха да играят голяма роля не само роднините на императора, но и неговите amici — приятели, и comites — спътници. Не бива да се забравят и delatores — доносниците, които достигат до високи постове...)

Граптиак се опитваше да заличи пукнатината в разсъжденията си, но съзнаваше, че потисканите години наред съмнения се повдигат с неочаквана сила — като...

* * *

... като къртичини сред равно поле. И ето — те продължават да растат!

Често пъти, когато заспиваше, той виждаше зад притворените си клепки една безкрайна равнина — зелена, обляна от слънце; в далечината небето трептеше като при мараня, някъде отгоре се носеше шум на птичи криле. Може би това беше спомен от далечното детство — там, в Кампания, в бащиното имение, където един центурион^[7] ветеран бдеше над единствения син на прочутия Юлий Граптиак — императорски легат, командвал легиони по застрашените граници на империята. През целия му живот щяха да кънтят тежките стъпки на стария центурион, който и на седемдесет години носеше войнишки сандали с бронзови подметки.

Сега пак ги чу и отвори очи.

Видя ръцете си — голи до лактите — беше облечен в гръцка туника с пурпурна обшивка покрай шията, видя и пръстите си, които бяха заловили мраморното облегалo на трона, като че търсеха в него опора.

С края на очите си обаче Граптиак долови, че долу на стадиума пребягват хора, и с усета на опитен военен, минал всички началнически степени до най-високата — званието легат, той разбра, че се е случило нещо необичайно.

Да, ето, Теренций Тал тръгва нагоре по стъпалата.

Граптиак отиде до самия край на терасата и се надвеси.

Упражнението беше завършило. Воините прибираха мечове в ножниците.

Дървените чучела — мъже в пъл ръст — бяха наредени в единия край на стадиума, както на Марсово поле в Рим, където Граптиак като младеж се бе учил на изкуството да нанася удар с учебен меч. Учебните мечове бяха два пъти по-тежки от бойните и тринадесет-четиринадесетгодишните синове на сенатори и патриции след няколкочасово упражнение оставаха без сили. А освен това трябваше да прескачат ровове и дървени прегради, да маршируват и да се престрояват. Но така беше от прастари времена — на седемнадесет години, когато постъпваше в легиона, римският гражданин трябваше да е достатъчно добре подготвен за службата си във войската, която траеше по двадесет и пет — тридесет години.

Граптиак се усмихна, като си спомни как се мятеше на дървения кон — подред от лявата и дясната страна с меч или копие в ръка. А сега, за да се качи на седлото, трябваше да стъпи на мраморната пейка пред главния вход на преториума или ако беше някъде другаде, да почака да му донесат дървено столче, в краен случай някой роб превиваше гръб и се превръщаше във високо стъпало.

Той опипа корема си, опита се да се оципе сам, не успя и доволно завъртя глава — беше пълен, но налят със сила. Разбира се, хубаво беше да е строен, без никаква тлъстина — като младия Теренций Тал, който вече приближаваше към него със стегнати крачки, но тогава нямаше да е императорски легат.

Теренций Тал спря от другата страна на мраморния трон и вдигна дясната си ръка, опъната напред и нагоре в римски поздрав. Лицето му беше спокойно, ала по стиснатите устни и по лекото

трепване на дясната му вежда Граптиак отгатна, че носи неприятна новина.

— Какво се е случило? — попита легатът.

— Току-що ми съобщиха, че Диазелмис е избягал от кулата. Наредих да задържат началника на стражата. Лично аз ще го разпитам.

Граптиак усети тръпки на студ в гърдите си. Така ставаше винаги, когато лошите му предчувствия се сбъдваха. Сутринта се бе събудил целият потънал в пот, не помнеше никакъв сън, но през целия ден над него тежеше някаква сянка — той и сега я почувства върху раменете си, обърна се и си рече:

— Знаех, че така ще стане...

Теренций Тал още по-плътно стисна устни. Всички във Филипопол знаеха, че той е най-близкият приятел на легата, но военният трибун умееше да спазва необходимото разстояние.

Граптиак вдигна глава, срещна погледа на младия римлянин и каза тихо, но ясно:

— Той... тоя див тракиец се е заклел да ме убие!

— Ще обявим голяма награда за главата му. — Тал се стараеше да говори с равен, безстрастен глас. — Ще завардим всички пътища.

— С *Via mala* ще се заема аз! — блеснаха очите на легата.

— Нощта скоро ще настъпи — внимателно напомни Тал.

Пантулей Граптиак погледна теменужените облаци над близките склонове на Родопите и отново усети как го пронизва червеното око на залязващото слънце. Той загърби слънцето, поклати глава и рече, като се опитваше да се усмихне:

— Свърши се с моята *vita contemplativa*^[8].

— Затова пък има *vita activa*!^[9] — с искрено съчувствие възкликна Тал.

За пръв път той виждаше легата Граптиак плах и объркан.

* * *

Великолепни пътища свързваха Филипопол, наричан и Тримонциум, с всички краища на провинция Тракия и с големите градове на империята — пътища, направени от големи каменни

блокове, плътно наредени един до друг и здраво легнали върху земята — строеж за векове.

Най-старият път идваше от Сингидунум^[10] и през Сердика^[11], Филипопол, Адрианопол^[12] и Византион *4 свързваше Европа с Мала Азия. Широк девет стъпки — около шест метра — по него на всеки дневен преход — двадесетина километра, имаше големи станции — мансии, с таверни и претории — служебни квартири за пренощуване на държавните служители. Пътят беше отмерен с римски мили^[13], с милиарни камъни, по които бяха вдълбани надписи — за времето, когато знакът е поставен, със споменаване кой е бил император по това време, колко мили има до съседните станции и до границата на провинцията.

Между мансиите бяха издигнати „мутации“ — станции за кратък отдих, някои с легла за пренощуване. Тук се сменяха конете, с които пътуваха правителствените служители.

И другите пътища, които тръгваха или минаваха през Филипопол, бяха добре изградени и поддържани — за Никополис ад Неструм и към Дунава.

Освен шестте главни радиални пътя, по които можеше да се пътува от Филипопол, имаше още няколко второстепенни и третостепенни до близки селища. Един от тях беше наречен Виа мала — той отиваше на север, към Хемус, започваше като удобен път, широк шест стъпки, но само след няколко мили се стесняваше до две стъпки и спираше до един малък мост. По тоя път не можеха да се видят тежки квадриги^[14], нито наперени конници, но който продължеше по-нататък през малкия мост, по „лошия път“, който наистина беше лош, само след няколко мили щеше да види великолепен път от мраморни камъни — той водеше към една от ония римски вили, която както всичко издигнато по заповед на „господарите на света“ беше от камък и тухли. За разлика от другите вили, които бяха място за управляване на имения, където работеха роби или колони, Граптиак беше накарал да му построят вила рустика — селска къща, с цветна овощна градина. Сам той обичаше да я нарича вила „Фантазус“^[15] и обясняваше, че там сънува най-приятните си сънища.

* * *

Уморени листа падаха по Виа мала.

Тъжен вятър огъваше клоните на крайпътните дървета.

Отпуснал се на широката седалка в закритата квадрига, Пантулей Граптиак си повтаряше съвета на Епикур: „Живей скрито!“ — двете думи отекваха в съзнанието му с ударите на копитата на четирите коня — пътят наистина беше лош, колелата подскачаха по едри камъни, хлътваха в копки.

Неочаквано той се видя как бавно крачи към входа на стадиума между мраморните стълбове, които образуваха великолепните пропилеи — беше с празнична туника, запасан с особения меч, който от времето на император Траян беше отличие на императорския легат на провинция Тракия, а зад него млад легионер носеше сноп от пет пръчки — почетен знак на най-високия военен чин на императорските наместници.

В стадиума го очакваха първенците на града, мраморните седалки бяха пълни с хора, дошли от различни краища на провинция Тракия за игрите на пророчицата Пития, които бяха посветени на бога Аполон.

Да, там го очакваха да даде знак за жертвоприношенията, с които щяха да започнат игрите — те щяха да продължат цяла седмица: надбягвания с коне и с колесници, атлетически състезания, борба...

Той знаеше, че на стадиума ще го следят с особено внимание и жена му Антонина, и любовницата му Херестрата. Те се дебнеха взаимно, но дебнеха и него, уплашени да не изостави и двете.

(Предчувствието не ги беше излъгало — вече втора година той се срещаше във вила „Фантазус“ с младата тракийка Меда, на която можеше да бъде баща...)

Граптиак се сви в единия ъгъл на квадригата, усети, че нещо потреперва в гърдите му.

---

[1] Филипопол — дн. Пловдив. ↑

[2] Седалището на римската администрация в провинция Тракия се намирало в град Перинт (по-късно Хераклея, дн. Ерегли) на Мраморно море. През II в. от н.е. в Тракия било учредено провинциално народно събрание със седалище във Филипопол (Пловдив), който по това време станал един от най-големите и добре уредени градове в източната половина на Балканския полуостров. ↑

[3] Али и кохорти — помощни войскови части, в които служели местни жители, в случая траки. Тракия не била гранична провинция и затова в нея не били разположени легиони, а само помощни войски — от две до четири кохорти. ↑

[4] Хемус — Стара планина. ↑

[5] Римската империя. ↑

[6] Цялата земя, вселената. ↑

[7] Центурион — стотник в легиона. ↑

[8] Съзерцателен живот (лат.). ↑

[9] Деятелен живот (лат.). ↑

[10] Сингидунум — дн. Белград. ↑

[11] Сердика — дн. София. ↑

[12] Адрианопол — дн. Одрин. ↑

[12] Византион — дн. Цариград. ↑

[13] Една римска миля била равна на 1482 метра. Милята се деляла на осем стадии. ↑

[14] Квадрига — колесница, теглена от четири коня. ↑

[15] Фантазус — така римляните наричали сина на Сомнус, бога на сънищата. ↑

Сънувах объркани сънища — уж се изкачвах по стръмни склонове, а всъщност стоях на едно място. После се озовах в огромна къща с много стаи — водех Ева за ръката по някакъв дълъг коридор, отварях вратите една след друга и във всяка стая виждах непознати хора. Ева тихичко се смееше зад гърба ми...

Събудих се с пресъхнало гърло и с тъпа болка в темето — тогава се учех да пия силни питиета, началото на новия вид удоволствие не беше никак леко. Със замаяни крачки отидох до мивката и долепих устни до месинговия кран.

В първия миг помислих, че устата ми се изпълва с някакво странно лекарство, не можах да преглътна. Дръпнах се и видях червена струя.

Подложих шепа, наведох се и помирисах. Но това беше вино!

Тропнах с крака, за да се уверя, че съм буден и че от крана наистина тече вино.

(Като доказателство за това необичайно събитие пазя изрезка от стар вестник, в който всичко е описано най-подробно: как една заран жителите на Градчето, като пускат чешмите, за да си измият очите, виждат, че вместо вода оттам тече вино. Смут, объркване... После всички се втурват да пълнят съдове. И без съобщение от общинските власти се разбрало каква е работата — в Градчето имало голяма кооперативна изба. Гроздоберът привършвал — годината била много плодородна, трябвало старото вино да се източи. Известно е обаче, че няма винарска изба без главно отклонение от водопровода. Като включвали щранга за водата, се получил вакуум и вместо водата да тръгне към огромната бъчва, станало обратно, виното потекло по градския водопровод...)

Докато се колебаех какво да правя — отначало помислих да отида и да кажа на дежурната лелка своето откритие за виното от чешмата — чух тропот по коридора и открях вратата. Някакъв възрастен мъж мъкнеше две дамаджани и викаше:

— Бързо пълнете, че виното ще свърши!

Забумтяха врати, понесоха се възбудени гласове.

Облякох се набързо, гърлото ми изгаряше от жажда и като се засмях на глас, с шепа пих от чешмата.

Виното беше ароматно, бързо затопли гърлото ми, после топлината плъзна по гърдите...

— Ами че така никога няма да изтрезнея! — казах си на глас и като осъзнах, че си говоря сам, ми стана още по-весело.

Главата ми леко шумеше и странно — вече не чувствах болка в тила.

Хвърлих поглед към масата, където беше разтворен ръкописът, и погледът ми падна върху фразата:

„... хубаво е в такава приятна есен, когато и ти самият си в есента на своя живот...“

(Защо на млади години описваме старци, а като застаряваме, започваме да се интересуваме от млади хора? Може би в младостта подсъзнателно усещаме, че всичко има край, че ни предстои старост?)

— „Есента на своя живот“... Ха! — подиграх се на собственото си съчинение.

Бях млад, главата ми приятно шумеше, исках да извърша нещо весело и приятно. Погледът ми падна върху дамаджаната с вода под мивката, излях я и я напълних с вино.

Отворих прозореца — по площада щъкаха хора: едни с шишета и дамаджани, други с кофи и легени се редяха на опашка при чешмата пред хотела, откъдето продължаваше да тече вино.

Затворих ръкописа, взех шлифера си и като заключих вратата, тръгнах към скърцащото стълбище.

Мъчех се да си спомня номера на стаята, в която беше Ева, но няколко цифри се въртяха в главата ми и в нито една от тях не бях сигурен. Момичетата от червенокръсткия курс тичаха по коридорите, кой знае отгде намерили празни шишета, и като се смееха, влизаха ту в една, ту в друга стая.

Дежурната лелка първа ми каза какво се бе случило във винарската изба. Обяснението беше правдоподобно, но въпреки това не можех да се освободя от впечатлението, че присъствам на свръхестествено събитие — та нали така стават чудесата, описани в различни свещени книги — сиво, скучно ежедневие и изведнъж...

Прекоших площада и тръгнах напосоки — по една широка улица с едноетажни и тук-там двуетажни къщи с дворчета. На всяка пресечка имаше улична чешма, явно не всички къщи бяха водоснабдени и там,

при чешмите, оживлението продължаваше. Двама яки мъже бяха напълнили едно медно корито с вино и като пъшкаха, го мъкнеха с приклякания; още сънени домакини, разчорлени търчаха с калайдисани и черни котли към чешмите, а една бабичка, която едва креташе, бе понесла препълнен глинен гювеч.

— Пий бе, баджанак! — изпречи се пред мене четиридесетгодишен мъж по юнашка фланелка.

Той се олюляваше и тикаше в ръцете ми стъклена кана.

Пих, разбира се, как да откажа, а и като че въздухът навсякъде беше пропит с дъха на вино.

— Че то... — хълцукна непознатият „баджанак“. — Второто пришествие не било лоша работа, а? Само че пиене без мезе не върви, ако сега завали пастърма от небето, все едно че в рая сме се възнесли!

Продължих по-нататък с мисълта, че наистина, ако второто пришествие започне така, никак няма да е лошо.

Над ниските къщи се бялна крепостен зид.

Забързах.

Името на някогашната римска крепост тук все още не се знаеше, имаше различни догадки — спомних си какво бях чел в едно описание на селищата около Пловдив.

В диплянки и пътеводители за такива крепости обикновено пишат: „късноримска“ или „ранновизантийска“ и наслуки слагат някое столетие, дори по две (I-II в. от н.е.).

Четири реда тухли. После шест реда каменен градеж от различни по големина камъни, но добре свързани и дори подредени с артистична несъразмерност.

И пак — тухли. И отново — камъни.

Крепостта е била величествена и здрава, но по време на Великото преселение на народите е била превзета и опожарена. След това в продължение на столетия жалки душици, загрижени да имат покрив над главата си, къртили камъни от стените — раните още личаха, на места зидът беше изчезнал до основи, някъде личеше само челният ред от тухли и камъни.

Над Градчето се издигаха изпарения от земята — като рядка мъгла, в която плуваше далечен жълт фар — немощото слънце.

Да, така светеше единственият морски фар, който бях виждал като дете и който понякога още сънувам — светлина, която се губи, но

за която знаех, че пак ще се появи.

И в това сънно разсъмване, както вървах по една малка уличка, видях пред себе си триумфалната арка.

Спрях.

Арка? Тук, в тая отдалечена крепост?

Само след няколко минути разбрах: на това място един от входовете на крепостта, запазените от двете страни стени над самата врата бяха свързани така, че приличаха на триумфална арка.

И тук, по дворовете и край уличните чешми, имаше хора, но аз бързах към арката, подтикван от предчувствието, че там ме чака необичайно откритие.

Какво можех да узная от мъртвите зидове?

И все пак вървах с големи крачки, на места дори подтичвах.

Когато наближих до някогашната крепостна врата, забавих ход — в мен се появи странното усещане, че вече съм бил тук, че съм минал под тоя каменен свод и че съм вървял по широкия бял път, който отиваше нататък, към изгрева...

(Не беше ли това Виа мала?)

... Да, познавах тая врата. Наскоро бях сънувал, че както лежа в някакво засводено помещение, излизам от тялото си с усещането, че съм пак същият, но вече от друга, лека и прозрачна материя — не, летя не дори като материя, а като мисъл, която обаче чувства и болка, и радост, защото отначало изпитах нещо като дращение отстрани, по ребрата, а после ми стана хубаво, летях, без да се докосвам до предметите; пред мене се изпречи висока каменна стена — тя имаше един-единствен отвор и тъкмо през него се гмурнах с прибори към новото си тяло ръце.

Като се опитвах да си обясня тоя сън, си повтарях едно и също: непрекъснато четях за римските крепости по нашите земи, превеждах от латински, пишех първите сцени от историческия си роман за времето на Марк Аврелий и съвсем естествено беше да сънувам крепостни врати.

Застанал под „триумфалната арка“, гледах как слънцето бавно се издига над полето — Градчето свършваше дотук — и с лек шемет в главата мислех само за едно-единствено нещо: виждал ли съм някъде снимка на тая крепост, на тая врата?

Сигурно съм виждал — отсякох изведнъж, обърнах се и закрачих към центъра на Градчето.

От уличните чешми вече не течеше вино (още не бяха пуснали водата), но хората продължаваха да се редят на опашки и оживено да говорят помежду си — дочух, че се питат дали властите няма да помогнат на винарската изба и да тръгнат да събират виното по къщите.

— Ще съберат, вятър! — успокоявах се те. — То половината вино се разля, а и колко вече е изпито...

До хотела имаше мекичарница. Отдалече забелязах Ева. И тя ме видя и ми махна с ръка.

— Добро утро! Измихте ли се с вино? — посрещна ме с усмивка тя. — Ние, докато разберем...

— Докато разберем, се напихме! — обади се едно нисичко момиче със закачлив поглед.

От близката двуетажна къща се разнесе същият валс, който звучеше вчера.

Беше неделя, момичетата нямаха занимания и с Ева тръгнахме към дома на учителя, за да разгледаме експозицията на бъдещия музей.

Така започнаха няколко дни, или по-точно вечери, които години наред криех в себе си като богатство и тежест...

Но по-добре да продължа с втория епизод от античния роман.

* * *

Той знаеше: след големия завой с върбите пътят отново става широк и удобен — както главните римски пътища, бе застлан с едри каменни блокове.

По хубав път квадригата заприличваше на удобна носилка и легатът се облегна на възглавниците.

Притворил очи, той извика във въображението си младата тракийка Меда — с руса коса, сплетена по гръцки във висок кок, със светли очи и гърди, които при първата им среща бяха малки и остри (той ги нарече „кози гърди“), а след година така издигаха плата на дрехите ѝ, че които я познаваха преди това, с изненада я гледаха.

Едно сравнение, което отдавна се въртеше в ума му, сега се появи като готова фраза: да, аз станах скулптор на одухотворено създание, а не ваятел на мъртви форми, които уж пресъздават живи образци!

Беше казал на момичето при първото им съприкосновение: искам да ти дам всичко, което мога, а аз знам и мога много.

И тя му се довери.

Диазелмис беше един от ония високи и стройни младежи, които би трябвало да бъдат кастрирани, за да не безпокоят момичетата и жените с дръзкото си държание и с недоказаните си мъжки възможности.

Спомни си едно войнишко сравнение — грубо, но вярно като всичко, което е свързано с войната и смъртта: за кучето, което нито яде кокала, нито го дава на друг...

— *Compos sni*^[1] — каза си той с внезапно въодушевление и беше готов да изскочи от квадригата и с голи ръце да се пребори с Диазелмис.

Но пред очите му проблесна острието на *махайра* — къс извит тракийски меч, с който нечия оголена до лакътя космата ръка замахна над главата му.

(Изглежда, по-лесно бе да бъде начело на една провинция, голяма колкото азиатско царство, отколкото да ръководи собствените си постъпки...)

И пак видя Меда — игрива сянка върху бяло платно, гърди, които чакат да ги погали.

Искаше да бъде при нея.

Те си имаха своя прегръдка в леглото — тя слагаше глава върху гърдите му и цяла се вплиташе в него...

Той обичаше тракийските вина в кози мехове и бе заповядал в квадригата винаги да има по един мех. Лесно откри меха под седалката, измъкна дървената запушалка и пи направо от тясното гърло.

Сега вече Меда се появи пред вътрешния му поглед само по лек хитон — протегна ръце и ги обви около шията му, каза му нещо, което той не чу, а и не желаше да чуе, и се озова толкова плътно до него, че той се почувства младеж.

И легатът си спомни думите на Хораций, които обичаше да повтаря един от „домашните“ му философи:

„Светът е трагедия за тези, които чувстват, и комедия за онези, които мислят.“

... Светът е комедия и само комедия!

И едно друго напомняне на Квинт Хораций Флак оживя в него: търси златната среда, използвай мига, защото смъртта рано или късно ще дойде. Трябва да гребем от живота с пълни шепи!

(Но големият поет съветваше и да не се увличаме, а Пантулей Граптиак се беше захласнал в младата тракийка...)

И като си внушаваше, че е разсъдителен и че е намерил златната среда, императорският легат щастливо се усмихна. Квадригата вече вървеше по пътя, който минаваше през овоцната градина на вила „Фантазус“.

Когато в Рим разправяше на приятелите си за новата си вила, той — любител на цитати — говореше с думите на Плиний Млади — същият оня Гай Плиний Цецилий Секунд, който е бил събеседник и кореспондент на император Траян.

За вилата си в Етрурия Плиний Млади бе писал на своя приятел Домиций Аполинар:

„Вилата ми, макар и разположена в подножието на хълма, гледа като че ли от върха му. Леко и едва забележимо се издига тоя хълм, без да се усеща наклонът; разбираш, че си на върха, без да си забелязал изкачването.“

Дворът около вилата — целият превърнат в градина с плодни дръвчета и цветя — беше заграден с висока каменна стена.

От двете страни на пътя, който свършваше пред вилата и по различните видове пътеки (пътека за разходка с носилка, пътека за разходка пеша, пътека за разходка с кон), зеленееше чемшир, засаден и подстригван така, че образуваше инициалите на името на легата.

(Чемширът беше любимо растение през императорската епоха — растеше бавно, но траеше десетилетия, дори столетие, и е вечнозелен

храст, така че съчетаваше две от качествата на Рим — жизненост и дълготрайност.)

По обичай от Италия растежът на плодните дръвчета беше изкуствено спрян — те бяха ниски и удобни за бране — не като черешите и ябълките в тракийските села, по които трябва да се катериш със стълба.

Есента бе превърнала градината в езеро с жълто-кафяви вълни и като си помисли това, Пантулей Граптиак се усмихна: още малко и ще започне да говори в мерена реч.

Той имаше високо мнение за себе си, обичаше да се нарича „носител на *humanitas*^[2]“ и се хвалеше, че в неговата провинция няма нито един тракийски селянин, който да е роб, и че е забранил на изостаналите в развитието си траки да продават децата си като роби.

Квадригата спря пред портика^[3] — там вече го чакаше Меда — изящна като танцърка от стара гръцка ваза.

Тя се усмихна, притвори очи и му кимна — това беше един от техните тайни мълчаливи знаци, с които си говореха, когато думите бяха излишни — в минути на отмора или когато се появяваше някой от прислужниците.

Той разтвори ръце, тя дойде при него и се сгуши към лявото му рамо. Така прегърнати, тръгнаха към входа.

Минаха през атриума^[4] и се отправиха към триклиниума^[5], където ги чакаше подредената маса.

В ъглите на залите и в коридорите имаше скъпи вази и статуи, а подът беше покрит с мозаечни картини. Мозайка украсяваше и стените.

— Косата ти е мокра — рече Граптиак, като вдъхна приятния аромат, който издаваха едрите къдри на момичето, което още поплътно се притискаше в него.

— Плувах в закрития басейн, една рибка ме ухапа за крака.

— Ще видя къде точно те е ухапала.

Той беше поръчал на кочияша, щом стигнат във вилата, да предаде на слугите едно малко дървено ковчеже и да им каже да го сложат на масата в триклиниума.

Подаръците, които ѝ правеше, Меда сама откриваше, когато сядаха на масата.

След като ѝ бе подарявал обковани със злато балсамариуми, изработени като делфини и женски сандали, сега Граптиак искаше да я изненада с един малък гладиаторски шлем.

— Я да ти видя кехлибарената огърлица!

Миналата седмица ѝ беше донесъл огърлица от черен кехлибар, който филипополските търговци доставяха чак от Британия — и Меда вдигна глава, леко разтвори дрехата си. Огърлицата лъщеше на гърдите ѝ като тъмен емайл.

Сега в триклиниума, докато Меда отваряше новия балсамариум и с чуруликащ глас издаваше весели звуци, той разглеждаше една от скъпите вази, поставена на пода под слюденото прозорче във вилата. Познавачи казваха, че тя е на пет, а може би и на шест столетия — донесена от велика Елада, бе преминавала от ръка на ръка, по-точно от богат дом в богат дом, защото струваше цяло състояние. Върху двете страни на вазата беше изобразено възшествието на тракийския бог Дионис на Олимп. Навярно гърците, които обявяваха за свое всичко, което харесваха от околните племена и народи, тъкмо тогава, преди пет-шест столетия, бяха приели сред своите богове Дионис, сина на тракийската богиня Семела — бога на лозята и виното, на вечното възраждане, единственият от олимпийците, който съчетаваше качествата на човек и бог. С лозов венец на главата, с чаша в едната ръка, а в другата с тирс — жезъл, обвит в бръшлян с борова шишарка отгоре, той вървеше през поля и гори, придружен от веселата си свита — козлоноги панове, сатири и менади^[6], и те с обредните жезли-тирсове в ръце, облечени в сърнешки кожи, на главите с бръшлянови венци...

(Няколко пъти, скрит между дърветата, легатът бе наблюдавал Дионисовите празненства в Родопите, охраняван от десетина стражници, защото знаеше, че менадите разкъсват мъже — влудени от шумната музика: медни цимбали, флейти, рогове, тимпани, опиянени от виното и от желанието да се слоят с предвечното жизнено начало, което превръща мъртвата земя в плодна и цветна градина, а в хората влива небивала сила...)

Винаги когато разглеждаше рисунките по вазата, Пантулей Граптиак изпитваше неясен трепет — искаше му се да извика заедно със сатирите и менадите:

— Евое!

(Олимпийските богове седяха един до друг в очакване на новия бог и за да не бъдат объркани, имената им бяха ясно написани. Виждаше се Зевс с мълнията и Ганимед, който се накланя да му налее в чашата вино, Атина беше с копие и шлем, Афродита — с гълъб и цвете.

И ето Дионис пристига. Пред колесницата му вървят менадата Тиро с тирс, със сърна и змия и менадата Калис с тирс и лъв. Веселият бог, изправен в колесницата си, държи клонка и съд за вино, а сатирите свирят — Терпес на лира, Терпон — на флейта.)

Легатът откъсна очи от вазата, обърна се и попита момичето:

— Вярно ли е, че менадите дъвчат бръшлянови листа, за да добият божествено вдъхновение?

— Не знам — с балсамариума в ръка тръгна към него Меда. — Но знам, че изобразяват Дионис като бик — с лек смях добави тя.

И внезапно развеселен, легатът вдигна ръце и произнесе като актьор с висок, прочувствен глас познатите думи от пиесата на Еврипид за вакханките:

— От земята изтича мляко, изтича вино, изтича пчелен нектар, евое!

— Славим Диониса и прогласяме вечните обреди! — като него високо рече момичето, втурна се и го прегърна.

Той я вдигна с яките си ръце и я понесе към триъгълната маса, край която имаше само две легла.

Масата бе отрупана с различни ястия в красиви глинени съдове, донесени от Рим — прочутата „тера сигината“ с лъскава червена повърхност и с рисувани орнаменти.

Момичето вече знаеше неговите навици и когато той я положи на ниското, с извито възглавие легло, отключи ръцете си.

Той отиде от другата страна на масата и полегна там, като дълбоко въздъхна. Не можеше да скрие, че се вълнува. Но удоволствията трябва да се удължават и да бъдат колкото може почувствени.

Така, през масата, щяха да се гледат, да вдигат наздравници един за друг, да говорят всеки за свои неща, да опитват ястията от различните блюда.

Опиянението щеше да дойде постепенно, отначало щеше да ги завладее приятно отпускане, след това желанието бавно ще се излюпи

и ще започне да расте с думите, с жестовете, с редките докосвания. И внезапно някаква сила, спотайвана дотогава и в двамата, ще избухне, за да дойде мигът, когато тя ще простене:

— Виждам цветчетата, сините цветчета!

Тя винаги виждаше тия сини цветчета, а той гледаше как бързи тръпки преминават по лицето ѝ и как притворените клепки се присвиват в ритъма, с който трептеше цялото ѝ тяло.

Но сега те все още само се гледаха през масата със стъклени египетски чаши в ръце и мълчаливо притваряха очи. И двамата знаеха, че всичко ще стане, както при всяка тяхна среща — вече втора година...

* * *

Пред нея той беше безкрайно искрен — Меда беше толкова далече от грижите му на императорски наместник, че колкото и да ѝ обясняваше важни и тайни неща, тя пак не можеше да проникне в тънките ходове на властта, на оная система от началници и подчинени, от заповеди, разпореждания, внушения, подхвърляния (които понякога са по-важни от обявените заповеди), недомлъвки, че той, като изговореше каквото го бе ядосвало или безпокоило, изведнъж му олекваше.

Развличаха я разказите му за двете жени, с които години наред беше свързан. Антонина беше истинска римска матрона, пазителка на семейното огнище, строга и великодушна, но без чувство за хумор — за нея настинката на едно от децата (имаха двама сина, големият вече беше сменил юношеската с мъжка тога и беше в Рим) и обявяването на война имаха еднакво значение, с еднаква сериозност говореше и за двете.

А Херестрата отначало му беше любовница и довереница — съветница в държавните дела. Вдовица на патриций, тя имаше усет за промените по върховете на империята, познаваше много видни личности и въпреки гръцкото си потекло се чувстваше римлянка — казваше, че миналото на Гърция е настоящето на Рим, а настоящето на Рим е бъдещето на света.

Напоследък тя четеше тайните книги на назареите^[7], признаваше му, че се среща с техни пътуващи пророци и му дотягаше с религиозните си разсъждения.

Според Граптиак многобожието и многоженството са естественото състояние на мъжа — избираш си който бог най-много ти харесва, и нему се кланяш, срещаш жената, която най-много ти допада, и се постараваш да не я изпуснеш.

* * *

Късно през нощта той се събуди от неприятното усещане, че някакъв камък е затиснал гърдите му.

Момичето спеше тихо, с равно дишане.

Той внимателно отмести главата му от гърдите си и на светлината на масления бронзов светилник видя как тя се усмихва насън.

... Пак тая тежест. И защо? Какво ми липсва?

Той триеше с ръка челото си, като че така можеше да прогони мисълта, която вече кръжеше в ума му.

... Нищо не може да заплаши сигурността на Рим, но моята сигурност вече е застрашена!

Не се ли разнесоха стъпки вън, към атриума?

Дали не са заспали двамата въоръжени слуги, на които нареди да се редуват на стража през цялата нощ? Те бяха свободни граждани, добре заплатени, а не роби, на които никога не можеш докрай да разчиташ. Но ако те — тия свободни граждани, са решили да напълнят шепите си със златото на Диазелмис?

Възможно е, много е възможно — той е богат, издънка е на една от тракийските благороднически фамилии от близката околност на Филипопол. Задържали го бяха за организиране на бунт и го очакваше тежко наказание — римското право не се шегуваше с тия, които не признаваха реда в империята.

(Всъщност той се бе нахвърлил с меч върху двамата въоръжени слуги в същата тая вила — искаше да отвлече годеницата си Меда. Но момичето само бе дошло при Граптиак — беше я срещнал в полето по време на лов. Тогава заваля силен дъжд и той се подслони в една

сламена колиба. И Меда беше притичала да се скрие от дъжда. Тя не знаеше, че той е върховният управител на провинцията — „Легатус Аугусти пропреторе“, а той видя в нея само едно високо светлокосо момиче с малко момчешки форми, но с изразителни очи и изящни ръце.)

Граптиак стана от ниското ложе, наметна се с туниката си и отиде до кръглото прозорче — през слюдата видя нещо да светлее и бързо отвори оловната рамка.

Отдъхна си, като разбра, че това е месечината — детският страх от пожари бе внезапно оживял в него.

(Гореше голяма многоетажна сграда — една от ония сгради, които бяха пълни с наематели. От прозорците скачаха хора, по двора бягаше човек с подпалени дрехи... Баща му казваше, че всички бунтове на робите започвали с палежи.)

Той се облегна на рамката на прозорчето. Дишаше влажния нощен въздух, напоен с тънкия дъх на мокра шума, слушаше тихото равно дишане на момичето и се питаше защо тъкмо в такива мигове, като този, когато около него цари непробудна тишина, в съзнанието му се трупат черни мисли.

... Всичко това ще рухне! И следа няма да остане от империята, само големите каменни блокове, струпани безредно един върху друг, ще напомнят, че някога е имало един град-държава, който се е опитвал да завладее целия свят!

Гласът на Херестрата прозвуча в него с провлечени тъжни нотки:

— Ела при нас! Ще чуеш думи, които целия ще те променят. Светът пропада, хората загиват заради греховете си. Блажен е само оня, който почита Христа, всички останали ще загинат от вечния огън. А ние, назареите, ще бъдем дарувани с вечно спасение...

— Нямам голям избор — бе се присмял веднъж той. — Или вечен огън, или вечно спасение... Ами ако съм решил да бъда свидетел на така нареченото от вас второ пришествие?

Въпреки подигравките му Херестрата не преставаше да го убеждава да го срещне с някой от пътуващите пророци, за да проникнел в същината на новото учение.

Странно наистина, преди две-три десетилетия назареи ставаха ония, които бяха извън доброто римско общество — скитници, просяци, болни и недъгави, а сега сред тях все повече се увеличаваше

броят на хора с положение, и то умни, образовани. Граптиак беше прочел в служебно изложение за източните култове в империята, че в една от тайните им книги пишело за основателя на новото учение Исус — той бил грозен и нисък на ръст. Официалното обяснение за личността му гласеше: Исус бил незаконен син на бедната перачка Мария и на римския войник на име Пантера и че бил подложен на позорна екзекуция — разпъване на кръст — наказание за робите и бунтовниците.

Как стана така, че последователите на Исус — тия отхвърлени от благопристойното общество хора — влияеха вече на голяма част от населението на империята?

Може би у човека наистина се спотайва стремеж към духовно пречистване и назарците залагат тъкмо на това! И на още нещо — на вярата, че за добрите си дела тук, на земята, ще влезеш в небесното божие царство...

Граптиак се усмихна скептично — така винаги се бе усмихвал, когато слушаше да се говори за задгробния живот.

Но нали имаше поговорка: „Светлината иде от изток“?

Да, от Изток идат всички тия учения на бедни и гладни хора. Рим умираше от преяждане и препиване, а Изтокът мизеруваше — там беше съвсем естествено да се стремиш да залъжеш глада си, като обърнеш поглед навътре към себе си, да събереш всичките си духовни сили, за да оцелееш и с полупразен корем.

Граптиак неволно се опипа по корема. Тази вечер пак преяде — уж по малко хапна от всяко блюдо, но блюдата бяха много...

Той отиде и приседна на ложето.

Меда лежеше все така с плътно притворени клепки и той видя как и сега те пак потръпват, като че отново изживяваше бурни минути.

Полегна при нея, повдигна брадичката ѝ. Тя бавно отвори очи.

— Какво сънува? — попита той и започна да я гали по лицето.

— Не... Не... — Тя сънено отри чело в рамото му.

— Кажки какво сънува! Хубаво ли беше? — настояваше той, като леко разтърсваше цялото ѝ тяло, за да я събуди.

Тя бавно отвори очи, усмихна се.

— Моят тигър... — каза тя и нежно се притисна в него, така че той я усети като част от себе си — от пръстите на краката до слепите си очи, където кръвта започна да бие по-силно.

— Кажи какво сънува!

— Пак оная арфа...

— Със скъсаните струни?

— Само половината, тънките струни... Но и те трептят и звънят, само че някак особено, като че са ръждясали... И звуците им са такива... с ръжда...

Много пъти му бе говорила за тоя свой сън — нямало никакви хора, виждала само арфата, на която половината струни са скъсани. Без да ѝ казва, той се бе допитвал до двама гадатели на сънища, но обясненията им само го разсмяха — единият казваше, че такива сънища сънуват децата, когато са яли бой, вторият твърдеше, че това означава: нещо ще се скъса в живота на сънуващия, но така, че той ще разбере това едва когато лошите последствия („ръждясалите струни“) зазвънят...

— Моят тигър — сънено, но с пробуждаща се сила повтори тя.

Добре, нека да е тигър, той също усещаше прилив на сили и знаеше, че това е единственият начин да потисне чувството за безизходица, което го бе вдигнало посред нощ от леглото — за да гледа пълната месечина и да си спомня за кошмарния пожар от детските години.

Както винаги, когато усещаше, че вълнението му се увеличава бързо (а трябваше да се владее!), той съзнателно отклони мислите си в странична посока. Понякога започваше да изрежда наум важните и отговорни дела, които трябва да решава, друг път пресмяташе разходите в именията си. А сега му се поиска да внуши на момичето няколко стиха от любимия му Хораций — поета на равновесието и на спокойните удоволствия.

И като се отдръпна малко от Меда — продължаваше обаче да я държи за раменете — започна бавно да превежда на гръцки — езика, на който двамата най-добре се разбираха — стиховете, които помнеше от младите си години:

*Планове големи не гради...
Бързай, всеки миг улавяй,
в утрешния ден не вярвай!*

Като произнасяше последния стих, той неволно се сви — стори му се, че над главата му просветва острието на махайрата — страшния тракийски меч, който лесно отделяше главата от раменете.

---

[1] Господар на себе си (лат.). ↑

[2] Думата има двоен смисъл: висока образованост и човечност.

↑

[3] Порттик — колонада. ↑

[4] Атриум — зала, централната част на римската къща. ↑

[5] Триклиниум — трапезна зала. ↑

[6] Менада означава „бясна жена“. ↑

[7] Назареи — така били наричани християните през описваната епоха. ↑

Когато тръгнах от София, бях сигурен, че никой от шайката не ме е проследил. Във влака дори си повтарях радостно: „Изплъзнах им се, изплъзнах се!“.

В Градчето всичко ми беше интересно — нови познанства, нови, необичайни преживявания. Някъде дълбоко в съзнанието ми обаче дремеше напомнянето: „Внимавай, те ще те намерят и тук!“.

Вървахме с Ева към дома на Учителя, когато на един от ъглите ме сепна фигура на мъж, който бе разтворил вестник. Когато приближихме, той под свити вежди погледна към нас, като уж продължаваше да чете. Мека сива шапка, тъмносиньо сако, пепелявосив панталон — Синьо-сивия ми беше познат отнякъде. Но къде, къде съм го виждал?

Забавих крачки и Ева ме отмина. Побързах да я настигна, тя се обърна и ме погледна с изненада:

— Изморихте ли се?

Захласнах се в очите ѝ и отново в мен зазвуча все същият упойващ валс, който ме караше в мислите си да се въртя в кръг. Слушах как токчетата на обувките ѝ весело тракат по тротоара и изтръпнал, очаквах да чуя и котешките стъпки на Синьо-сивия.

... *Те са го изпратили! Те знаят къде се намирам и може би вече са решили съдбата ми!*

Учителя седеше край кухненска маса под асмалъка и четеше някаква книга. Той ни забеляза едва когато Ева застана от другата страна на масата, изправи се и протегна ръце:

— Очаквах ви!

— Наляхте ли си от виното? — попитах, колкото да кажа нещо.

Да, един съсед му казал, но той не повярвал и дори не завъртял крана на чешмата. Когато обаче видял по улицата хора с тенджери и шишета, и него го завладяла общата стихия.

— Защо стихия? — улових се аз за последната му дума.

— Виното — това е веселият тракийски бог Дионис, а Дионисиевото начало в човека е стихия, по-силна от огъня, водата, земята и въздуха.

— В древногръцката философия... — започнах аз, като исках да иронизирам домакина, че измисля пети елемент в материалистическото обяснение на света, но нито той, нито Ева ме

слушаха, те двамата потънаха в мълчалив разговор — тя го гледаше с очакване, а той разсеяно разместваше празните чинии по масата.

— Кажете още нещо за траките — помоли го Ева.

— За траките ли? — като ехо повтори той. — Езикът им е отдавна изчезнал, останали са само четиридесетина думи.

— Знаете ли някои от тях? — приближи момичето стола си към него.

— Например вино, това вино, което утре-вдругиден ще подлуди всички ни, на тракийски е „зила“.

— Зила? — изви глас Ева. — Като име на жена.

— А такива като мен, които са живеели без жени, траките ги наричали „ктисти“.

— Но вие съвсем без жени ли живеете? — гледаше го тя в очите.

Той обърна глава встрани:

— Сега да... Но това не е било винаги.

Ева ме погледна, засмя се и протегна ръце встрани, като че роклята я стягаше и искаше да си поеме дълбоко въздух. И тихичко изохка:

— Ох, как искам да ме наричат Зила!

Какво ставаше с нея? Тя беше източник на някакво особено излъчване, което усещах по бързите тръпки в гърдите си и по лекия шемет, който ме завладяваше, когато тя ме погледнеше. Но, изглежда, и домакинът беше под влияние на това излъчване — той ми се струваше едва ли не старец — не заради вида му, Даскала беше запазен и младолик човек, но за двадесет и пет годишните половин столетие е цяла вечност.

— Ще ви покажа експозицията — рече Даскала, вече само така го наричах иронично в себе си.

Той посочи с ръка външната стълба. Ева веднага стана и затича нагоре по стъпалата, като размахваше ръце. Домакинът забрави за мене и хукна след нея — беше малко смешен с напълнялото си тяло. И той като момичето мятеше бързо ръце.

С усилие се сдържах да не затичам и аз по стълбата. Тръгнах бавно, като от време на време нервно покашлях.

Когато се появих в просторната стая на втория етаж, чух Даскала да обяснява:

— ... Още от началото на новокаменната епоха тук, по нашите земи, са живели прадедите на траките.

— А преди това? — закачливо прозвуча гласът на Ева.

В този момент най-малкото нещо, в което вярвах, беше, че тя наистина се интересува от праистория.

— ... Преди това — не се знае — отвърна ѝ Даскала и бързо изви глава към мен.

За пръв път го виждах така оживен.

Помня доста подробности от онова, което видях в двете големи стаи. Кремъчни оръдия от средния и късния палеолит, валчеста каменна брадва, костен харпун, каменна тесличка с дръжка от рог, медна кирка-мотика, кремъчен нож. А от бронз — сърп, меч, върхове на копия и на стрели. Ева дълго стоя пред един мраморен идол с големи уши и едва загатнат нос, на който главата беше малко по-малка от тялото.

— Никак не прилича на вас — прошепнах в ухото ѝ.

Тя се обърна и ми се усмихна:

— Очаквах да го кажете!

Без да обръщам внимание на домакина, я улових за ръката и я поведох към съседната витрина.

— Да не искате и ние с вас да станем музейни експонати, за да се разбере какви чувства сме изпитвали един към друг?

— Чувства ли? — изви глас момичето, но не отдръпна ръката си.

Скрити зад шкаф с някакви вехтории — така ми се сториха останките от миналото — ние бяхме съвсем сами. Привлякох Ева към себе си доста грубо, тя дори леко изохка, но учудена и изненадана, се отпусна в ръцете ми. Дълго я целувах, като галех косите ѝ, струваше ми се, че вече никога няма да се отделя от нея, че каквото и да става, ще бъдем все заедно, винаги, докрай... Тя първа се сети, че има и трети човек.

— Къде е Учителя?

И двамата надникнахме зад шкафа. Учителя беше изчезнал.

* * *

Уловени за ръцете, напуснахме къщата, чийто домакин повече не се появи, отидохме в центъра на Градчето и набързо напазарувахме — хляб, сирене, сланина (месо нямаше), чушки и лук. Купих една тенджерата, две чинии, вилици, а от ресторанта ми дадоха няколко празни еднолитрови бутилки. Всичко това се събра в две пазарски чанти.

През цялото време момичето се смееше, редеше пакетите в чантите, а когато тръгнахме към хотела, заяви, че ще прием от „нейното вино“ — ей сега ще притича в стаята и ще напълни бутилките. Решихме да отидем извън града, там щях да направя своя прочут специалитет — ловджийски шиш. Те, момичетата от червенокръсткия курс, миналата неделя ходили на екскурзия в една много хубава горичка, съвсем наблизо е, там тече поточе, има и чешма — от ония, покритите със зелениясаи каменни плочи, от които водата се гребе с медно кепче.

Тръгнахме по единствената широка улица на Градчето, която гръмка бе обявена за булевард, така и пишеше на емайлираните табели — булевард „Независимост“ — в дъното се виждаше полупорутената крепостна врата, която приличаше на триумфална арка.

По булеварда и по съседните улички вече се виждаха групички пийнали мъже — някои ръкомахаха, други се провикваха като на сватба:

— Бре-бре-бре-е-е!

Поиска ми се и аз да се провикна, но с някакъв друг възглас и се сетих за вакханките, които славели Дионис с вика „Евое!“.

Горичката наистина не беше далече, скоро стигнахме до чешмата със зелениясалата плоча и аз тръгнах между дърветата да търся глог или дрян, за да издялам с джобното си ножче шишове. Ева започна да събира сухи дърва за огън, като заяви, че на огъня няма да ѝ се бъркам — тя ще го запали и ще го превърне в жаравата, поне това умеела.

Наредих на всеки шиш парче сланина, късче хляб от горната или долната кора (за да поема мазнината, която не трябва да капе по жаравата) и парче от сурова чушка. Нарязах лука на ситно, като за готвене, и го сложих в тенджерата, където след това поставих едри парчета сирене. От готовите шишове махах парчетата хляб — те бяха поели мазнината от сланината заедно със солта. Ева възклищаваше и ги схрускуваше като деликатес. Късовете препечена сланина и

поопърлените парчета от чушки слагах в тенджерата, която държах захлупена в края на огъня, в топлата пепел. Когато приготвих и последния шиш, започнах да друсам тенджерата, за да се омеси всичко в нея. След това на резени хляб сложих по няколко къса от сиренето, което беше напоено с аромата на сланината, чушките и лука. Бях сигурен в ефекта — при първите хапки момичето пак започна да възклищава.

Пихме вино от едно шише, като се редувахме и спорехме кой е поел по-голяма глътка. Няколко пъти посягах да целуна Ева, но тя се дърпаше.

Не разбрах кога пресушихме бутилката. Но имаше още две шишета и като грабнахме всеки по едно, започнахме тържествено да вдигаме наздравици.

Много пъти съм се питал дали във всекиго от нас няма спотаена някаква особена сила, която може да бъде изразена само с вик — и когато думите вече не стигат, песните се превръщат в провиквания. А може би едно от блаженствата на митичния „Остров на блажените“ е именно това — да викаш на воля, да ругаеш ония, пред които е трябвало да мълчиш или дори да се превиваш; да крещиш, да слушаш как просторите кънтят от твоя глас, който, както ти се струва, превива треви и поваля дървета...

Дойде и нашият ред да се провикваме и като улових Ева за ръка, поведох я навътре в гората. Търсех с очи някоя полянка — далече от пътеките, едно мъничко островче, на което двамата да се подслоним.

Винаги съм се подигравал на ония сцени от филмите, където героят гони героинята между някакви дървета и, разбира се, накрая я настига и следва целувка. Но с ръка на сърцето трябва да кажа, че тогава с мен и Ева стана точно така — гонехме се между дърветата и ми се струваше, че задъханото ни дишане изпълва цялата околност. Когато я настигнах и я улових за раменете, тя се препъна и ме повлече на земята, върху жълтата, изпръхнала шума.

Сега вече Ева беше в прегръдките ми. Но тя пак ми се изплъзна и започна да се въргаля в шумата и за да я настигна, и аз трябваше да правя същото.

В паметта ми е останал един особен вкус по устните — на билков мед и на приятно горчиви треви, в сънищата ми и досега на талази се носи задъхан шепот, а леглото се превръща в постеля от суха

шума — тя се огъва под раменете ми, шушне, доверява ми нещо, което, като се събудя, никога не помня, но въпреки това през целия ден съм с леко, приятно настроение.

... Като се връщяхме, минахме под останките от някогашната величествена крепостна врата. Сепна ме мисъл: идваме от Виа мала, от „Лошия път“, а минаваме под триумфална арка.

Площадът беше пълен с хора, свиреше писклива циганска музика.

Хотелът бе просмукан от дъха на вино.

Дежурната лелка спеше на стола, облегла глава в стената, като прохъркваше от време на време.

По коридорите кънтяха весели гласове.

Започваше първата нощ от Голямото опиянение.

Ева ме държеше подръка. Когато влязохме в моята стая, тя се засмя и превъртя ключа.

На сутринта не я видях до себе си.

* * *

И все пак трябваше да разгледам музейната експозиция и да напиша репортажа, за който бях дошъл.

Учителя седеше все там, където вече два пъти го бях заварил — под асмата, край кухненската маса. Пред него в стъклена кана аленееше вино. Когато се появих по пътеката, той не ме видя. Наблюдавах го как бавно протегна ръка, взе каната и пи от нея като от огромна чаша.

Поздравих и помолих за извинение, загдето вчера, без да си вземем довиждане, двамата с приятелката ми си бяхме тръгнали — той навярно е бил долу, в кухнята и не ни е чул. Сега бих желал да поговорим по-подробно за музея и за самия него.

— За мен ли? По-добре да поговорим за Ева.

Дръпнах един стол, седнах и дръзко казах:

— Хайде тогава!

— ... Искам да ви предупредя, че ако продължавате да идвате при мен с Ева, един ден тя ще остане тук — и той посочи с пръст надолу.

— Ха! — вирнах глава аз. — На вашата възраст...

— Чувствам се така добре, както никога досега.

— Завиждам на самочувствието ви!

— На младини ние, мъжете, се вълнуваме от преценките на жените за нас. И затова сме зависими от тях. А с годините идват прозрения, които и най-умните книги не могат да ни дадат. Едно такова е например откритието, че по-важно е какво е твоето собствено мнение за самия теб, отколкото всичко казано-речено от тоз или от оня. Но по-добре да спрем разговора дотук. Ако наистина искате да разгледате сбирката ми — моля, на ваше разположение съм.

Без да ме погледне, той стана и тръгна към външната стълба.

Минута-две стоях неподвижен на стола. Бях зашеметен, преглъщах нанесената ми обида и усещах, че тепърва в това градче, а може би и в тая къща ще се случи нещо съдбоносно за мен — и не само за мен. Това предчувствие изтласка от съзнанието ми мисълта за *шайката*, която ме дебнеше.

След час се върнах в хотела, седнах до масата, сложих бял лист пред себе си и дълго стоях, без да напиша нито един ред от поръчания репортаж. Мислех за думите на Даскала там, под асмата, за онова, което се случи вчера в горичката и през нощта в същата тая стая. В края на масата беше папката с недовършения роман. И без да я разтварям, знаех какво беше направил Пантулей Граптиак след неспокойната нощ във вила „Фантазус“...

Граптиак се завърна във Филипопол с още по-силно чувство за безизходност — разбрал бе, че не може да живее нито само в Тримонциум, нито само във вила „Фантазус“.

Той, на чиято жизненост завиждаха чак в Рим, вече поне пред себе си трябваше да признае, че носи една дългогодишна умора и трудно за прикриване отвращение от живота. Всичко, което го заобикаляше, беше неистинско, неискрено и фалшиво — приятелите му не бяха никакви приятели, а използвачи на легатската му власт; всяка от жените, потръпвали в ръцете му, имаше свой живот, в който той нито за миг не бе проникнал, а само се бе докосвал до тях; дори властта му на императорски наместник беше условна — проявяваше се повече със своята видима страна — едно тайно донесение против него, на което ще повярват в Рим, може да го лиши не само от длъжност, но и от живот. А сега и една остра махайра просветваше около него...

Кое беше трайното, сигурното, „вечното като Рим“?

... И Рим не е вечен. Цяло столетие мина в мир — прочутият „Пакс романа“, но преди две години от север се появиха жадни за плячка варварски племена — маркомани, алани, роксолани, бастарни, певкини, виктовали. Най-настъпателни от тях се оказаха костобоките, които живееха по източните склонове на Карпатите — те прекосиха долното течение на Истъра^[1] и през Малка Скития^[2], покрай морето, през провинциите Долна Мизия, Тракия и Македония стигнаха чак до Средна Гърция. Тяхното нахлуване пробуди бунтовните траки от Малка Скития и те започнаха да гонят оттам римските колонисти — заемаха земите им (които всъщност бяха техни земи, завладени от Рим), избиваха ги заедно със семействата им.

Когато разговаряше с младия си приятел (знаеше той колко му е приятел) Теренций Тал за нахлуващите от север племена, Пантулей Граптиак сам се успокояваше: в продължение на няколко столетия империята беше погълнала много варварски народи, даваше им възможност да се заселят в границите ѝ и намираще различни начини да ги подчини. Ето, сега в двете мизийски провинции варварите са пръснати между римските земевладелци, но не като роби, а като полусвободни селяни — те обработват земята и могат да бъдат продавани, дарявани или наследявани заедно със земята; тия заселници плащат данък в пари или в натура и служат във войската. Наричат ги „инквилини“.

Още император Веспасиан започна да изравнява помощните войски, събирани от местното население, с легионерите. Императорите след него — Марк Аврелий не направи изключение — продължиха да дават различни привилегии на доскорошните варвари — постъпили в легионите, те можеха да получат римско гражданство по време на службата си или в краен случай след завършването ѝ.

Не ставаше ли така войската на империята селска армия?

Местните племена и народи не ставаха ли мнозинството от римските граждани?

Победените неусетно побеждаваха победителите.

И тия назареи, които непрекъснато се увеличават.

Херестрата е права — трябва поне веднъж да се срещне с някои от техните проповедници, за да разбере в какво се крие тайната на успеха им.

Да, още днес той ще ѝ съобщи да му уреди една тайна среща, на която ще заведе и своя „домашен“ философ.

(Като подражаваха на своя император философ, висшите магистрати и знатните римляни привличаха в своето обкръжение философи. Повечето от тях бяха ретори — учители от стара Елада или от гръцките градове в Мала Азия. Особено търсени бяха скитащите философи циници.)

Вече втора година в дома на Граптиак живееше философът циник Диогенес, когото заради малкия му ръст наричаха Диогас-Диогенчо. Той беше подвижно, пъргаво човече, което се отличаваше с необикновен апетит и гуляйджийска издръжливост — ядеше и пиеше за трима. Както повечето от своите колеги философи, и той беше с брада, която къдреше всеки месец — висящите къдри имаха формата на спирала. Римляните винаги бяха смятали гръцките бради за женствени, самите те някога бяха носили малки брадички, но след една категорична заповед на Тарквиний Приск брадите изчезнаха от лицата на римските граждани — богатите римляни се бръснеха всеки ден.

Диогас мълчаливо изслуша своя покровител, когато той му обясни, че става дума за диспут с проповедник назарей. Като истински философ — вече двадесет години се прехранваше от професия, която считаше за свое призвание — той поклати глава (къдрите спирала се залюляха като канделабри) и каза замислено:

— Пак тия назареи! Пак това еднобожие, което лишава човека от лична воля!

Граптиак, който седеше на мраморния трон, се наведе напред — Диогас бе застанал само на крачка от него — и го погледна в очите:

— Нали истината се ражда в спор? Искам да бъда арбитър между теб и виден назарей.

— Истината е в малките думи, а не в големите изрази.

— Тогава ще слушам внимателно твоите малки думи!

— Разногласията между хората произтичат от това, че всички не са стъпили на една и съща, и то равна дъска — един е нагоре, друг надолу и всеки има своя мярка за нещата. Затова, колкото арбитри — толкова истини. Или другояче казано — истина няма.

— Това е игра на думи — усмихна се Граптиак. — Не за пръв път ми показваш способностите си на словесен акробат. Но мене ме интересува все пак, защо си против еднобожието?

— Когато има много богове, всеки се моли на който бог си иска, а нали свободата е възможност сам да избираш постъпките и решенията си?

— Тогава избирам един-единствен бог! И пак съм свободен!

— Да, но щом всички вярват само в един бог, тогава се появява необходимостта от хора, които да обясняват божията промисъл, това са различните месии, пророци, проповедници. Израилтяните, които също вярват в един-единствен бог — Йехова — очакваха своя месия. И ето, един ден се появява Христос — той за своите последователи е най-точният тълкувател на божията воля, а щом тя е една, отделният човек няма вече своя воля.

— Чакай, чакай, така ще ме заболи главата... — Граптиак потърка чело с пръстите на дясната си ръка.

Диогас го гледаше с присмех, затаен в гънките на плътните си устни и в зениците на тъмните си очи.

— ... Искаш да кажеш, че назареите са клонка от израилтяните? — Граптиак подпря глава на ръката си.

— Нека изложа всичките си аргументи в спора с видния назарей. Но ако ти, високочестни легате, императорски пропретор и мой покровител, искаш още сега да чуеш мнението ми за новия източен култ, ще ти кажа, че и той, както много други уж нови учения, е проява на *анима рустика*, на оная „селска душа“, която ту спи, ту се

пробужда, за да се нахвърли върху Града. Да, Селото живее не във времето, а в пространството, в Селото никога нищо не се променя, то само взема нови наименования. А Градът живее във времето, пластове на градежи и на мислене са един върху друг и всеки нов пласт претендира да е по-съвършен от предишния, иска да заеме по-високо място нагоре по вертикалата. Ние, гърците, най-добре знаем това, защото ние открихме Полиса, Града, като държава сама в себе си. А вие, римляните, докарахте нещата до абсурд. Рим е Световният град-държава. Е, добре, анима рустика, която тъне в кал и бедност, трябва да намери някого за виновен и това е Градът, Световният град-държава Рим. И затова назареите наричат Рим „Вавилонската блудница“ — средище на развала, източник на разложение.

Пантулей Граптиак отпусна ръката си, на която бе подпрям глава, и с отегчение каза:

— Нека спрем дотук, Диогас!

Той тежко стана и с бавни крачки тръгна по застланата с мраморни плочи тераса. След всеки философски разговор оставаше с неприятното чувство, че някакви хитреци са успели да го излъжат въпреки здравата му римска логика. И най-неприятното бе, че трябваше да се съобразява със своя император философ, който бе привърженик на стоиците. Според тяхното учение всички хора са равни пред съдбата. Дали наистина в себе си Марк Аврелий приемаше това? Едва ли... Той, императорът, да смята, че хората не трябва да се стремят към жизнени блага и че както се опитваше да убеждава един от видните римски стоици — Сенека, необходимо е да сме равнодушни към съдбата, каквото и да ни се случи, каквото и да ни поднесе новият ден.

И Пантулей Граптиак, императорски наместник, легат и пропретор, се почувства обсаден от невидими врагове — без да знае накъде да погледне и накъде да тръгне. В съзнанието му се мярна завоят с върбите на Виа мала, зад който започваше хубавият, удобен път към вила „Фантазус“ — но това сега му се стори като нещо далечно и недостижимо.

* * *

Херестрата беше наредила да приготвят богатата трапеза — триъгълната маса беше пълна със сребърни съдове: пържена и солена риба, варено шилешко месо, задушени кокошки, прясно сирене, орехови ядки и лешници. Граптиак и Диогас, полегнали на една страна, вдигаха наздрависи за домакинята, а тя седеше на третото легло с бял хитон, гладко вчесана коса и смирено изражение на лицето.

Философът пиеше виното като тракиец — неразредено с вода, но на бавни глътки, държеше сребърния ритон в дясната си ръка, а с лявата пълнеше устата си от блюдата, които един от слугите услужливо му поднасяше, за да не се повдига от леглото.

— Ако твоят назарей закъснее още — подхвърли Граптиак, — ще намери по масата само оглозгани кости.

— Той се въздържа от обилно ядене — тихо отвърна Херестрата. — Достатъчно му е парче хляб и малко плодове. Месо не яде.

— Ясно! — отсече Диогас. — Той е от тия, които се вгълбяват в себе си, като изпускат въздуха от празния си корем.

— За него вгълбяването не е самозабрава, а навлизане в божествените сфери — все така тихо обясни Херестрата.

Граптиак я гледаше с любопитство. Тя му беше станала любовница на втората седмица след смъртта на мъжа си. Но тогава беше на тридесет години — с гъвкава фигура, с големи, преливащи от нежност очи. Бяха му омръзнали омъжените жени, които, като изневеряваха, изкарваха съпрузите си какви ли не — неспособни мъже, пияници, побойници. А Херестрата беше красива, спокойна и тъжна. И най-важното — говореше малко и се възхищаваше от него, това личеше по израза на лицето ѝ, по блясъка на очите ѝ, по кратките възгласи в мигове на силно вълнение.

С годините той свикна с нея, както бе свикнал със съпругата си, с тръпчивото тракийско вино, с леките сирийски сандали и удобните гръцки дрехи. Свикна и по-често да говори на гръцки, отколкото на латински, така диктуваше в преториума заповедите си — ако ги започваше на единия език, завършваше ги на другия.

Трапезният слуга се наклони към него с амфора в ръка. Граптиак се изненада, че ритонът, който държеше в десница, е празен — кога беше го пресушил за четвърти (а може би за пети) път? Той обичаше да пие глътка по глътка — така усещаше вкуса на виното, чийто аромат като че проникваше в цялото му тяло. Често казваше, каза го и сега:

— Търся опиянение, а не самозабрава.

И като погледна Херестрата, протегна празния ритон към слугата, за да го напълни.

В това време вратата на залата се откряна и в отвора се появи висок слаб мъж на неопределена възраст — между четиридесет и петдесет години, безбрад, с бръсната глава, загърнат в бяла туника. Лицето му беше сухо и изпито, очите — тъмни и излъчваха такава сила, че Граптиак отклони поглед. Сепна го мисълта, че тоя човек може да му внуши каквото пожелае.

Проповедникът приближи с тихи стъпки — сандалите му бяха от груба волска кожа и оставяха прашни следи по мозаечния под. Ръцете си държеше скръстени на гърдите, но така, като че се канеше в следния миг да ги разтвори и да заприлича на жив кръст — олицетворение на своя разпънат бог — така си помисли Граптиак.

— Идвам с благата вест за вашето спасение! — каза Проповедника и високо вдигна дясната си ръка.

— Но той ни приветства с римския поздрав! — възкликна Диогас и се размърда — от ритона се разля вино, което опръска дрехите му. — Направих жертвоприношение на Дионис! — засмя се той и на един дъх изпи остатъка от виното.

Проповедника седна на третото легло до домакинята, която мълчаливо му кимна.

Граптиак, който смяташе, че Херестрата вече отдавна не го интересува, изпита остро чувство на ревност — те, тия двама назареи, се разбират без думи.

Един от слугите постави пред дошлия сребърен поднос с ябълки, круши и грозде, а Херестрата му поднесе кръгло хлебче с бучка сирене отгоре.

Проповедника като че не забеляза храната, впери поглед пред себе си и отпусна ръце.

— Съсредоточава се — ухили се Диогас.

Той остави ритона на масата и зае същата поза като Проповедника — седнал на леглото, втренчи поглед в една чиния и лицето му стана сериозно.

За Граптиак всичко това беше забавно, той се смееше тихичко в себе си — ето, двама актьори се канят да играят уж различни роли, а всъщност са двете лица на един и същ занаят — защото в края на

краищата без усилие, само с бръцолевене, преживяват, и то не съвсем зле — тоя Проповедник на друго място сигурно се тъпче с месо и пие вино повече от Диогас.

Неочаквана мисъл просветна в съзнанието на легата: какво ще стане, ако назареите бъдат допуснати до властта, ако вярата в разпънатия им бог замени сегашния култ към императора? Нима всички трябва да се приучат на лишения, да се правят на бедни, болни и сакати дори когато пращат от здраве? И през цялото време да мислят за Страшния съд...

— Хайде, започвайте! — грубо рече Граптиак и Диогас сепнато го погледна.

Проповедника обаче продължи да гледа втренчено пред себе си.

Херестрата, която познаваше изблиците на избухливост на Граптиак, умолително го погледна и тихичко рече:

— Питайте го, той ще отговаря на въпросите ви.

— Нека най-напред каже защо ни поздрави с римския поздрав — обади се Диогас.

— Важни са не жестовете, а онова, което се крие в тях, така както и в думите трябва да търсим вътрешния им смисъл, а не звуците, които се носят в пространството — с равен глас отвърна Проповедника.

— Да — съгласи се Диогас, — затова вие, назареите, вземате готови образци и ги използвате за вашите цели. Те — обърна се философът към Граптиак — наричат своя Христос „Спасител на света“, така както вие, римляните, наричате императорите си в официалните надписи — „спасители на света“.

— Вашият Исус човек ли е бил, или бог? — попита Граптиак.

— Той е богочовек. Понизил е себе си, като е приел образа на роб, уподобил се на човеците, за да поеме върху себе си всичките им страдания и да ги изведе на спасителния път.

Едва сега Проповедника вдигна глава, но не погледна нито ретора философ, нито легата. В очите му се появи спокойна светлина, като че в минутите на съсредоточаване беше преодолял някакво колебание и сега вече без смущение можеше да приеме разговора с императорския наместник и пийналия философ.

Диогас пак се обърна към легата:

— Според израилтяните някога бил сключен съюз между техния бог Йехова и народа на Израил. А назареите твърдят, че благодарение на дърводелеца Христос се стигнало до нов съюз между бога и хората, затова говорят за „Нов завет“, така наричат и тайните си писания, в които се разказва за галилейския проповедник Христос. Чел съм и аз нещичко от тях — не издържа и се похвали философът.

— Всичко това не ме интересува — с раздражение заговори Граптиак. — Искам да разбера какво е привлекателното в това ново учение и защо привържениците му непрекъснато се увеличават. И накрая лично аз ще имам ли някаква полза, ако стана назарей?

— Императорски наместник — назарей! — разпери ръце Диогас. — Ами че това е религия на малките хора, които се събират в тайни общества, за да си помагат един на друг — те участват в някакви особени мистерии, търсят връзка със своя бог, за да стигнат до безсмъртието. Така ли е? — попита високо той Проповедника.

— За нас всичко започва от несъпротивлението на злото. Преди появата на Словото, наречено Христос, хората са живеели по лошия закон: „Око за око, зъб за зъб“. А Спасителя на света казва: обичайте враговете си, благославяйте ония, които ви проклинат, правете добро на ония, които ви мразят, молете се за ония, които ви обиждат и гонят. Защото, ако обикнете ония, които ви обичат, каква ще ви е наградата? И тъй, стремете се да бъдете свършени, както небесният отец... — Проповедника гледаше някъде над главата на Диогас. — И казва още Христос: не съдете, за да не бъдете съдени, защото с каквато мярка мерите, с такава ще ви бъде отмерено. Защо виждаш сламката в околото на брата си, а гредата в своето не усещаш?

— А как ще докажеш превъзходството на своето учение в сравнение с всички останали учения? — Граптиак търсеше погледа на назарея.

— Всеки сам със сърцето си трябва да усети вярата в Спасителя на света.

— Философите стоици учат — като че обясняваше на малолетен ученик, поде Диогас, — че всички хора са равни пред съдбата и че умният човек трябва да се стреми да се освободи от своите страсти, които са проява на робското начало у човека, защото най-позорно е доброволното робство — един е роб на похотта, друг на алчността, трети на честолюбието. А от себе си ще добавя: свободата на духа е

лично дело на всекиго от нас. Решавам да съм свободен и със силата на волята си ще стана вътрешно свободен, макар и да съм роб.

— Ти наистина си свободен философ циник, Диогас — обади се Граптиак. — Кажй, безумец ли е всеки, който се грижи за благого на държавата, както твърдят твоите учители?

— И да, и не, пропреторе — ухили се Диогас.

— Нищо не разбирам...

— Едни искат, а други не искат да се приспособят, в това е тайната на връзката между свободния човек и организираното общество, наречено държава. Но има и такива като мене, които веднъж желаят, а друг път не желаят да се приспособят.

— Ами той — кимна Граптиак към назарея, който като че ли не ги слушаше, а гледаше все в същата невидима точка над главата на Диогас. — Дали някой ден ще се приспособи?

— Разбира се. Ако с императорска заповед учението им бъде обявено за единствена религия, той ще стане един от главните проповедници или, как ги наричат там, епископи...

— А дали ни ненавижда? — увлечен в разговора, Граптиак спусна крака и седна на леглото. — Той говори, че обича враговете си, но аз знам, че всички роби ненавиждат и презират своите господари.

Едва сега Проповедника го погледна:

— Само онези роби, които не желаят да притежават богатата на своите господари, могат да променят и себе си, и света.

В очите му сега не се четеше смирение, гласът му звучеше плътно, и Граптиак си каза, че той през цялото време с усилие беше потискал желанието си да заповядва, да разпорежда с хората около себе си.

* * *

(Той.)

... Те, тия назареи, с привидната си кротост и смирение ще ни превземат отвътре! Много хора ще приемат учението им заради благостта, която то внушава. Но тяхната любов към ближния може да бъде и лицемерна, да минават за добри, а да запазят вълчия си нрав.

Как ще ме убеди той, тоя назарей, че е роб, който не желае богатата на своя господар?

* * *

Херестрата се наклони към Проповедника и шепнешком му заговори, но до Граптиак не достигна ни една дума и той продължи да разсъждава за *приспособяването* на назареите към властта.

Да, учението им е много удобно за един управник — то учи на кротост и смирение, а кротките и смирените се управляват много полесно от дръзките и самоуверените. Смутовете, които през последните години ставаха по границите на империята, може да се пренесат и във вътрешните провинции. Благочестивият и мъдър император вярва, че всичко е предопределено, и както казваха в приятелска среда, говорел, че единствено философията може да помогне на човека в тоя объркан свят. „Почитай боговете и се грижи за благо на хората!“ — повтаряше той пред Сената. Марк Аврелий беше тъжен и самотен човек, който страдаше от това, че макар и дарени с разум, хората не се стремят да си помогнат един на друг и така да изградят справедливо общество, а правят тъкмо обратното — всеки се грижи само за себе си; повечето от римските граждани се ограбват взаимно и са единни само когато заедно крадат от държавата...

С разсеян поглед Граптиак гледаше как Диогас с пръсти опитва от блюдата и се налива с вино.

— Тръгвам! — неочаквано каза легатът и се изправи.

Херестрата го погледна умолително, Диогас от изненада се задави и рече на пресекулки:

— Диспутът едва сега започва...

— За мене вече завърши!

Проповедника посегна и взе от подноса пред себе си една ябълка.

Пантулей Граптиак вдигна дясната си ръка в римския поздрав, обърна се и бързо напусна триклиниума.

* * *

Когато закритата носилка наближи до входа на крепостта, той извика на носачите да спрат и бавно слезе.

Тук, в стената, беше зазидана голямата мраморна плоча, донесена от Родопите, в която беше вдълбан надпис, който лично той бе диктувал на латински и гръцки: „Император Цезар Марк Аврелий Антонин, Август, победител на германците, велик жрец, облечен в трибунска власт, император за пети път, консул за трети път, баща на отечеството, построи крепостна стена на града Филипопол. За направата се погрижи Пантулей Граптиак, управител на провинцията.“^[3]

Граптиак прочете наум надписа, като беззвучно мърдаше устни. И разбра: чрез тоя надпис с римска строгост и яснота беше превърнал своето управление в минало.

Спомни си думите на Диогас, изречени след цяла амфора вино — гъркът, изглежда, тогава повече от всякога се беше почувствал грък и затова не криеше изблиците си:

— Вие, истинските римляни, не познавате колебанието и съмнението в утрешния ден и затова не можете да разберете такива като мен, които веднъж искат да се приспособят с вашия ред, а друг път, поне вътрешно, се бунтуват. На вас всичко ви е ясно — не само за утрешния ден, а и за столетия напред. И в името на бъдещето, което за вас е обляно в златна утринна светлина, вие минавате през трупове и се удивлявате, когато някой ви напомни, че не следващият ден, а следващият миг е бездна, в която може да намериш своя край.

— Философи! Лигльовци! — с презрение през зъби изрече сега легатът и отново прочете надписа в мраморната плоча.

В един миг му се стори, че се вцепенява и че сам се превръща в част от крепостната стена, която бе вечна като камъка и непоклатима като Рим. Но едно тъничко гласче подигравателно пропя в него:

— Иде края на света! Иде-е-е!

---

[1] Истър — р. Дунав. ↑

[2] Малка Скития — дн. Добруджа. ↑

[3] Мраморната плоча с надписа (дълга 1,77 м, широка 1,18 м, със средна дебелина 0,25 м) е намерена зазидана в стената на джамията „Бей Меджит“ в Пловдив. Сега се пази в Археологическия музей в София (инв. №2604). ↑

След два часа драскане по белите листи разбрах, че тоя ден няма да напиша никакъв репортаж. Реших да потърся Ева.

В коридора щях да се блъсна в дежурната лелка — тя ми подаде един плик и задъхана рече:

— Донесе го слугинята на Доктора, било по бърза работа!

— Каква работа? — учудих се аз, отворих плика и прочетох няколкото реда, изписани с наклонен наляво едър почерк.

Лелката стоеше и ме гледаше.

— Е? — попита тя.

Подадох ѝ писмото.

— Очилата ми са долу...

— Покана за вечеря — казах аз.

— Че защо с писмо? Недялка щеше да ми каже, ако е само за това.

— Има и още нещо, но ще ти го обясня, като се върна от вечерята — засмях се аз и хукнах нагоре по стълбата.

Червенокръстките заемаха целия втори етаж. През тънките шперплатови врати се носеше висок женски говор, някъде избухваха в смях, долових и един боботещ глас.

Почуках на №7 и чух хоров отговор:

— Влез!

На широката прозоречна дъска седяха три момичета, провесили боси крака с оголени колене.

— Нали ви казах, че ще дойде! — скочи на пода едно от тях и притича зад вратата.

Ева беше там — по дълга нощница от зелено жарсе, с голямо кръгло деколте. От нея се излъчваше топлина и нежност... Усетих, че ми прималява. Навярно съм притворил очи и по това или кой знае по какво друго, но момичето, което застана до Ева, възкликна:

— Ами че той ще припадне!

Ева ме улови за ръката и съвсем се превърна в зелено видение.

— Какво става с теб? — чух някъде отдалече гласа ѝ.

— Дойдох... — и като разбрах, че не ще мога да обясня с думи, защото гърлото ми съвсем пресъхна, подадох ѝ писмото.

Хихикането на момичетата ме сепна. Обърнах им гръб и излязох в коридора.

Ева притича след мен.

— Не им се сърди, те започнаха да пият от сутринта.

— Ами ти?

Тя се засмя тихичко, притисна се в мен:

— Аз съм пиана от друго...

Целуна ме бързо по устните и като се дръпна към вратата, високо рече:

— Ще тръгнем точно в седем!

* * *

В писмото си Доктора беше написал: „Каня ви на домашна илюзионна вечер, на която ще имате удоволствието да видите прочутия в три континента маг Халдей. Поканата се отнася и за милата госпожица Евридика, на която поднасям своите възторжени адмирации“.

За вечерята Ева беше облякла дълга официална рокля от сребристо ламе. Сребърни обувки, сребърна чантичка — всичко това още повече подчертаваше матовото ѝ лице, стройната шия, тънките, изящни ръце.

(Дали наистина всичко беше така, или сега, след четвърт век, виждам нещата с други очи? Сребърните сънища на младостта ни може би са били предизвикани от най-обикновен картон, боядисан със сребърна боя...)

Като вървах с нея по улиците, ми се искаше да има много мъже — да ме гледат и да ми завиждат. Мъже наистина имаше — едни пияни, други само възбудени от изпитото вино — ръкомахаха, говореха високо, но никой не ни и поглеждаше.

В мен пак зазвуча познатият валс — той идеше от времето на кринолините и латерните и очертаваше спокойни кръгове в съзнанието ми. Струваше ми се, че двамата с Ева колкото и дълго да вървим, пак ще се върнем там, откъдето бяхме тръгнали. При оня ъгъл видях Синьо-сивия — той пак бе разтворил вестник и уж задълбочено четеше.

Реших да мина покрай него съвсем близко и да бутна с ръка вестника му, а ако той ми отвърне нещо дръзко, с едно коляно да го сваля на земята.

(Два месеца се бях занимавал с жиу-жицу и смятах, че с няколко хватки мога лесно да се справям и с по-силни от мен. Учител ми беше един забоксувал на втори курс студент юрист, който се занимаваше с всичко друго, но не и с вземане на изпити. Тогава бяха превели от японски ръководство по борбата, рекламирана като „игра, при която слабият побеждава силния“. Каква игра — удар с коляно в слабините, откачане на бъбреците с два саблени удара. „Само глупаците се бият с юмруци“ — обясняваше учителят ми, когото наричаха Колю Япончето — той беше мъничък, но пъргав човек. Любимият му израз беше: „Хватки и само хватки — всичко в тоя живот става с хватки“.)

Както реших, така и направих, и не просто бутнах с ръка вестника, а го скъсах през средата.

Синьо-сивия обаче се усмихна, свали шапка и се поклони и на Ева, и на мене.

— Няма ли да се извините, че сте застанали на такова неподходящо място? — минах в настъпление аз.

— Извинете, извинете... — отново се разкланя Синьо-сивия и аз не знаех вече какво да сторя, изръмжах само едно „хм-м-м“ и продължих след Ева, която бе отминала напред.

Лелката от хотела ми беше обяснила, че къщата на Доктора е срещу скромния дом на Учителя — „една такава, голяма като прогимназията, с кулички отгоре“.

Най-напред видях ограда от три реда дялани камъни — над тях се издигаха високи два метра железни квадрати, така допрени един до друг, че се образуваше дълга тъмна завеса.

И вратата беше от същите железни листи, само че по тях имаше украса с вензели, които не успях да разгадая, може би бяха инициалите на името на Доктора.

Къщата беше на два етажа, с тавански полуетаж. Покривът имаше странна форма — готически кулички на всеки ъгъл, тежки дървени капаци на многобройните прозорчета, които приличаха на спуснати клепки.

Натиснах копчето на звънеца и едва сега забелязах изкуственото цвете на роклята на Ева.

Никога не съм могъл да понасям изкуствени цветя и й го казах. Тя се усмихна и тихо каза:

— Ще свикнеш.

В държането ѝ имаше нещо покровителствено, като че бях недозрял момък и някой трябваше да ме напътства.

Най-сетне тежката врата се отвори и Доктора в костюм от английско райе ни посрещна усмихнат. Той се дръпна встрани, за да ни даде път, и когато Ева стигна до него, ѝ целуна ръка.

— Радвам се, много се радвам... — говореше той, като от време на време оправяше очилата си със златните рамки.

Стори ми се, че боядисаните му в черно мустачки, които контрастираха с побелялата, но запазена коса, леко настръхват.

— ... Парадният вход е в ремонт. Ще ме извините, но ще ви превода от друго място и ще трябва да вървя пръв.

Засипана с пясък пътека водеше към задната част на къщата, където зееше отворена врата.

В такава странна къща попадах за пръв път — най-напред се изкачихме по вита стълба, след това минахме през тъмен коридор, пак изкачихме някакви стъпала, за да се озовем на остъклена тераса. От терасата домакинът ни поведе по друг, още по-тъмен и по-дълъг коридор.

— Истински лабиринт — тихо казах на Ева.

— Много ми е интересно — прошушна ми тя в ухото и ме улови подръка. — И оня маг... Как се казваше?

— Ще го видим какъв маг е.

Най-сетне Доктора отвори високата врата от дъбов фурнир и пред нас засия огромен кристален полилей.

Влязохме в просторния хол. Покрай двете стени имаше по един нисък и дълъг бюфет от черно дърво. В средата тежки фотьойли с кремава дамска ограждаха правоъгълна масичка с огледално стъкло.

Третата стъпа беше с прозорци, скрити под плътни кадифени завеси. Виждаше се трапезарията с наредената за вечеря маса — подвижната врата беше събрана.

С Ева седнахме във фотьойлите един срещу друг. Доктора остана прав, огледа дали всичко е наред и подтикна към масичката подвижно барче с бутилки и чаши.

— Препоръчвам ви по глътка „Узо“ — каза той и взе една бутилка.

В тоя миг в дъното на хола избухна пламък и сред алено сияние от персийския килим израсна тънък, елегантен мъж, целият в бяло, с

бяла индийска чалма, в средата на която искреше рубин, едър колкото гълъбово яйце.

(По-късно разбрах, че рубинът е изкуствен, чалмата е от хасе, а костюмът от шантунг беше излъскан от дълго носене. Магът беше пловдивският арменец Арам Налчаджан, известен с коронния си номер — превръщане на вода във вино. Сепнат от новината за виното, което потекло по водопровода в Градчето, той бе пристигнал веднага. С Доктора били стари приятели — той винаги отсядал при него, когато идвал тук, а Доктора му гостувал в Пловдив. Странният му псевдоним — както по-късно самият той ми обясни — бил измислен от неговия учител „великият маг Питий“, един от братята магистри на обществото „Истински халдейци“^[1].)

Сиянието се разнесе и в полутъмнината на хола магът Халдей, като се наведе, с дясната си ръка очерта върху пода кръг и в него затрептя зелена светлина, тя го обливаше от краката до раменете, а той започна да прави с ръце бавни движения, като че плаваше във въздуха и искаше да се понесе нагоре.

В един миг, когато ръцете му бяха точно над главата, в тях се появи стъклен глобус, който като че събра цялата зелена светлина — и магът Халдей го понесе към нас.

Всичко бе толкова неочаквано, че не разбрах кога глобусът се озова в средата на масичката, край която седяхме с Ева — сега от него започна да извира червена светлина.

Илюзионистът се поклони на Ева, целуна ѝ ръка, а Доктора, за когото през тия няколко минути бях забравил, се обади:

— Моля, заповядайте на масата!

С леки стъпки магът дойде до мен и ми подаде ръка. Когато се ръкувахме, имах чувството, че от него в мен се прелива някаква тръпнеща топлина.

— Радвам се да ви видя в Дома на Мефистофел — каза той и лицето му заприлича на бяла маска.

— Ще ги уплашиш с това каменно лице! — засмя се с къс смях Доктора. — И с Мефистофел... Истината е, че разбирам малко от черна и бяла магия, но съм най-обикновен любител. Знаете ли защо нарича така моя дом? Вече втора година ме убеждава да започнем производство на техническа апаратура за фокуси, той щял да организира всичко, дори уговорил няколко техници — до един като

него арменци, които ще я правят. От мене иска да му дам на разположение първия етаж на къщата си и името си, все е друго един доктор, макар и стоматолог, да се заеме с такава търговия...

— Става дума не за търговия, а за разгръщане на илюзионното изкуство, Докторе! — с плътен глас се обади магът. — Хората обичат да бъдат забавлявани. Да станеш невидим, по твоя заповед да изчезват различни предмети и да се появяват, когато ти поискаш, да бъдеш невредим за хладно и огнестрелно оръжие, да преодоляваш времето и пространството и най-сетне — да бъдеш безсмъртен — не са ли това дълговечните мечти на човечеството?

— Вие можете ли да станете невидим? — попита Ева и с грациозна стъпка тръгна към приготвената за вечеря маса.

— Край вас искам да бъда само от плът и кръв! — поклони се магът.

— Той владее мнемотехника^[2], вентрология^[3], знае много факирски номера — рече Доктора. — Член е на магическия съюз „Майя“ и дори една година е бил преподавател в Академията на магическите науки в Берлин^[4].

— И най-важното — обичам да преодолявам законите на природата.

Лицето на илюзиониста беше така гримирано, че приличаше на гипсова маска. Нещо нереално имаше в него, както и в прекалено дългите му ръце, които сега като че не бяха ръце на жив човек, а на автомат — той правеше бързи и резки движения.

Чу се кучешки лай и неволно се озърнах. Но веднага след това се разнесе котешко мяукане и се досетих, че магът владее и вентрологията.

Когато всички седнахме, той взе каната с вода, която се намираще в средата на масата, напълни две чаши и ги подаде на Ева и на мен.

— Моля, опитайте!

— Вода — пръв казах аз.

Илюзионистът постави каната на предишното ѝ място и измъкна от малкото джобче на бялото си сако копринена кърпичка.

Ева с отегчение гледаше как той покрива каната с кърпичката.

— Сега ще има вече вино — обади се тя, преди той да махне кърпичката.

Наистина водата се бе превърнала във вино — и тримата опитахме един след друг.

Доктора язвително се усмихна:

— След чудото, което направи винарската изба, твоите фокуси тук вече няма да минават.

— Можете ли да ни смаете с нещо? — попита Ева и бутна недопитата чаша с вино настрана.

— Чудеса няма, мадмоазел — със същото непроменимо лице-маска отвърна илюзионистът.

— Жалко...

— Всичко е резултат на остър ум, сърчна ръка и прецизна апаратура.

— Вече напълно съм разочарована...

Никой от нас не бе чул отварянето на вратата — същата оная врата на хола, през която се бе появил илюзионистът, сепнахме се, когато чухме тежки стъпки. Глобусът върху масичката между фотьойлите менеше цветовете си от зелено в червено и на тая призрачна светлина видяхме Учителя, но в съвършено друг образ — като че беше наедрял, в официален чер костюм, с бяла риза, хвърчаща вратовръзка-лента и развени коси — той идваше към нас с бързи крачки.

Когато спря до масата, удивиха ме очите му — от тях излизаха искри. Учителят вдигна дясна ръка с длан, обърната към нас:

— Дойдох да ви освободя от вашето вътрешно робство, да ви вдъхна надежда и да ви науча как да проникнете в бъдещето си! И аз бях като вас смразен от страх, смазан от мисълта за нищожността на своето съществуване. Бях, но вече не съм! Ще ви кажа защо — защото избрах себе си! За всички хора важат думите на Тит Ливий *Nec vitia nostra, nec remedia Okti possumus*^[5].

Веднъж опитал от дървото на познанието, Адам е разбрал кое е добро и кое — зло. Но защо продължаваме да творим злини на другите и на себе си? Аристотел е учел своя ученик, бъдещия Александър Велики, да проявява силата си умерено и да овладява страстите си. За свой идеал Александър считал Ахил — висшето героично начало. Ето и предназначението на човека — да тържествува не само над Звяра край нас, но и над Звяра в самите нас...

След толкова много години не мога да си спомня всичко, което тогава каза Учителя, но в мен се е съхранило впечатлението за противоречие между думите и държането му — той проповядваше, че хладният разум е който трябва да ни ръководи, а в същото време — целият гореше от вътрешен огън, очертаваше с ръце красиви ораторски жестове, поглеждаше ни с победоносен поглед — любуваше се на себе си. Бях сигурен, че той се чувства издигнат високо над нас — препълнен с мъдрост, която раздаваше като милостиня на низшите духом.

Ева захласната го слушаше, веднъж дори изръкопляска, но той смръщено я погледна и тя се сви на стола си като наказана ученичка.

— Римска самодисциплина и римски характер — ето идеала на новото време! — високо заявяваше Учителя и обясняваше какво означава това: чувство за мярка, сериозност, вътрешен ред.

Рим се сражавал, установявал ред и след това строил сгради за векове. Сега и по останките от някогашните строежи се вижда по какво се отличава римската архитектура — ясен замисъл и величественост.

Не се съдържах и прекъснах Учителя:

— Но римляните са били прекалено сериозни, нямали са чувство за хумор, а това е нещо ужасно! Липсвал им е и финес!

Той ми отговори, като се усмихваше снизходително: римляните не са издигали като египтяните никому ненужни пирамиди, а са прокарвали водопроводи, не са претрупвали както гърците градовете си с красиви, но непотребни постройките, а са знаели кой градеж как най-добре може да бъде използван. Култ към полезното — това е Рим.

Винаги съм се бунтувал срещу проповедите за „полезното“. Някъде бях чел за „меланхолията, която предизвикват вечните сгради“. Знаех, че тогава, когато римските императори убеждавали поданиците си (с надписи по монетите и върху строежите), че живеят в златен век, са се намирали хора, които са приемали като свое откровението на Хораций: „Бащите ни, по-лоши от дедите,/създадоха ни по-хилави от себе си,/а нашето потомство ще е най-жалкото от всички...“.

За много хора „Златният век“ е бил някъде в библейските времена — може би защото не вярват в своите сили и в бъдещето. Те все пак са по-приемливи от „людетe на едната книга“ — които проявяват най-големите насилия, защото са убедени, че щом не

споделяш разбиранията им, си малоумен или недоразвит и трябва с юмруци и ритници да те доведат до „просветление“.

Учителя ме сепна тъкмо с опиянението от собствените си разбирания, със самодоволния блясък в очите, с гордо вдигнатата глава.

Не, той не беше от хората, които търсят образци за начин на живот в миналите епохи, макар че цитираше древни автори и се позоваваше на римския характер. Той вярваше, че е открил нов път за усъвършенстване на човека и на обществото — подновения римски култ към полезното, убеждението, че техниката, „индустриализмът“, както казваше той, ще доведат до небивало благоденствие за всички.

Може ли да бъде унищожено миналото? — питаше Учителя и сам си отговаряше: може и трябва, но не да го пропъдим като ненужна сянка, а като го превърнем в част от своята същност.

— Но тогава всички ще бъдем оживели сенки! — възкликнах аз. — Тайно ще търсим подобия на себе си в миналото, а на всеослушание ще заявяваме, че от нас започва ново летоброене!

Сега всичките тия разсъждения и самият спор с Учителя ми се струват наивни и в най-добрия случай мъгляви теоретизации, но тогава главата ми беше пълна с готови фрази: „човекът е осъден на свобода“, „самоотричането като път за постигане на своята същност“... В една тетрадка бях преписал какви ли не мисли, над които си блъсках главата в безсънните нощи — например че „Има хора, които не са дорасли за ситуацията, в която се намират, но се стремят още по-напред“ (Гьоте) — и, разбира се, те рано или късно си счупват главите. Но на друго място Гьоте възкликваше: „Обичам онзи, що невъзможното жадува!“.

Кое беше вярното?

Отново и отново се връщах към Монтен: „Абсолютно и почти божествено е умението да се проявиш в своята природна същност. Ние се стремим да бъдем нещо друго, като не желаем да вникнем в себе си и излизаме извън естествените си граници, без да знаем наистина на какво сме способни“.

Тогава бях убеден, че не бягам от себе си, а от *шайката* и че изискванията, които предявявах към своята собствена личност, не са прекомерни — исках да намеря тихо кътче и да завърша първия си роман. Разбира се, не изключвах и възможността да се оженя — ако срещнех Нея, Отдавна търсената. Все някъде щях да намеря работа

като юрист или журналист, не мечтаех за петстаен апартамент с огромен хол и за луксозна вила на два етажа, с гараж. Смятах, че жената, която ще обикна, също ще ме обича и че ще се задоволява с най-необходимото, без да проявява склонност към излишества. И най-важното — бях сигурен в себе си, в своите сили. А стана така, че живеех в отбрана и само се заканвах (думи и жестове не съм пестил!) да премина в атака ту срещу един, ту срещу друг мръсник (неблагозвучна, но точна дума). И така — ден след ден, година след година, бавно и невидимо за другите изграждах своето мъничко гнездо. Създадох си и „теория“, която ме успокояваше: в личния и в обществения живот невинаги е необходима безразсъдна смелост, както не е и за препоръчване да си страхливец. Важното е да провеждаш своя „линия на поведение“. Но тъкмо тая „линия“ трудно се следва...

С годините се научих да търпя чуждите слабости, защото осъзнавах, че не мога да отстраня своите собствени недостатъци.

Нека спра дотук, защото много се отдалечих от оная вечер. За всичко е виновен Учителя с неговата проповед.

Доктора го слушаше с иронична усмивка, от време на време отегчено махваше с ръка.

При една бомбастична фраза на Учителя Ева отново изръкопляска, а магът Халдей не издържа и стана.

— Моля за внимание! — изискано рече той, свали сакото си и запретна ръкава на лявата си ръка — в дясната му светна острие на нож. Илюзионистът замахна и срязва вените на лявата си ръка — бликна кръв, той остави ножа на масата и със сервизната кърпа започна да попива кръвта, но тя струеше и през кърпата. Все пак Халдей успя да я спре, бръкна в джоба на панталона си, извади бяла кутийка, само с пръстите на дясната си ръка я отвори, сложи капачката на масата до ножа и с върха на показалеца взе съвсем малко от жълтия мехлем.

Едно намазване — и магът, като почисти с кърпата ръката си, я поднесе над масата, за да видим, че няма и следа от порязване.

Ева се обади с пренебрежение:

— И това съм виждала.

Чуха се стъпки — Учителя си отиваше.

— Оставете го — рече Доктора, но Ева скочи и затича след Учителя.

Не чух какво му каза, но неговите думи ме пронизаха:

— Друг път!

Какво бе поискала от него? И защо той се държеше с нея като с непослушно момиченце?

Тя се върна при масата с разстроено лице — веждите ѝ ситно трептяха, струваше ми се, че всеки миг ще заплаче.

* * *

Илюзионистът остана да ношува в „Дома на Мефистофел“ — вече така наричах в себе си голямата странна къща.

С Ева мълчаливи вървахме по осветената с мъждива светлина улица.

На един ъгъл видях афиш, който известяваше на жителите на Градчето, че им се предоставя възможността да бъдат сто минути в света на илюзията, че ще видят демонстрации на световни атракции и че заедно с мага Халдей ще направят „разходка с илюзията през вековете“.

— Ще отидем ли? — попитах Ева.

Бяхме спрели до афиша.

— Но нали Доктора ни покани и утре вечер?

— Доколкото забелязах, на тебе философстванията на Доктора ти действат приспивно.

— Така ли? — със скрит гняв ме погледна тя. — Искаш да кажеш, че не съм дорасла до вашите умни разговори?

— Тъкмо обратното. Ти...

— Знам каква съм — стройни крака и празна глава. Така ли е?

— Ева, не мога да разбера какво става с тебе.

— И аз самата не мога да се разбера. Надявам се, че ще ми помогнеш!

Тя тръгна бързо и трябваше да ускоря крачки, за да я настигна.

В хотела влязохме мълчаливи, дежурната лелка я нямаше. Улових Ева за ръката. На етажата, на който беше моята стая, се опитах да я поведе по коридора, но тя се дръпна и каза същите думи, които бе произнесъл Учителя — стори ми се дори, че се опитва да имитира властния му глас:

— Друг път!

— Поне за лека нощ... — опитах се да я целуна, но тя се изплъзна от ръцете ми и затича нагоре по стълбата.

В стаята си влязох с чувството, че съм заплетен в невидима, но здрава паяжина. Легнах с дрехите на леглото и затворих очи. Бях изпил само чаша вино, ала главата ми шумеше от друго — от гласове, които се преплитат, от погледи, които се кръстосват в мен — виждах строгата физиономия на Доктора, който в противоположност на Учителя ни убеждаваше, че не разумът, а чувствата са, които трябва да ни ръководят — страстите, афектите, там е истинската ни същност. Всичките нещастия на съвременния човек започнали от прословутия, прославен Ренесанс — „Аз“-ът като център на света, като източник на енергия, която ще преобрази всичко — и човека, и обществото, и дори мъртвата природа. А ето, само след няколко поколения се оказва, че ренесансовият гигант е една въшка с претенции за универсалност. Външно светът технически е обединен — знаем какво става от полюс до полюс, и то само няколко минути, та дори и секунди след събитията, а в същото време се раздираме от противоречия — расови, национални, социални, професионални, групови, семейни. Самият човек е раздвоен, разтроен, разчетворен. Щом се е стигнало дотам, не е ли по-добре едно осъзнато раздвоение, отколкото лъжливо единство? Кристалната ваза е счупена и вече никакви синтетични лепила не могат да възстановят някогашното единство.

Слушах го и се питах къде съм чел всичко това. Забелязах, че той, който ни караше да се доверим на чувствата и страстите си като наша вътрешна същност, има трезва мисъл и хладен поглед. Спомних си нещо, което бях записал в една от своите тетрадки за размисли и наблюдения: повечето хора, кой знае защо, се представят за такива, каквито не са — примитивните личности се опитват да минават за интелектуалци, а родените интелектуалци обичат да се показват като примитивни; чувствените твърдят, че са рационални, а рационалните ни убеждават, че са изтъкани само от чувства.

И все пак Доктора може би беше прав: по-добре е да осъзнаеш раздвоението си, отколкото да живееш с илюзията за единството на своето „аз“.

Илюзия, нали? Изглежда, че без илюзии и без илюзионисти не може...

Засмях се, като си представих разстроено лице на мага Халдей. Горкият арменец, пренебрежението на Ева го беше смазало.

Станах, отидох при мивката, завъртях крана с тайната надежда, че чудото пак ще се повтори.

Водата беше блудкава, с дъх на хлор. Вдигнах дамаджаната и отпих няколко глътки вино.

Не ми се спеше. Седнах до масата и извадих папката с недовършения роман.

Блазе им на тия, които водят дневници — поне се заблуждават, че са искрени пред себе си. Много пъти се бях опитвал и аз — като ученик и студент — да записвам вечер каквото преживявах и премислях през деня, но нищо не излизаше, все нещо ми се изплъзваше и зарязвах поредния дневник. Обвинявах се, че не съм способен на системни занимания, че нямам воля. Успокоих се, когато един ден прочетох в сборник с писма на Достоевски — той споделяше със своя близка, че истински дневник е невъзможен, може да се пише само показан дневник, за публиката. А съвсем се отказах да продължавам писането на дневници, след като мой познат беше осъден на няколкогодишен затвор — „за създаване на противодържавна организация“ само въз основа на дневника му — той беше замаяно момче, минаваше за анархокомунист, пишеше лоши стихотворения, но хубаво свиреше на китара, и то все едни такива екзотични мелодии със странни думи.

Прочетох последните редове от античния си роман и повторих заедно с Пантулей Граптиак:

— Философи! Лигльовци!

Какво щеше да стане след това?

Легатът е силен, властен човек — такъв исках да бъда и аз. Той загребваше от удоволствията на живота, имаше свои тревоги, но превъзможваше всичко в себе си. И тая Меда... Не мога ли да я направя тъмнокоса, с искрящи тъмни очи? Знаех, че траките са били светлооки, с руси и дори червеникави коси, но някъде в романа щях да обясня, че тя е от благороднически род, че дедите ѝ са се женели за гъркини, и така нататък...

Разбира се, че мога да поправам описанието — Меда е била стройна и мургава, също като Ева.

Тогава пишех със зелено мастило, с автоматична писалка „Монблан“. Позлатеното перо полудя, редовете бързо изпълваха лист след лист.

Не бързайте, ще прочетете какво написах в ония тревожни часове. Нека преди това обаче да разкажа какво ставаше в Градчето.

На площада бяха запалили голям огън, свиреше все същият цигански оркестър — акордеон, кларнет и тъпан.

Пийнали мъже играеха хоро — „тежкото“, чорбаджийското — заловили се за раменете, като тръскаха глави.

От време на време през площада изтрополяваше файтон и някой пиянски се провикваше.

И все пак, изглежда, не само аз тайно очаквах ново чудо — но какво ли щеше да бъде то? Смеех се, като си спомнях думите на оня мъж с юнашката фланелка, който ме бе обявил за „баджанак“ и бе възкликнал:

— ... Пиене без мезе не върви! Ако сега завали пастърма от небето, все едно че в рая сме се възнесли!

Пастърма не заваля, но се появи безплатно мезе. В Градчето имаше един-единствен рибарски магазин, в който бях видял окачени на връв чирози. Собственик на магазина беше Гошо Лаладжията. Остана тайна не само за мен, но и за всички в Градчето откъде той докара няколко бурета със слабо осолена черноморска скумрия.

Двамина мъжаги доброволци му помагаха да разковава капаците на буретата, а той гребеше с две ръце и раздаваше риба на хората, които се тълпяха пред магазина, като викаше продрано — личеше, че е много пиян:

— Вземай, народе! Давам, докато имам!

Намериха се по-малко пияни, които се заеха да въведат ред — караха прииждащите да застават един зад друг, напомняха на Лаладжията да не дава повече от две риби на човек:

— Да има за всички! Ей сега и бабите ще довтасат!

— Какви баби бе? Само който пие ще взема мезе! — настояваха други.

— Тъй де! На голо ли ще се наливаме?

— Бре вие работа нямате ли? — опитваше се да надвика всички една жена със запретнати ръкави на блузата. — Кой ще ви храни, ако само пиете?

— Гено! — размаха юмрук към нея Гошо Лаладжията. — Да се махаш, че ей сега ще ти подпра зъбите! В мъжки работи не се бъркай!

И аз се наредих на опашката пред рибарския магазин. Като ми дойде редът, някой се обади:

— Тоя не е от нашия град! Гошо, не му давай!

Но Гошо Лаладжията ми тикна в ръцете две риби, като великодушно рече:

— Халал да ти са! Яж и пий и разправяй какво е чудо станало. Чудото в Кана Галилейска!

С рибите в ръка се върнах в хотела — оставих ги на масата в стаята си и отидох да потърся Ева. Но вратата на стаята ѝ беше заключена.

Отново излязох на площада — тръгнах към хлебарницата. И там имаше опашка — разграбваха топлия хляб и още по улицата го опитваха, като късаха със зъби парчета от солената риба.

От разговорите на хората пред хлебарницата разбрах защо Гошо Лаладжията раздавал риба без пари — скоро щяло да има общински избори, а той искал да стане кмет...

* * *

От прозореца на стаята си гледах кой влиза в хотела, търсех отдалече фигурата на Ева. Лактите ми свалиха боята от прозоречната рамка, вратът ми изтръпна. От време на време се дръпвах навътре, разкършвах плещи, но и тогава очите ми пак следяха какво става пред хотела.

Най-сетне!

Тя беше сама, вървеше бавно, като носеше с дясната си ръка лилава хризантема.

В първия миг реших да затичам и да я пресрещна още долу, но се овладях, излязох в коридора и я зачаках на площадката на първия етаж.

Тя ме видя и спря. Беше бледа, веждите ѝ нервно трептяха.

— Търсих те — с пресъхнало гърло казах аз.

— Защо? — разсеяно попита тя.

— Ева, вчера ти...

— Каквото беше вчера, това ще е и днес! — троснато рече тя и понечи да тръгне.

Спрях я с ръка. Тогава още не знаех, че никой не може да спре оня, който е решил да извърши нещо съдбоносно.

Тя отстрани ръката ми. Сепна ме решителният израз на лицето ѝ — стиснати устни, присвити очи.

Дръпнах се, потърсих опора зад себе си и гърбът ми опря в някаква саксия — не успях да я уловя и тя с трясък падна на мозаечния под.

Чух гласа на Ева някъде отгоре:

— Точно в осем ела да ме вземеш за вечерята!

* * *

За трети път вървах с нея по познатата улица.

И пак Синьо-сивия четеше на ъгъла своя вестник.

Отново звучеше в мен познатият валс, но някак пресилено, с фанфарна тържественост.

Внушавах си, че всичко е наред — ето, Ева е с мен, вечерята сигурно ще е чудесна — приятна обстановка, хубава кухня, умни разговори.

Кой знае защо, дразнеше ме лилавата хризантема, с която Ева през тоя ден, изглежда, не искаше да се раздели — тя я въртеше с дясната си ръка, понякога я приближаваше до лицето си, като че искаше да се погали о нея.

Да, най-много ме дразнеше лилавият цвят.

(А в ученическите години, когато четях поезията на декадентите, той най-много ми харесваше, знаех наизуст на френски стиховете, в които той цъфтеше...)

И двамата мълчахме. Надявах се, че по време на вечерята настроението на Ева ще се подобри. Искях отново да чуя високия ѝ смях.

Както миналия път, и сега Доктора ни посрещна при входната врата.

Отново тръгнахме по безкрайния лабиринт — коридори, тераси, отново коридори...

Когато влязохме в хола, домакинът отиде до масичката, простря ръце над белия глобус и от него както предната вечер започна да струи зелена светлина, която бързо се промени в червена.

— Нали ви казах, че съм любител илюзионист — засмя се той с метален глас.

Не можех да се отърва от усещането, че тоя човек разпръсква около себе си студенината на метал.

— Вашият приятел нали ще дойде? — попита го Ева.

Тя не можеше да скрие вълнението си — седна на края на фотьойла, който Доктора ѝ предложи, лилавата хризантема трептеше в ръката ѝ.

— Предполагам, че ще дойде. Той сега е в ролята си на Проповедник, а те, проповедниците, не могат без публика. Започвам да съжалявам, че и аз не страдам от тази болест. Такова самочувствие, такава вътрешна свобода не могат да дадат нито висока длъжност, нито много пари... Понякога си мисля дали той не хитрува — измислил си е това заболяване и умело води всички ни за носовете. Ние го гледаме, съчувстваме му, а той си играе с нас. И най-важното — жените го харесват. Странно, но е така! — разпери ръце Доктора и седна срещу Ева.

Глобусът менеше светлината от зелена в червена.

— Вие сте Евридика, което ще рече Широковластна — обърна се Доктора към Ева.

— Така ли? — възкликна тя. — Все ми разправяха за Орфей и Евридика, но никой не ми е обяснявал какво означава моето име.

— Когато се запознахме, като стана дума за Орфей и Евридика, ви казах, че ако имате търпение да ме изслушате, ще ви разтълкувам тоя мит по свой начин. Проблемът е доста сложен, иска се специална подготовка.

Ева рязко се обърна към мен:

— Толкова ли глупава изглеждам?

— Ева, нашият любезен домакин иска да каже, че...

— Ти кажи какво мислиш — глупава ли съм?

Доктора като че не беше чул думите, които си разменихме с Ева, и продължи:

— ... Евридика е била наричана още и Агриопа, което ще рече „с див поглед“.

Не се сдържах и се усмигнах, а Ева наистина отправи към мен див поглед, като че аз бях накарал домакина да каже точно това.

— ... Но нека започна малко отдалече. В началото е бил Мрака, от него е дошъл Дионис, затова са го славели нощем.^[6] Нощта го е родила, но той е носел живот, сливал е Небето и Земята, съчетавал е и двете начала — божественото и човешкото. Безумец ли е бил тоя весел бог? Не, той е бил прекалено разумен и затова е търсел безумието, за да покаже мощта си в миговете на екстаз — тая мощ, която през зимата спи, се пробужда през пролетта, налива плодове през лятото и пълни живота с доволство през есента на беритбата, за да замре всичко привидно и пак да се завърти вечният, неспирният кръг на живота. Не ви ли се е случвало, като драскате несъзнателно по някой лист с молив или писалка, да нарисувате кръг? Всичко се движи в кръг — слънцето, звездите, цялото небе! Говоря за това, което виждаме, а не за това, което ни обясняват. Всеки от нас се движи в своя собствен кръг — като повтаря огромния, вечния кръг на живота — раждане, възмъжаване, смърт. И понеже ние живеем като безсмъртни — никой нормален човек не съзнава непрекъснато, че ще умре — иска ни се наистина да сме безсмъртни. Но и безсмъртието е вътре в тоя кръг, а не извън него. Пролет, лято, есен, зима — разсъмване, пладне, свечеряване, мрак. И отново, и отново петлите пеят първи, втори, трети път... „Ево!“ — викат поклонничките на Дионис, а козлоногите панове и сатири подскачат след тях. Звън на цимбали, рев на рогове — в тая шумотевица се губят нежните звуци от лирата на Орфей. Но той е тук, той е при своя прародител — бика Дионис. Да, така са изобразявали веселия бог — като бик. У всекиго е заложено дионисиевското начало. Но в нас има и друга, низка природа, която трябва да надвием. Оттук тръгва Орфей. Виждаме го по гръцките вази в тракийското му облекло — басара — пъстра дълга дреха (гръците са предпочитали едноцветните дрехи) и с шапка от лисича кожа — така наречения алопекс. Нека обаче не смесваме Орфей с орфизма — учителят никога не може да отговаря за деянията на своите ученици. И нека не се увличаме по външните ефекти. Като говорим за Дионис и Орфей, ние предъвкваме онова, което гръците са възприели от траките. А гръцкото мислене е еднопосочно, то не познава вътрешното противоречие в нещата, предпочита да противопоставя една видимост на друга видимост, като например лошите постъпки на добрите. И какво са

измислили те, тия хитроумни гърци? За няколко столетия са родили една-единствена нова идея — движение нагоре — лошото да стане добро, доброто още по-добро, още по-доброто — съвършено. Те са били убедени, че това е пътят за усъвършенстване на хората и обществото. И ренесансова Европа им повярва, вярва и до днес в идеята за възходящия път нагоре. Късопаметни гърци! Те бързо забравиха тракиеца Орфей, който им беше показал вечния кръговрат — движението на кръвта в самия човек, смяната на часовете на деня и на четирите сезона, въртенето на грънчарското колело, на колелото на волската кола, което стана витло на параход и на самолет, което повтаря вечния, неизменния, познатия, сигурния кръг. Сега искам да ви кажа с две думи какво е Орфей: това не е движение нагоре или надолу, а повик да дълбаеш в самия себе си, защото не правата линия, а кръгът може да става все по-релефен и по-релефен. Когато започнеш да копаеш кладенец, отначало не очертаваш ли кръг, за да стигнеш после дълбоко в земните недра? Орфей затова слиза в подземния свят — като търси Евридика, той търси себе си, иска да намери другата половина от своето собствено „аз“, защото, когато човек обича, той иска да слее небето със земята, себе си с онова, което му липсва. Но Орфей означава още: самоусъвършенстване, а колцина са готови на това? По-лесно е да си Одисей, да пътешестваш, да преодоляваш външни пречки — и съвременният човек предпочита да е Улис^[7], да е пътник, да е зрител, да храни окото и слуха си и да потиска трепетите си, „нецензурните“ си мисли и деяния. „Всичко се създава от Едно и се връща в него“ — казва Орфеевият ученик Музей. А Питагор още през шестото столетие преди новата ера в принципите на математиката, които свързва с музиката, открива реализирането на световната хармония. Човек трябва да се стреми към хармония — хармония между тялото и духа, между отделните части на тялото, между различните интереси на духа. Да, Питагор е също ученик на Орфей. И нека припомним и на себе си: от нас зависи дали ще извисим божественото начало на Дионис. Сомат^[8] е гроб на сема^[9]. Пътят на прераждането е открит пред нас. Ще се прераждаме хиляди години, докато стигнем до Острова на блажените...

Накрая Доктора се задъха, но и сега не усетих вълнение нито в гласа, нито в държането му, по-скоро бе изморен като при изкачване на стръмна стълба.

— Вие също сте били проповедник! — не се сдържах аз.

— Всеки става проповедник, когато трябва да защитава себе си. А аз не крия, че пледирах в своя полза — бързо отговори Доктора.

През цялото време попивах думите му — той имаше „логика на юрист“, както би казал баща ми, за когото това беше най-големият комплимент, който можеше да направи.

Ева продължаваше да гледа домакина със смесица от изненада и скрито раздражение.

— ... И така — продължи Доктора, — Орфей слиза в собственото си подземие и оттам, от света на неосъзнатите желания иска да изведе своята втора половина — Евридика — която може би е неговата истинска същност. Но сам не вярва, че той, който е разкъсван между тялото и духа, може да се върне към предначалното единство, към Едното. А когато най-сетне в него се вселява вярата, идва Страхът от бъдещото единство — ще може ли да понесе собствената си мощ, ще може ли да се реализира? Когато си слаб, имаш оправдание пред себе си, самообвиняваш се, изживяваш и преживяваш собственото си нищожество. А щом си пълен със сили, трябва да умееш да ги проявяваш, да създаваш, да оставяш трайна следа. Ние, хилавите потомци на героични деди, се страхуваме от онова, което се крие у нас, всеки е измислил своя представа за себе си и понякога успява да я наложи на другите хора — трагедията обаче настъпва, когато останем насаме със своята съвест и си признаем, че не сме това, за което се представяме.

— Искате да кажете — прекъснах го бързо аз, — че Орфей не е могъл да понесе собствената си цялост и затова на излизане от Ада се е обърнал, затова е изчезнала Евридика?

— Разбира се! Той е знаел, че тя ще изчезне, и е искал това да стане!

— А може ли да чуете мнението на Евридика? — обади се нервно Ева.

— Моля! — простря ръка Доктора.

— Да, разбира се! — не закъснях да откликна и аз.

— Най-напред ще ви кажа, че никой не ме е питал дали искам да напусна Света на сенките. И после... ние всички, които пъплим по земята, не сме истински! Щом не сме вечни като камъка и метала, значи не сме истински.

— Вие тръгвате от тезата, че променливостта на света е начин той да съществува — бавно заговори Доктора, като че разсъждаваше на глас.

— Не разбирам какво казвате, но усещам, че сме някакви сенки... нощни сенки — един облак, месечината изчезва и сенките се стопяват — приглушено каза Ева, премрежи очи, вдигна дясната си ръка и очерта нещо във въздуха, като че рисуваше.

— Интересно... интересно — улови се за брадичката Доктора.

— Някой ни е измислил — неочаквано се усмихна Ева и се отпусна във фотьойла. — Остава да открием кой е той и защо е направил това...

Тя вдигна от масичката лилавата хризантема.

Стъкленият глобус промени светлината си от зелена в червена и хризантемата се наля с кръв. После стана зелена, пак повехна... И отново се наля с кръв.

С познатата си способност да подрежда аргументите, да изгражда *теза* и да стига до изводи сега Доктора заговори за „трите съставни части на европейската цивилизация“ — гръцката представа за отделния човек, римското „откритие“ какво е общество (неслучайно римското право се изучава в юридическите факултети по цял свят). А гръците не са стигали по-далече от града държава, защото прекалено са се вглеждали един в друг, прекалено добре са се познавали взаимно, за да се доверят на хората, които са родени за управници (да, има такива хора, те по-скоро са практики и в своята дейност са истински артисти). Рим създаде външния закон — „Не кради“, „Не убивай“... и така нататък — като за всяко неспазване на закона има наказание. Но каква е санкцията за нарушаване на повелята: „Уважавай баща си и майка си“? Или: „Не пожелавай жената на ближния си“? Ако сам не решиш да спазиш тия „закони“, никой не може да те санкционира. Затова християнството има влияние и до днес — то идва в името на „закона в нас“ — моралът преди всичко, мо-ра-лът!

Прекъснах го с отегчение — всичко това ми приличаше на скучна университетска лекция:

— Да, нас ни учеха, че правото и моралът са два кръга, които се пресичат, но не се покриват. Има правни норми, които са морални, и морални норми, които са правни, но има и само морални, както и чисто правни норми.

— Има и неморални закони, но това вече е друг въпрос. По-важното е, че всяка световна култура има своя цивилизация. Както казва Шпенглер, цивилизацията е неизбежната съдба на една култура — това е върхът, когато се решават последните и най-трудни проблеми. Цивилизациите идват, както смъртта идва след живота, както застоят и духовната старост след развитието. Ето го сега каменния и окаменяващ световен град, който дойде след селото и след духовното детство. Това е неизбежният край, до който се стига по силата на вътрешна необходимост. Да цитирам ли забравения вече Освалд Шпенглер? „Само така може да се разбере римлянинът — като приемник на елина. Само така късната античност се показва в светлина, която издава най-дълбоките ѝ тайни. Гръцка душа и римски интелект — това е разликата между култура и цивилизация. И това има значение не само за античността.“

Чувствах се като ограбен — в своя античен роман засягах мотива за „световния град“ и за „световното село“. Книгата на Шпенглер бях чел като студент в първи курс, но, изглежда, в паметта ми са се запазили късчета от нея и когато се заех да пиша, те са се появили.

Като че някъде отдалече чух Доктора, който не бе млъкнал — но бях изпуснал нишката на разсъжденията му.

— ... Загубили сме тракийското начало в себе си. Но ще дойде време, самият живот ще ни накара да се върнем към него. И тогава, вместо да пъплим нагоре по безкрайната права на европейската цивилизация, ще се завъртим в своя прастар кръг, ще дълбаем като Орфей в себе си и ще откриваме отдавнашни, но вечни истини: че животът стига до смъртта, но смъртта е начало на друг живот и затова няма да се плашим от своя личен край.

В това време вратата в дъното на хола се отвори и там се появи магът Халдей. Но сега той беше неузнаваем — държеше в ръка бялата индийска чалма, дългите му тъмни коси падаха върху бледото чело. Той се олюляваше, блъсна се в стената, след това се обърна към нас и се поклони, като докосна килима с чалмата.

Доктора стана и тръгна към него:

— Драги, где си се наредил така?

— Тоя мръсен град... Ама аз ще му скроя такъв номер, че ще ме помнят до девето поколение!

— Номера, приятелю, на нашия град му го скрои градският водопровод — заговори му в ухото Доктора, като го улови подръка и го поведе към един свободен фотьойл. — И въобще, каквото животът създаде, никой сам не може да измисли. А животът — това е общата ни съдба на всички, които не желаем, но трябва да живеем в общество.

Като се настани във фотьойла, магът Халдей протегна дългата си ръка към Ева, улови десницата ѝ и залепи устни на нея.

Ева се засмя тихичко:

— Стига, стига!

— Ако имах за асистентка такава шармантна жена като вас, Париж щеше да е отворен за мен!

— Асистентка ли? Само че ще делим наполовина! — съвсем делово отвърна Ева.

Но макар и пиан, магът си знаеше интересите:

— Десет процента! Така е прието!

— Благодаря за предложението.

Магът отново залепи устни върху ръката ѝ.

— Не е ли време и ние да започнем да пием? — обади се Доктора и с равни, отмерени движения извади от дългия салонен бюфет от черно дърво четири тумбести чаши за коняк. С бутилка в ръка, той застана зад Ева и сръчно напълни чашата ѝ наполовина.

— Както казва Хораций — заговори ѝ той тихо и доверително, като че мен и мага ни нямаше, — след като смъртта, тая огромна неприятност, е краят, значи всичко до нейното появяване е приятно, или поне трябва да си внушаваме, че е приятно!

— Ще се опитам да си внуша това след първата чаша — отвърна Ева и отърси рамене, като че от Доктора върху нея се беше изсипал невидим прах и тя едва сдържаше отвращението си.

Защо толкова ѝ е неприятен? — сепнах се аз. — Той е умен, възпитан, елегантен. И е съвсем запазен, по младежки пъргав е, не е шкембелия както оня, Учителя.

Като че бях повикал с мислите си Учителя — той шумно нахълта в хола и с широки крачки стигна до фотьойлите. Беше със същия черен официален костюм, както предната вечер, със същата хвърчаща лента вратовръзка. Лицето му беше светло, одухотворено. Доволен от себе си, със сияещ поглед, той властно протегна десница към Ева и каза само:

— Хайде!

Тя припна като момиченце към него, той я прегърна с едрата си, силна ръка и двамата напуснаха хола.

Бях зашеметен, струваше ми се, че ще припадна — тумбестите чаши танцуваха върху огледалното стъкло на масичката.

Вдигнах очи за помощ и срещнах погледа на Доктора за пръв път, откакто го познавах, той беше смутен.

— Всичко се повтаря... — чух го да казва с глух глас.

— Какво се повтаря? — попитах замаян аз.

— Нищо! — рязко вдигна глава той, наля коняк на илюзиониста и поде с приповдигнат тон: — Нищо по-хубаво няма от мъжката компания! Наздраве!

Магът Халдей с неуверени пръсти хвана чашата си, тя се залюля в ръката му, но в последния миг той бързо я поднесе към устата си и я пресуши наведнъж.

— Е, какво — като седна срещу него на мястото на Ева, поде Доктора. — С черна или с бяла магия се опита да смаеш моите съграждани?

— Показвах им най-добрите си салонни фокуси, които тук не съм демонстрирал — с плачлив глас заговори арменецът маг. — Отначало само хихикаха, после започнаха да викат, че това били панаирджийски шашарми...

— А след това? — делово попита Доктора, като изпитателно го наблюдаваше.

— След това... Връзвах и завързвах възли, показах им „неизчерпаемата бутилка“...

— „Неизчерпаемата бутилка“ е изобретена от Херон още през първото столетие преди нашата ера! — прекъсна го домакинът.

— Но аз наливах по пет вида течности! В Европа само двама души можем да правим това, останалите наливат най-много по три течности! — опита да се защити илюзионистът.

— Знаем. По-нататък! Нещо демонично имаше ли?

— ... Нямах помощник. Демонични номера без помощник не стават. Но им демонстрирах бели дъски, на които се появяват черни надписи.

— И публиката продължаваше да ти се надсмива, нали?

— Дори да си отрежех главата, пак щяха да ми се подиграват... Ама аз ще му скроя такъв номер на тоя град, че...

— Сега само парижкият театър на ужасите „Гран Гиньол“ може да ги смае! — поклати глава Доктора.

— Ужаси ли? — сепна се магът. — Аз ненавиждам ужаси, обичам тънките, фини номера...

— Изглежда, че не е време за деликатности — тихо рече Доктора.

Той замислено поклати глава и повече нищо не каза.

* * *

След две чаши коняк лабиринтът, през който трябваше да мина, за да напусна „Дома на Мефистофел“, ми се стори дълъг цял километър — два пъти се връщах на едно и също място, докато най-сетне с облекчение си поех въздух в двора.

От мига, когато за пръв път се събрахме край масата в дома на Учителя, усещах, че нещо ще стане, че особената енергия, която се излъчва от нас, тримата мъже, ще експлодира, а Ева ще ни гледа някъде отдалече и ще се усмихва доволна — защото тя предизвикваше всичко това.

В паметта ми изплуваха думите на Сенека: човек трябва сам да съди себе си и да не чака другите да го преценяват. Но това напомняне ме караше да си казвам, че съм пълен глупак — оставих се да ми отнемат момичето. И кой ми го отне? Някакъв дъртак на петдесет и пет години, който е психопат, както твърди най-близкият му приятел.

Питах се, какво искаше да каже Доктора с думите: „всичко се повтаря“?

В Градчето най-сетне (това очаквах от деня, когато виното потече по водопровода) се беше разразило масово пиянство — всички къщи бяха осветени, по улиците горяха огънове, на площада бяха разпънали сергии.

Тръгнах покрай сергиите и видях грозните евтини украшения, които се продават по панаирите — щамповани ковчорчета, гипсови лъвове и тигри, гребени, ножове, детски играчки. Но между сергиите

селянки с кошници предлагаха яйца и буци сирене и най-много вървеше тяхната търговия.

Пълен мъж с разгърдена риза купи липова кошничка с яйца и отиде при огъня, който гореше наблизко — неволно го проследих с поглед — с дълъг прът той отдели топла пепел и зарови всичките яйца.

— Ей това вече е мезе за вино! — одобрително се обади наоколо.

И други тръгнаха към селянките.

В единия край на площада свиреше все същата циганска музика — там се виеше хоро.

Повечето от мъжете, които бяха наизлезли на площада, бяха с дамаджани и шишета в ръце — черпеха се един друг. Съвършено непознат очилат човек тикна под носа ми бутилка:

— Пий, младежо! Пий, туй ще ни остане!

Поех бутилката и отпих няколко глътки.

— Толкоз много огънове не сме правили от години! — Очилатият очерта с ръка полукръг. — На всяка улица — огън! На хубаво е, да знаеш, огънят е весело нещо, живият огън де! А като остане само жаравата, ще се намерят и такива, гдето боси по нея ще ходят.

— Че тука да не е Странджа — учудих се аз.

— Тук е Тракия!

Не трябваше да чакаме дълго — двамина мъжаги с прътове вече разстилаха жаравата нашироко.

С бутилката в ръка се щурах между хората, спирах ту тук, ту там, чуках се с непознати хора, смеех се на глас на грубите шеги, които достигаха до мен.

Мирис на недоизгорели дърва, дъх на шира, аромат на есенни цветя — всичко това се носеше в странна смесица около мен и аз внезапно спрях, когато от познатия ми прозорец дочух стържещите грамофонни звуци на *оня валс*.

... И се завъртях с мислите си в бавната мелодия. Ева пак беше до мене, пак вдишвах от въздуха, който тя беше дишала — и гърдите ми се разширяваха от приятно чувство.

Да, Доктора е прав — всичко се движи в кръг — Слънцето, звездите, цялото небе и цялата Земя.

Съзнавах, че мелодията на валса ме кара да правя замайващи кръгове, които ставаха все по-бързи и по-бързи.

* * *

... Минавах през някакви коридори, прекосях полутъмни зали, постлани с хладен мрамор, изкачвах се по тържествени, парадни стълби, препъвах се в плътни килими — и през цялото време търсех Ева. Сянката ѝ се появяваше за миг-два в дъното на коридорите и на залите, чувах ехото от стъпките ѝ. И отново затичвах, задъхвах се. Не я виках, защото разбирах, че гласът ми няма да достигне до нея.

Събудих се с разтуптяно сърце. Струваше ми се, че цялото легло се тресе от силния ми пулс.

Дълго се плисках със студена вода.

Беше светло, сигурно минаваше обед, но нямах никаква работа и дори не погледнах часовника. Една-единствена мисъл се въртеше в съзнанието ми: трябва да намеря Ева!

Когато тръгнах по стълбището за горния етаж, краката ми омекнаха, казах си, че е по-добре да се върна, но главата ми зашумя и сам не разбрах как се озовах пред нейната стая. Почуках силно и зачаках — гърлото ми беше пресъхнало.

Чух стъпки, вратата се отвори и видях Ева — сияеща, усмихната.

— Много се забави — закачливо рече тя.

— Снощи...

— Забравй за снощи.

— Ами тази вечер? Ще бъдем ли заедно?

— Аз ще бъда пак там.

— Там ли? — глупаво попитах аз.

— Много те моля, не идвай, защото всичко ще разрушиш!

Тя престана да се усмихва, погледна ме остро, каза „довиждане“ и затвори вратата.

* * *

След поредното си разочарование от променливата женска психика се затворих в стаята си и потънах в своя античен роман. Понататък ще включа в този ръкопис страниците, които написах на един дъх.

Стъмни се и като захвърлих на масата писалката, широко отворих прозореца.

На площада вече на три места свиреха, огънят, който през деня бе загаснал, започваше бавно да се разгаря.

Прониза ме мисълта, че навярно Ева е вече при Учителя. Защо тя ме предупреди да не ходя там? Чак толкова много не съм се захласнал по нея и не съм невъзпитан, та да чукам по врати, за които знам, че са затворени за мен.

Доктора снощи няколко пъти повтори поканата си и тая вечер да му гостувам.

Защо още се бавя? — сепнах се аз.

* * *

Външната врата на „Дома на Мефистофел“ беше отключена. Натиснах звънеца и тръгнах по познатия ми път.

Доктора ме посрещна по домашен халат, извини се, че е negliже. Седяхме в дълбоките фотьойли, старата прислужница ни донесе кафе и сухи сладки.

Без да се докосне до чашата си с димящо турско кафе, Доктора започна да говори с хладния си монотонен глас. От време на време гласът му спадаше, той преглъщаше няколко пъти и едва след това продължаваше.

... Искал да ми изрази съчувствието си за онова, което стана снощи тук, в неговия дом. Но по-добре било така да свърши връзката ми с това вятърничаво момиче, отколкото да живея със заблуди и едва след години да ми се отворят очите. Той ще ми разкрие най-голямата си тайна, ще ми каже неща, които и сега болезнено изживява. По-добре от него да науча всичко, отколкото да достигнат до мен отгласи от градските клюки.

Първият му брак бил едно голямо недоразумение — оженил се за весела госпожичка, която се въртяла на високите токчета на обувките си и се смеела с чуруликащ глас — всъщност една от проявите на истерията ѝ. След три месеца съвместен живот тя го напуснала и поискала развод. В съда представила медицинско свидетелство, че е девствена. Можете да си представите каква пикантна история е това не

само за Градчето, но и за по-големи градове, където видните личности са предмет на постоянно одумване. Той обаче преглътнал всичко. Срещнал една учителка — тя била спокойна, уравновесена жена, като се оженили, постоянно се лекувала, но без резултат — нямали деца. Едва на единадесетата година от брака им той разбрал, че най-близкият му приятел — Учителя, е любовник на жена му. Не казал нищо нито на нея, нито на него. Тя била болна от рак, не искал да взривява няколкото месеца, които ѝ оставали.

Той млъкна и едва сега започна да отпива от изстиналото вече кафе.

В неловкото мълчание се обадох тихо:

— Откровение за откровение... Ще ви разкрия защо дойдох тук, във вашето Градче...

Разказвах за *шайката* и осъзнавах, че увлечението ми по Ева и странните събития в Градчето бяха потушили в мен страха. Но *ония* щяха да ме намерят и тук — Синьо-сивия и днес четеше на същия ъгъл своя толкова интересен вестник.

— Положението ви е доста комплицирано — бавно каза Доктора. — Съвсем точно се изразихте. Да, у нас засега има само шайки. Мафията е друго нещо — тя е държава в държава, със свои закони, които гарантират на мафиозите точно определени права. А шайката — това са група престъпници, събрани и обединени в името на някаква цел — и щом постигнат целта, се нахвърлят един на друг.

Прехапах устни.

Какво, да бягам ли оттук?

Но къде — къде щях да се скрия?

Доктора донесе коняк и две чаши, наля и пръв отпи.

— Когато се запознахме — по-тихо заговори той, — аз ви накарах да попитате моя приятел, Учителя, за златната монета на цар Иван Асен II.

Кимнах утвърдително, като продължавах да мисля къде мога да се укрива от *ония*.

— ... Е, добре, сега кръгът се затваря!

Доктора стана, отиде с бързи крачки в съседната стая и само след няколко минути се върна с черна кожена папка в ръка.

— Това е, както казвате вие, юристите, доказателственият материал... — и той постави папката пред мене. — Моля да хвърлите

един поглед.

Разтворих папката и първото, което видях, бяха две големи снимки — лицевата и обратната страна на монета. Няколко гланцирани листи бяха изпълнени с машинописни редове.

Зачетох. Зъботехникът Иван Христов Чешмеджиев заявяваше, че от представената му от Доктора златна монета на цар Иван Асен II е изработил златен мост за Учителя — и подробно описваше монетата. Подписът му беше нотариално заверен от нотариуса при Пловдивския съд. Вторият лист беше договор между Доктора и Вълкана Петрова Недялкова от село Неделя, която продаваше златна монета (пак следваше точно описание на монетата) на Доктора за еди-колко си лева.

На жълтеникав картон беше залепена малка квадратна хартия, на която с чер молив бяха откопирани двете страни на монетата — така както децата си играят и правят това, като подлагат под лист хартия някоя монета и търкат отгоре с графита на молив.

— Какво ще кажете? — запита ме Доктора, когато затворих папката.

— Той още ли носи тоя златен мост? — попитах аз.

— Да. И не знае, че е направен от монетата, която четвърт век търси...

— Но това е ужасно!

— Във всяко отмъщение има елемент на ужас. Справедливостта не може да възтържествува по друг начин.

Той отново си наля коняк — за пръв път го виждах да пие с такава бързина и дори с настървение.

И досега не мога да си обясня как се поддадох на внушенията на Доктора — той говореше и говореше...

... че светът се крепи на принципа на равновесието — каквото направиш на другите, това ще ти направят и те, или както е казано в Светото писание: „С каквато мярка мериш, с такава ще ти отмерят“;

... че когато срещу тебе изберат пистолет — по време на съдбоносен двубой — ти трябва да си пълен идиот, ако избереш шпага — ще стреляш и ти с пистолет;

... че разликата между нормалния и лудия се състои в следното: лудостта е един затворен кръг, вътре в който няма противоречия, всеки психопат има своя „желязна“ логика, но като цяло неговият „кръг“,

неговата субективна действителност е в противоречие с външната, обективната действителност.

И щом всичко това е вярно, защо трябва ние, двама нормални мъже, да се оставим един психопат да си играе с нас. В името на справедливостта, в името на принципа на равновесието той трябва да получи онова, което е заслужил.

Той говореше, а аз пиех — и досега не знам колко коняк съм изпил, но се чувствах изпълнен със сили — искаше ми се да блъскам с лакти и юмруци цялата оная паплач, която се опитваше да ме спре в моя избран път — а тоя път тогава ми се струваше един-единствен: книги, известност, високо положение. И пари, разбира се, няма цял живот да си броя стотинките.

Доктора взе папката, кимна ми и двамата мълчаливо напуснахме хола. Никой нищо не бе казал, но и двамата знаехме къде отиваме.

* * *

В къщата на Учителя светеше само един прозорец на горния етаж. Когато разглеждахме с Ева експозицията на бъдещия общински музей, бях отворил една странична врата — видях маса, легло, етажерка, отрупана с книги. „Това е кабинет, спалня и всекидневна — смутено ми обясни домакинът. — Останките от миналото, които събирах, ме гонеха ту от една, ту от друга стая, докато ми остана само това свободно кътче.“

И Доктора като мен гледаше осветения прозорец.

Пак така мълчаливо двамата се качихме по външната стълба. Доктора припряно почука по остъклената врата. На прозореца се мярна сянка, някой отместил пердето.

— Ще отвори, той винаги отваря, когато му чукат, дори да е среднощ — шепнешком рече Доктора.

В коридора светна и вратата със скърцане се отвори.

— Кой е... Какво има? — със сънен глас попита Учителя. Той беше по риза, с разбъркани коси. — А, ти ли си?

Доктора мълчаливо му подаде папката.

— Чакай... Чакай да си взема очилата.

Учителя ни обърна гръб и като остави вратата отворена, изчезна в къщата.

Ние стояхме на малката тераса и гледахме към осветения коридор, в който бяха наредени капители на мраморни колони.

Какво ставаше там, в стаичката?

Отначало се разнесе мъжки глас, после се извиси гласът на Ева — тя зададено говореше нещо.

Докато разбере какво става, Ева прекоси бързо коридора и опря ръка в рамката на вратата — и нейните коси бяха разбъркани, деколтето на роклята ѝ беше смъкнато на една страна — личеше, че се е облякла набързо.

— Той... Той е много зле...

— За съжаление аз не мога да му помогна — със сух глас рече Доктора. — Трябва да повикате доктор Петров.

Той се обърна и тръгна надолу по стълбата.

— Каква е оная папка? Какво има в нея? — с пресекващ глас попита Ева.

— А! Папката ли? — Доктора спря. — Щях да я забравя.

Той се върна бързо горе, внимателно отстрани Ева от вратата, отиде вътре и след малко излезе с папката в ръка.

Ева изчезна в къщата.

Стоях на малката тераса и гледах пълната месечина. Струваше ми се, че по нея има прекалено много тъмни петна.

* * *

На сутринта Учителя умря от инфаркт. Погребяха го шумно — с речи и духовна музика, а през цялото време пиянството в Градчето продължаваше, огънят на площада ту угасваше, ту отново се разгаряше.

Ева изчезна от Градчето с мага Халдей — той бе успял да я убеди да му стане асистентка. След две десетилетия тя ми се обади с писмо от Франция — купила си къщичка в околностите на Ница, водела скромен, но осигурен живот — имала малка рента. Канеше ме на гости. За мага Халдей споменаваше само с два реда — живели заедно десетина години, нямали деца, той умрял от мозъчен удар.

С Доктора тогава имах още няколко разговора. Бях свидетел на убийството — защото това, което стана през оная нощ, беше истинско убийство.

Не ме успокояваха думите на Доктора, който повтаряше, че не искал да убие Учителя, а себе си:

— ... За да посегна на себе си, трябваше най-напред да вдигна ръка на него. Не само любовта свързва хората, но и омразата. Човек умира, когато умре главният му враг. А аз нямах по-голям враг от него. Откога се появи тая омраза ли? Още от детските ни години. На него винаги му е вървяло, всичко постигаше с лекота, жените го обичаха, нали и моята собствена жена... Аз, за разлика от него всичко постигнах с усилия, професията ми изискваше и чисто физическа работа. По очите ви отгатвам, че се отвращавате от мен, но трябва да ме разберете. Не можех да постъпя другояче. Толкова години таях мисълта за отмъщение... Ще кажете, че съм зъл? Не, просто съм човек с принципи. Няма добро и зло, има само Зло, и то с главна буква — и по-малките степени на Злото минават за добро. Изкуството да се живее е в подходящ момент да се избере най-малкото зло. Нали вие сам казахте, че сте дошли при нас по Виа мала? Няма добри и лоши пътища, всички пътища са лоши...

След една година Доктора умря — и той като Учителя от инфаркт.

А моят античен роман остана недовършен — цялата си енергия хвърлих в борба с *шайката* — успях поне временно да ги парализирам. Те ме оставиха на мира — аз това и исках. Не можех да се сражавам с тях, тогава те наистина щяха да ме унищожат.

Напоследък често се сещам за Ева. Мъча се да си обясня тогавашните ни постъпки. Може би съм усещал, че тя не е за мене, защото нямаше да имам власт над нея, а човек най-силно обича онова, което зависи от него или е част от самия него. И естествено бе да я загубя — искал съм да я загубя — а и тя е желала да се откъсне от мен, навярно бе разбрала, че рано или късно ще ѝ отмъстя за подчиненото положение, в което сам щях да се поставя.

В ония млади години, макар да се перчех с много знания, всъщност бях под влияние на чужди мисли. А толкова лесно можех да оборя Доктора, когато ме убеждаваше, че нямало добро, че имало само различни степени на злото, като приемливите от тях минават за добро.

Собственият ми житейски опит ме убеди: има добро, има добри хора. Това че понякога те са безсилни в борбата си със злото, не означава, че не съществуват.

Но аз много се отдалечих от своя античен роман.

---

[1] Халдеи — древни семитски племена, които между второто и първото хилядолетие преди нашата ера се заселват в северноарабската пустиня и Южна Вавилония — там основават своя държава, която временно се намирала под асирийска власт. По-късно халдеи били наричани скитащите из страните на Близкия изток знахари, предсказвачи на бъдещето, които викали духовете на умрелите и правели различни илюзионни номера. Халдейският език (един от древните клинописни езици на Предна Азия) дълго време останал като „магически“ език, на който били изричани заклинания. Маг — жрец в древна Мидия и Персия. ↑

[2] Мнемотехника — отгатване на мисли. ↑

[3] Вентрология — говорене с корема. ↑

[4] Илюзионистът Конради (псевдоним на Ф. Форстер (1870–1944), основал немския магически съюз „Майя“ и Академия на магически науки, бил собственик на магазин в Берлин за илюзионна апаратура. След неговата смърт фирмата съществувала до 1959 г. ↑

[5] „Не можем да търпим нито пороците си, нито средствата за тяхното поправяне.“ ↑

[6] Преразказ на мита за Орфей (Г. Михайлов „Траките“. С., ДВИ, 1972). „Той е син на тракийския цар Ойагър («Самотен ловец» или «Живеещ сам в полето»)... бил най-прочутият поет и музикант, какъвто някога е живял. Със своята лира ученикът на самите музи очаровал всичко — и хора, и животни, дори дърветата, а скалите се приближавали да го слушат... Орфей заминал за Египет, където научил много свещени неща и взел участие в похода на аргонавтите, в който играе роля с чародейната си песен. Завърнал се между своите траки... той се оженил за Евридика... Един ден Евридика била ухапана от змия и умряла, но толкова силна била любовта на певица, че той смело слязъл в Ада (Тартара) да я вземе обратно. С песента си той очаровал не само лодкаря Харон, който не превозвал през реките Ахерон и Стикс никой жив, а единствено душите на мъртвите, но и триглавия Цербер, тримата задгробни съдии Минос, Радамант и Еак, като спрял

за известно време и мъките на осъдените. Той успял да трогне несломимото сърце на Хадес-Плутон, който му върнал Евридика, но при условие — докато тя не види слънчевата светлина, Орфей да не се обръща към нея. Евридика вървяла зад него по непрогледния път, водена от звуците на лирата му. Той бил излязъл вече на горния свят, но Евридика още не и за да види дали тя го следва, се обърнал и така я загубил завинаги.“ ↑

[7] Улис — латинско название на Одисей. ↑

[8] Сома (ст.гр.) — тяло. ↑

[9] Сема (ст.гр.) — душа. ↑

Сребърният пръстен приличаше на монета, залепена върху халка — с изображение на тракийския Конник-херой и с надпис в кръг около него с гръцки букви: „Могъщи Коннико — помагай, закрилай!“.

Този пръстен Меда сложи на безименния пръст на лявата му ръка при последната им среща и Граптиак оттогава не го сваляше. Където и да беше — вкъщи, в преториума, на различни места из града и крепостта, той от време на време поглеждаше Конника — върховния тракийски бог, който нямаше име, но все препускаше нанякъде...

* * *

... отгде иде? Накъде отива?

Той само Ловец ли е? Или е въплъщение на идеята, че душата е безсмъртна?

* * *

Колкото и да се луташе мисълта на Граптиак, той не можеше да намери друг народ, който като траките така силно да вярва, че душата на човека е безсмъртна. Много пъти бе ходил в Гърция, имаше приятели гърци, неколцина от възпитателите му бяха елини — бе възприел тяхното спокойно наблюдение на житейските явления и на природата, а на многобройните богове — римски и гръцки, станали римски — той гледаше като на шумно сборище, което няма никакво отношение към човешките страсти. Единственият култ, който строго спазваше, беше култът към императора — по отношението към него се преценяваше кой е истински служител на Рим.

(Още когато Юлий Цезар бил жив, Сенатът постановил да му бъдат отдавани почести като на бог. След смъртта му по време на празненства, уредени със средства на Октавиан Август, в продължение на седем нощи светела звезда в тази част на небето, която е обърната към север — както отбелязва сам Август в спомените си, от които можем да научим и други подробности: „Тя се появяваше всяка вечер към пет часа и се виждаше от цялата земя. В тая звезда народът видя доказателство, че душата на Цезаря бе приета между безсмъртните. И

когато по-късно му издигнаха статуя на форума, поставиха звезда на главата му“. На следната година — 42-а година преди новата ера, във времето на втория триумвират — Сенатът обявил официално поклонение на новия бог и определил седми юли за празник на Цезаря — и до днес наричаме тоя месец юли — по името на Юлий Цезар.

Докато бил жив, Октавиан Август забранявал в Рим да му служат като на бог, но в провинциите, и дори в италийските селища, го обожествявали. След смъртта му Сенатът го признал за бог.

По-късно всеки нов император бил обявяван за „най-божествен от всички предишни“.)

По римски обичай мъж и жена, свързани със законен брак, трябваше да носят сватбения пръстен на безименния пръст на лявата си ръка, защото в тоя пръст имало нерв, който го съединявал със сърцето.

Навярно Меда знаеше това — затова, като постави сребърния пръстен на тоя пръст, каза на Граптиак:

— Носили са го моите предци, працядо ми е казал, че е спомен от неговия працядо... Ако ни се роди син, ще трябва да отстъпиш пръстена на него!

В тия думи той долови напомняне за вярванията на траките в безсмъртието на душата — човек живее в кръга на дедите си, ето, и пръстенът е един кръг, който се върти около пръста ти, както ти се въртиш в познатите граници на раждането, възмъжаването и смъртта.

За всичко това легатът можеше да говори само с Теренций Тал и напоследък той често го канеше при себе си, а и сам с удоволствие му отиваше на гости. Домът на младия патриций беше спретнат, уреден по римски с чувство за мярка, пресметливост и трезвост. „Тази трезвост в постъпките и решенията не бива да ни напуска и когато решаваме да се напием“ — шегуваха се помежду си истинските римляни.

Тоя път Тал гоцаваше светлейшия Граптиак с месо от глиган, приготвено по няколко начина — задушено с много подправки, печено на шиш и сготвено с лук. Готвачът на Тал беше известен с вкусните наденички, които приготвяше от няколко вида месо, и легатът преяде от тях. Виното — в стъклени амфори, запечатани с гипс — беше отлежало, сменяха го според блюдата. Завърза се кратък приятелски спор — Тал беше привърженик на гръцките вина, които се пиеха разредени с вода, а Граптиак държеше на тракийските.

— Ти, светлейший, с тракийския си пръстен и със слабостта си към тракийските вина можеш да бъдеш избран за *elegantiae arbiter*^[1] на това племе.

— Най-напред, приятелю, да уточня: това племе се състои от много племена, които продължават да живеят свой собствен вътрешен живот въпреки нашата силна власт. И второ — в отношенията ни с тия хора римската ни деловитост не може да ни помогне.

— Защо, пресветли легате?

— Тук е Тракия, тук нищо не се променя.

— А нашите пътища, нашите крепости, нашата римска уредба?

— Всяка власт тук е временна. Пътищата могат да бъдат изоставени, крепостите — разрушени, а за римската ни уредба ще има спомен само в съчиненията на историците.

Разговаряха в триклиниума, лежаха на ниски, удобни легла от двете страни на триъгълната маса.

— ... Те, тия загадъчни траки — продължи легатът със стъклена чаша в ръка, — привидно са изостанали, живеят в селата, затворени в своите общини^[2], но всъщност са може би отишли напред повече от нас — те държат на отделния човек, за тях той, индивидуумът, е над всякакви племенни и държавни интереси.

— Странни са думите ти, светлейши — внимателно го прекъсна Теренций Тал. — Нима идеята за държавност и чувството, че си част от едно цяло, наречено общество, са признак на низходящо развитие?

— Някога елините държаха най-вече на своя полис, на своя град-държава, но още Александър Македонски смятал целия свят за свой роден град, за него акропол бил войнишкият лагер, роднини — всички доблестни хора, а чужденци — всички глупаци. Ние поехме от елините факела на човешкото развитие и сега той пламти над целия наш цивилизован свят. Варварите не ни интересуват. Но траките не са варвари... Със своята вяра в прераждането те унищожават в себе си страха, само това обяснение мога да дам за тяхната безумна храброст. Та ние сме тук вече второ столетие, а не можем да им въздействаме с нищо — те славят Конника-херой, честват своя Дионис, а когато умират като легионери по далечните граници на империята, в надгробните паметници каменоделци вдълбават с латински букви последния им завет: „Искам да бъда погребан по обичая на дедите си“!

— Да, добри войници са — замислено поклати глава Теренций Тал.

— Разбираш ли, приятелю — сниши глас легатът. — Ние, римляните, живеем тук затворени в своите градове, а траките — в своите села, живеем не съвместно, а успоредно. Ние ще изчезнем, но те ще останат. Рушат се градовете и крепостите, но селата са безсмъртни. Градът — това е развитие по вертикала, а селото — по хоризонталата... Градът — това е времето, а селото — пространството, което поглъща времето.

— Може би си прав, светлейши. Признавам, че нямам склонност към философски разсъждения, време е и аз да наема някой пътуващ философ за мой домашен събеседник. Но още помня онова, което учех като младеж. Ставаше дума за страха от смъртта. И ние я преодоляваме, но по друг начин. Смъртта — казва Сенека — е небитие. След мен ще бъде същото, каквото е било преди мен. А Епикур ни успокоява още по-добре: когато ние сме живи, смъртта не е при нас, а когато тя дойде — тогава нас няма да ни има.

Граптиак остави чашата си на масата, обърна се и отпусна глава на високото възглавие. Изведнъж пресекна желанието му за разговор, искаше да бъде сам. Но и така пак можеше да притвори очи и да се остави на мислите си — Теренций Тал е досетлив човек, няма да му додява.

И наистина, домакинът, като се извини, че имал някакви семейни задължения, напусна триклиниума.

... Той разбра, че има неща, които с думи не могат да бъдат обяснени, неща, които трябва да приемеш или да отхвърлиш с цялото си същество — каза си легатът.

Поиска му се край него да е Меда, да погали с ръка гърдите ѝ.

... Така трябва да живея — не да завоювам света, а да се слея с него и колкото може по-малко да разсъждавам!

Отново се беше пробудила в него жаждата за живот, но вече не само като желание, а като вътрешна увереност: да, той има сили, ще постигне това, към което се стреми, с помощта на волята си!

... Могъщи Коннико — помагай, закрилай! — прозвуча в него собственият му глас, но с такава енергия, с такава желание за живот, че той се приповдигна на ложето.

Посегна към широката стъклена чаша, изпи остатъка от виното и отново отпусна глава на възглавието.

Не, не е прав Епикур, че удоволствието е липсата на телесни страдания и на душевни тревоги. Истинското, пълното удоволствие е вълнение, замайване, екстаз! За какво ти е хладното познание на нещата, когато същото това познание може да постигнеш, като се разтвориш в света около себе си — а този свят може да е веднъж женска прегръдка и топлината, която извира от самия теб, друг път — замайващата зеленина на пролетта, в която се крият хиляди аромати, защото има хиляди цветя — те разцъфтяват, щом посегнеш към тях. Чаша вино, приятен разговор с приятел като Теренций Гал, дори само една разходка по Виа мала с квадригата — всичко това са все дълги, приятни мигове, които нямат цена.

Той се усмихна иронично — надсмиваше се на себе си, че години наред се бе катерил по йерархичната римска стълба, заблуждавал се бе, че има ясна цел — все по-нагоре и по-нагоре. А тия, които не успяват да направят голяма кариера, сигурно се успокояват с мисълта, че се отличават с изключителни качества, но са неоценени и затова, като са отпаднали от надпреварата с другите, са станали независими.

Баща му казваше: служиш ли добросъвестно и почтено, ти никога не ще сгрешиш — защото Рим не може да греши.

Но той повече не желаше да бъде анонимен безгрешен *служител* на чужди идеи, та били те и римските идеи за световното господство — искаше да живее като трак, а траките винаги са били свободни, те и в границите на империята се запазиха — никога никой тракиец не е бил роб на друг тракиец. Римляните ги превръщаха в роби, и то далеч от родината им.

Заради Меда беше започнал да учи тракийския език — а те, траките, никак не се интересуваха от латинския, той не им трябваше, с гръцкия се справяха криво-ляво, затова и в провинция Тракия официалният език беше гръцкият.

Той произнесе на тракийски:

— Аз, Пантулей Граптиак, съм свободен човек!

Вслуша се — ехото на гърлените, по особен начин мелодични слова погали слуха му.

— Да, свободен съм! — още по-високо изрече той и в тия минути си вярваше сам — беше под закрилата на могъщия Конник, беше на кръстопътя на Изтока и на Запада и искаше до сетните си дни да живее тук, в тая топла и плодна земя, където се раждаха свободни хора, буйни коне и ароматно грозде, което се превръщаше в силно вино.

И Пантулей Граптиак отново посегна към чашата — тя беше празна, но стъклената амфора беше наблизко; цяла амфора с тракийско вино, което не опива, а проветрява съзнанието и изпълва тялото със сила.

---

[1] Съдия на вкуса (лат.). ↑

[2] По време на римското завоюване на Тракия (началото на първото столетие от н.е.) траките са живеели главно в селата в териториални селски общини със съвместно използване на горите и пасбищата. Римското право само сменило формата на собственост — държавата, императорът, най-близкият град бил собственик на земята, в която имало по много села.

Според проф. Борис Геров („Земевладението в римска Тракия и Мизия“ — ГСФ. У., том 72, кн. 2/1977) — „древното стопанство, опряно на свободното тракийско село, е било преобладаваща форма на земевладение през II в. и първата половина на III в.“. Земята била „в ръцете на тракийски селски фамилии, които пазели племенните си обичаи и бит. За това свидетелстват погребенията им в могили със заравянето край тях на колесници и коне“. Тракийските села около Филипопол към края на II в. са били включени в градските фили, което означава, че тяхното население е било изравнено в правно отношение с населението на града. ↑

Двамата се бяха разбрали тя да не напуска вила „Фантазус“ без негово разрешение и да не го търси в Града. И затова Пантулей Граптиак се изненада, когато от прозорчето на закритата квадрига я видя сред тълпата улични зяпачи — Меда сияеше, гледаше го усмихната и му правеше някакви знаци в ръце.

Той почервения от гняв. В квадригата срещу него седеше един от ония лаудицени^[1], които напоследък се бяха увеличили твърде много във Филипопол — пенсионирани императорски чиновници, на които парите все не стигаха. Почтеният Антоний Полион, рано оплешивял и останал само с няколко предни зъба римлянин, от известно време предлагаше безплатните си услуги на легата като доксограф^[2], не само във Филипопол, но и в цялата провинция се било разчуло, че светлейшият управител е истински мислител, който върви по стъпките на императора философ. Защо разсъжденията му да се загубят за потомството?

Сега почтеният Полион щеше да извърши нещо по-полезно — легатът му посочи момичето и му каза да го заведе на следващия ъгъл, където квадригата ще спре за малко.

... Все пак има някаква полза от тия лаудицени — въздъхна Пантулей Граптиак, когато видя на близкия ъгъл Антоний Полион и Меда.

Момичето с лек скок се озова в квадригата, Полион се поклони на легата със съучастническа усмивка и махна с ръка за довиждане.

— По Виа мала! — нареди Граптиак на коларя, един от освободените му роби, които знаеха да пазят тайни.

Меда се сгуши в рамото му, притисна се към него.

— Моят тигър... — някак сънено прошепна тя и гневът на Граптиак се стопи.

Но той трябваше да ѝ се скара, да разбере тя, че споразуменията им трябва да се спазват.

— Нали се разбрахме... — започна той, но Меда още по-плътно се притисна в него.

— Искам постоянно да сме заедно! Не мога все да чакам!

Той забрави, че тя е само едната половина от живота му, че най-много веднъж в седмицата може да ходи във вила „Фантазус“, и то като мине по отвратителния път Виа мала, по който — ето, както сега! — колелата на квадригата подскачат като по дъното на пресъхнала река.

— Заедно ли... Да, заедно... — замаян рече той и като разтвори дрехата на момичето, започна да целува гърдите ѝ.

Тя издаваше кратки гърлени звуци, може би къси думи на тракийски, които той още не знаеше какво означават. Но вече добре я познаваше и благодареше на боговете, че двете слюдени прозорчета на квадригата са закрити със завеси.

* * *

— Три нощи подред сънувах оная арфа със скъсаните струни — тихичко говореше момичето.

Бяха минали големия завой с върбите, Виа мала беше зад тях, сега квадригата взеше приятно, вила „Фантазус“ скоро щеше да се появи — с инициалите на името на легата от вечнозеления чемшир, с плодните дръвчета, чийто растеж беше изкуствено спрял, с пътеките, посипани с яркожълт пясък.

— Пак ли бяха ръждясали? — усмихнат попита той.

— Не се шегувай...

— Вече е време тия ръждясали струни да се скъсат и да забравиш за тях!

— Не говори така... — умолително го погледна Меда.

— Какво те тревожи? — наведе се той към нея.

— Каж ми, ти знаеш толкова много неща... Може би в нас има някакви невидими струни и когато те се скъсат, тогава умираме...

— Според вашите вярвания покойникът се преражда в друг човек или в някое животно, или дори в стрък трева...

— Знам! Но аз не искам да се прераждам! Искам да живея дълго и все да съм млада! И ти да си до мен!

— Ах, тая анима рустика! — въздъхна Граптиак.

— Какво каза?

Говореха на гръцки и както винаги, когато той използваше някой латински израз, тя го поглеждаше сепната, като че зад непознатите думи се криеше някаква заплаха.

Той усети, че и самия него го завладява неприятно чувство, като че във вила „Фантазус“ ги очакваше нещастие...

— Глупости! — на глас произнесе Граптиак, но не каза на момичето за предчувствията си.

Двамата нито веднъж не бяха говорили за Диазелмис и все пак той понякога като че заставаше между тях — като сянка, която ги притискаше към земята.

От епикурейците Граптиак приемаше, без каквито и да било уговорки, идеята, че трябва да бъдеш равнодушен към всичко, което те заобикаля, и да си създадеш щастие в своето ъгълче.

Ето я вила „Фантазус“, его го неговото „ъгълче“... Но той вече знаеше, че когато е тук, другата му половина е във Филипопол.

Когато квадригата спря, той скочи пъргаво, по младежки, взе на ръце Меда и като я понесе към портала, ъ каза в ухото:

— Dum vivimus, vivamus!^[3]

Това беше един от латинските изрази, които и тя можеше да произнася.

Страхът бързо напусна и двамата. Нямаше никакъв Диазелмис, никаква заплаха не тегнеше над тях и те се преобразиха — той облече бял хитон като тракиец, а тя, само с прозрачно наметало, започна да пее и да танцува из триклиниума.

---

[1] Лаудицени (лат.) — хора, които се умилкват, за да бъдат поканени на обед. ↑

[2] Доксограф (гр.) — записвач на мнения — от „докса“ — мнение, и „графо“ — пиша. ↑

[3] Докато живеем, нека живеем (лат.). ↑

Легатът се беше облакът на перилата на откритата тераса и разсъждаваше над една току-що прочетена мисъл на Плутарх (книгата още беше в ръката му).

„Често пъти — твърдеше биографът на великите личности — някоя незначителна постъпка, дума или шега по-добре разкриват характера на човека, отколкото битката, завършила с десетки хиляди трупове.“

... Да, така е — съгласяваше се Граптиак. — Но нали, както има „деятелен“, така има и „съзерцателен“ живот. Може ли съзерцанието също да ни разкрие? Всяко разкриване е възможност другите да се приобщят към нас дори когато ние не желаем това.

Преди години, като наглеждаше строежа на вила „Фантазус“, той си бе мислил, че там, в уединение, ще бъде сам със себе си, че заедно с всекидневната си тога ще оставя във Филипопол грижите си на висш магистрат и на „патер фамилиас“^[1], че ще бяга дори от омръзналата му вече Херестрата — а се оказа, че в тая „вила рустика“ бушува една необузdana „анима рустика“ — неспокойната, пълна с енергия млада тракийка, която запалваше и него.

... Няма, никъде няма „съзерцателен живот“. Има само мигове на съзерцание, които също ни разкриват!

Неочаквано той си спомни — навярно тогава е бил петшестгодишно дете: по улицата едър мъж, чиито ръце бяха омотани с вериги, мъкнеше воденичен камък, който бе вързан за другия край на дебелата верига. Камъкът бавно се превърташе, може би защото беше прекалено голям или улицата беше стръмна.

Тоя спомен се появяваше в съзнанието му, когато в него се утаяваше чувството за безизходност.

Да, всеки мъкне своя воденичен камък — и робът, и свободният...

На своите роби той удряше плесници само когато ги обявяваше за свободни^[2] — и те вече имаха по-големи права от pereгрините^[3], можеха да заемат различни длъжности и да вършат насилия в името на държавата.

Реторът философ Диогас казваше, че всичко в човешкия живот е борба и игра. Борба — за да успееш в кариерата, да натрупаш състояние, да се прославиш, да получиш признание, но в края на

краищата се заплиташ в мрежата на скрито робство и от насилник се превръщаш в жертва...

А как свършват игрите на възрастните, Граптиак вече знаеше — винаги някой е победен и *vae victis* — „горко на победения“!

До откритата тераса долетяха звуци на флейта. Това беше двойна, „тракийска“ флейта. Къде тук имаше траки?

Той се надвеси от перилата и видя млад мъж, седнал долу, в подножието на каменната сграда, унесено да свири тъжна, провлачена мелодия и не обръща никакво внимание на минаващите хора. Такива улични музиканти имаше много — повечето от тях бяха траки — обикаляли далечни краища на империята, те вече не се свъртаха в родните си села, но и в градовете не можеха да пуснат корен.

Граптиак винаги се бе удивлявал какво голямо значение има музиката за този народ — траките пееха по време на жътва и когато се събираха ту в един, ту в друг дом за обща работа. Най-много пееха по време на празници. От деца научаваха песните, свързани с честване на отделните богове. За химните, които възхваляваха Орфей, казваха, че били измислени от самия него.

Имаха и поговорка: „Който пее, зло не мисли“.

... А може би музиката е начин да избягаш от себе си? — мислеше сега Граптиак. Защото, когато пееш, мелодията те владее, думите, изпети на песен, имат друго значение, тактуваш си или удряш крак с ударите на тимпана и кимбала, пляскаш заедно с всички, но и сам да си, пак усещаш как биенето на кръвта ти се влива в ритъма на песента.

Долу свирачът на двойната флейта смени мелодията — сега тя беше бърза и игрива и като се вгледа внимателно, Граптиак видя, че пред музиканта две седем-осемгодишни деца весело подскачаха.

— Светлейши...

Не бе усетил приближаването на Тал, но го позна по гласа и не се обърна — продължи да гледа играта на децата.

— Сигурно са траки от племето беси, те са най-многобройните — посочи Граптиак долу.

Теренций Тал дойде само на крачка до него и със стегнат, служебен глас заговори:

— Неприятна новина, светлейши, чумата се появи и в нашата провинция. Съобщават ни, че в долното течение на Хеброс^[4]...

Граптиак бавно се обърна. Името на селището не му говореше нищо, сигурно беше някоя бурга^[5] или дори стражева кула. Но болестта^[6] вече беше тук! Ще пълзи от долното към горното течение на реката, ще се прехвърля от селище в селище, от крепост в крепост...

— И какво, приятелю? — тихо попита легатът. — Ще бягаме ли от страшната болест!

— Ще ограничим пътуванията на меркаторите^[7], ще пускаме само по един керван на седмица или дори на две седмици, ще задължим пътниците, които...

— Всичко това бе направено в Рим, но болестта проникна в сърцето на империята!

— И все пак...

— *Nihil fiat*^[8] — поклати глава Граптиак, обърна се и пак се надвеси от перилата.

Долу нямаше никой.

И свирачът на двойна флейта ли беше научил за чумата?

Ами децата?

По улицата тичаха неколцина мъже. Те може би търчаха към най-близката таверна или просто бяха във весело настроение, но под впечатлението от неочакваната лоша новина на Пантулей Граптиак се стори, че в града вече започва паниката. Да, така е — отначало неколцина, после десетки и стотици хора се суетят по къщите си, след това излизат на улиците, събират се към площадите и достатъчно е един да извика: „Да бягаме!“ — и многоликата тълпа хуква — хората като обезумели се тъпчат едни други, мнозина загиват още тук, а повечето тичат след някой, който вика най-силно, обявяват го за водач, следват го.

... Защо е така? Нали уж всички сме надарени с разум?

— Нищо не може да се направи — още веднъж рече легатът и като отиде до младия си приятел, погледна го право в очите: — Знаеш ли какво ще стане, след като чумата си отиде?

— Ако съм жив... — усмихна се Тал.

Но в израза на лицето му личеше: уверен е, че ще оцелее.

— Завиждам ти, приятелю... Да, ти ще останеш жив и ще видиш как на мястото на обезлюдените от болестта земи ще се настанят сегашните ни врагове, проклетите варвари. Те имат много имена, но ги обединява стремежът към плячка, жаждата за богат, осигурен живот. В

края на краищата какво направихме? Няколко столетия ние, римляните, се грижихме да създадем условия за живот на най-големите си неприятели.

— Ако проникнат тук, те ще унищожат нашите градове и крепости, ще разорят колониите ни, ще превърнат цъфтящите земи в пустиня!

— Не... Няма да унищожат всичко. Ще сринат само онова, което няма да им върши работа. Всеки човек е практичен по свой начин. От гладките камъни и от красивия мрамор ще си построят колиби, но ще вървят по нашите пътища, нали ги правим за векове?

— Има и пътища като Виа мала — усмихна се Теренций Тал.

— Всички пътища приличат на Виа мала по едно — може да са зле направени, но се минава по тях.

— Мой ред е и аз да направя извод, светлейши, а той е, че всички пътища са еднакво лоши.

— И по-малкото лошо минава за добро! — вдигна показалец Граптиак.

* * *

Тоя ден неприятните вести преследваха Граптиак. Втората лоша новина той научи от един стационарий^[9] — окичен с няколко фалера^[10], пращен, изморен, той идваше от вила „Фантазус“.

— Латрани^[11] нападнали твоята вила рустика, светлейши — преви коляно войникът.

Граптиак все още беше на откритата тераса с книгата на Плутарх в ръка.

— И какво е станало? — приближи се той към стационария.

— Убили са охраната.

— Всичките ли?

— Лично аз преброих трупове на осем войници. Те са се сражавали с мечове, убили са трима от нападателите, но, изглежда, са били изненадани. Единият от убитите латрани е избягалият от затвора тракиец Диазелмис.

— Там имаше едно момиче, то къде е? — припряно попита Граптиак.

— Успяла да избяга... Така каза един от умиращите войници, видял я, като се промъква през градината по нощна дреха.

— Тръгвай с мен! — глухо рече легатът, захвърли книгата на мраморния под и се отправи към близкото стълбище.

* * *

Квадригата бързаше по Виа мала, Граптиак се люлееше на седалката и не се сещаше за козия мех с вино, който бе до краката му.

Виждаше Меда така, както се бе появила последния път пред него — със златна мрежа на косата, с вити златни гривни на краката.

Едва сега той осъзна какво го беше измъчвало през последните месеци — усещането, че животът сякаш бяга от него, че някаква сила го изблъсква встрани от пътя, по който искаше да върви.

— Аз мога да ти бъда баща — казваше й усмихнат той, а тя винаги отвърщаше по един и същ начин:

— Да, можеш, но аз съм по-голяма от теб!

От нея се носеше уханието на нардов балсам, тя цялата беше лека и въздушна като малък облак...

* * *

... и като облак изчезна.

През слюденото прозорче надзърташе късче мрачно есенно небе, квадригата продължаваше да подскача по лошия път.

* * *

Първото нещо, което забеляза в празната спалня, беше стъкълцето с нардов балсам — то беше на мозаечния под до вратата.

Граптиак се наведе, взе го и безпомощно се озърна.

Толкова празна стая не беше виждал в живота си — макар че в нея имаше широка софа, масички и сандъчета от скъпо черно дърво.

Върху софата беше захвърлена виолетова туника, до прозореца видя позлатените сандали на Меда.

* * *

Трупът на Диазелмис беше в атриума.

Граптиак спря до него. Не изпитваше омраза към младия строен мъж с червеникави коси и къса подстригана брадичка, която беше червена от кръв.

Върху гърдите на тракиеца бяха сложили махайрата, с която се бе сражавал.

— Предайте го на близките му — каза Граптиак на стационария, който вървеше след него. — Нека го погребат по техните обичаи!

* * *

Претърсването на околността започна още същия ден. Отначало само десетина стационарии, след това повече от стотина, накрая — всички началници на стражеви кули, бурги и президии^[12] в провинцията търсеха „момичето Меда, годеница на покойния Диазелмис“.

От младата тракийка нямаше и следа.

---

[1] Глава на семейство (лат.). ↑

[2] Според римския обичай при освобождаването си робите получавали плесница от своя господар. ↑

[3] Перегрини — лично свободни жители на Римската империя, които обаче нямали римско гражданство и в правно отношение стояли по-ниско от освободените роби — плащали не само поземлен, но и поголовен данък, който в древността бил признак на робство. ↑

[4] Хеброс — река Марица. ↑

[5] Бурга — малка крепост. ↑

[6] Чумата се появила в Азия през 162 г. от н.е. Завръщащите се в старите си лагери рейнски и дунавски войски, които участвали във

войната с партите, я пренесели в западните провинции на империята. В Рим болестта се появила през 167 г. С малки прекъсвания епидемията траяла двадесет години и унищожила половината от населението на империята. ↑

[7] Меркатор — търговец. ↑

[8] Нищо не може да се направи (лат.). ↑

[9] Стационарий (лат.) — войник, натоварен с полицейска служба. ↑

[10] Фалери — металически украшения, с които били награждавани войниците за проявена храброст. ↑

[11] Латрани (лат.) — разбойници. ↑

[12] Президии (лат.) — крепости. ↑

Тежката зима най-сетне свърши. Един ден капчуците запяха, Граптиак чу от откритата тераса песента на чичопея и усети приятни тръпки по гърдите си.

Идеше пролетта, идеше оная сила, която щеше да промени всичко около него и в самия него. Отсега нататък той щеше да очаква първия минзухар, първия щъркел, първата лястовица...

Дали Херестрата му се сърди? Не бе ходил при нея от деня, когато Диогас се надприказваше с назарейския проповедник.

Без да я предизвести, той се появи с носилка в дома ѝ.

Беше привечер.

В тъмна туника, с вдигната във висок кок коса, Херестрата беше тъжна и величествена — една жена, която винаги е била великодушна и на която може да се довериш.

Той заговори за лошата настилка на улицата, на която беше нейният дом, обвиняваше се, че досега не е направил нищо за това. Каза и за идващата пролет, като се усмихваше замаяно — нали пролетта променя всички ни?

— Когато искаш да постигнеш нещо, ти винаги намираш начин да се промениш — с усмивка каза тя и го покани в триклиниума — знаеше пристрастието му към вкусните ястия и хубавото вино.

Той продължи да говори за пролетта. Тук имало едно цвете, от първите цветя — предизвикателно жълто, не знае наименованието му, но ще я заведе в една горичка край Филипопол, ще ѝ го покаже и тя ще го хареса, той знае вкуса ѝ, тя обича ярките цветя.

— Добре ми е, когато си при мен — тихо каза тя и със сребърна амфора в ръка напълни две високи стъклени чаши.

— Страхувах се да не ме направиш назарей — засмя се той, като вземаше чашата си. — Само като чуя за вашия Страшен съд, тръпки ме побиват.

— Ти не съзнаваш, че така, както живееш, си в постоянен съд пред себе си.

Той с изненада я погледна. Тия назареи с приказките и съчиненията си са ѝ напълнили главата с готови отговори. Трябва да провери докъде обаче се простира нейната компетентност. Зарадва се в себе си, че това ще е една игра — нали все пак всичко в тоя живот беше борба и игра?

— Ела при мен! — каза той и беше сигурен, че тя ще дойде.

В първия миг Херестрата притвори очи, леко се олюля, но като че в нея се появи някаква нова сила, тя се усмихна и тръгна към него.

Беше все същата — както я знаеше от първите им срещи — топла, всеотдаваща се, без сянка от стеснение. Леглото беше тясно, но той направи така, че то стигна и за двама им.

* * *

Лежаха един до друг, пиеха от една и съща чаша.

— Каж ми, защо избяга онова момиче? — питаше я той и с нетърпение се взираше в спокойните ѝ очи.

— Не защо, не дори от кого, а от какво е избягала, това трябва да разбереш.

— Каж ми, кажи!

— Избягала е от себе си.

— При мен тя имаше всичко. И пак ще го има, ако се върне.

— Няма да се върне. Младите момичета обичат запазените и със щедра ръка възрастни мъже, но един ден побягват. Младостта отива при младост, никой не може да излъже природата, която ни е създала. Ти се опитваш да бъдеш от „вечно младите“ — и по мъжки сили все още си на двадесет и пет години. Но има и друго — всяко поколение живее със свои представи за света.

— Аз няма да остаряя, аз ще рухна изведнъж! — с мрачна убеденост каза той.

Тя го погали по косата, която вече бе започнала да оредява, но все още беше цяла коса (той се ужасяваше от голите глави, разправяше какви ли не весели случки за „ония, гдето няма какво да решат и въпреки това носят гребени“).

— Ти много пъти си ми повтарял думите на Хораций за „златната среда“ — защо не се опиташ най-сетне да я потърсиш? Целият ти живот е бил надпревара — с връстниците, с колегите по звания и длъжност, със самия себе си!

— Хораций възпява три неща — имота, любовта и смъртта — замислено каза Граптиак. — Имоти, които носят сигурни доходи, и двамата с тебе имаме. Възкресихме взаимната си любов, а за смъртта не желая и да мисля. Едва сега разбрах, че истинското унищожаване на

човека не идва отвън, а от самия него — и то е, когато се стремиш да осъществяваш принципи, в които не вярваш. Рано или късно те ще те възпламенят!

— Ти си бил винаги толкова щедър на знания и на чувства...
Затова ти прощавам — прилепи се отново към него Херестрата.

Но въпреки всичко той продължи да търси Меда.

С двадесет стационария — най-отбраните, най-проверените, с най-много фалери по гърдите — Пантулей Граптиак, легат, патриций и императорски пропретор на провинция Тракия, ходеше из гънките на Родопите и все вярваше, че един ден ще я срещне. С времето той забрави името ѝ, наричаше я „тракийското момиче“ или само „момичето“, но я търсеше, винаги щеше да я търси, защото не можеше без нея. Имаше топлата прегръдка на Херестрата, съпругата му, римската матрона Антонина жадуваше за миговете, които щеше да ѝ отдели, но Пантулей Граптиак, който беше вписал името си в крепостната стена на Филипопол, знаеше, че онова момиче бе събрало в един възел всичките му желання, цялата му страст да се раздава на другите, което останалите жени не бяха проумели — те само бяха вземали своя дял от неговата сила, от топлината му, от неговата същност — докато Меда беше толкова близо до него, че бе станала част от самия него...

И той я търсеше, като се страхуваше, че някой ден ще я намери и може би няма да се възторгне от собствения си образ — но продължаваше да дълбае, да се надява...

Когато и аз навърших своя половин век, реших „да обърна поглед назад“. Тогава изрових папката с незавършения роман. Заглавието *Via mala* ми се стори претенциозно, още повече че бях чел в превод един роман със същото заглавие от автор, който преди три десетилетия беше твърде популярен у нас. Но като добросъвестен историк не можех да отмина факта, че на две римски карти наистина има път „Via mala“, който тръгва от Пловдив и върви на север. Една друга мисъл сега ме занимава: а може би *Via mala* не означава лош, а злокобен път? Римляните са назовавали нещата точно, но и точността не изключва използването на двусмислия.

Коба, прокоба...

Via mala...

Още веднъж трябва да проверя по речниците.

За мен първата фраза е „камертон“ за книгата, която пиша — ако тя е спокойна, разказът и по-нататък ще е спокоен; ако е нервна, накъсана, романът ще е същият докрай.

Много пъти се опитвах да „уловя“ ритъма на някогашния си начин на разказване, но все не успях.

„Пантулей Граптиак, легат и патриций, императорски прокуратор на провинция Тракия...“, продължаваше да седи на мраморния трон и да чете Тит Ливий.

Този трон е запазен до днес. Всеки посетител на Пловдив може да го види.

В продължение на няколко столетия градът е носил името Филипопол (турците и досега продължават да го наричат Филибе), но когато славяните идват, те по свой начин (Плоудин, Пловдин) започват да произнасят тракийското название Пулпудева.

И надписът в крепостната стена с името на Пантулей Граптиак съществува. Да, всичко това е вярно. Но сега начинът ми на дишане е друг и е по-добре да нахвърля фрагменти, отколкото да водя уж „спокоен“ разказ — когато никак не съм спокоен, като се докосвам до неща, които съм изживял.

Знам: тая нощ пак ще сънувам тоя странен Пантулей Граптиак, легат и патриций...

* * *

Но какво ме интересува някакъв си императорски легат и патриций — „център на света“ вече е обикновеният човек, т.е. аз.

И започна голямото опиянение в моя живот — то продължава вече трето десетилетие — читателят да не забравя оня момент, когато в хотелската ми стая от чешмата протече вино вместо вода.

Наскоро ми попадна поетичната книга на Томас С. Елиът „Четири квартета“. Зачетох я на крак — в книжарницата, после вкъщи, след това дълго я носех със себе си по време на моите странствания.

*Отекват стъпки в паметта
по пътища, в които не вървахме,
и към врати, които не отворихме...^[1]*

... И си спомних НОВАТА ЕВА — тънка, изящна, двадесет и три годишна — тя танцуваше на светлината на червените като жарава реотани на електрическата печка.

(А в това време вестниците се вълнуваха от въпроса — „Ще продължи ли родът на белите тигри?“. Индийските учени смятали, че в света са останали само тридесет и пет тигъра албиноси. Всички те били потомци на белия тигър Мохан и на обикновената тигрица Радха. Преди двадесет и пет години махараджата на индийското княжество Рев предоставил на редките животни своя някога разкошен, но вече изоставен летен дворец. Сега сградата е опустяла, а остарелите тигри албиноси изживяват последните си дни...)

— Моят тигър... — шепнеше с прекъсващ и пресъхващ глас тя.

* * *

Специалистите доказаха по експериментален път, че лунатиците имат наследствена памет.

А може би това не се отнася само до тях?

Никога не съм живял в пещера, броя на пръсти случаите в живота си, когато съм разглеждал пещери — и то електрифицирани, подготвени за вътрешен и международен туризъм. Но понякога ми се

струва, че съм бил в някаква огромна пещера. И аз, който съм нервен и припрян (все бързам нанякъде!) и като говоря, обикновено жестикулирам с резки движения на дясната си ръка, в сънищата си често се виждам как бавно излизам пред пещерата, спирам и очертавам някакви знаци с десница — а пред мене проблясват стотици очи. Какво чувствам тогава ли? — изпитвам огромно облекчение, че съм напуснал влажната пещера и че слънцето грее високо над мене в синьото небе...

Но една хотелска стая, чужда квартира или мазе, превърнато в уж модна „механа“, също може да прилича на пещера — далече от всички, скрит, да бъдеш съвсем сам и да допуснеш до себе си само едно близко същество — Новата Ева, По-новата Ева, Съвсем новата Ева.

Не, това вече не е пещера, а *остров*, а знае се, че съществува „островна психика“.

... И отново тръгнах припрян и забързан към своя „остров“.
Какво ме чакаше там?

* * *

В мен продължава да звучи стихът на Елиът:

„Във моя край е моето начало...“

И виждам трите картини, поставени в ъглите на „острова“:

Първата — две бели дървета: голи клони, окапали листа. Някъде отгоре идва ято. А може би това са отвени от вятъра листа? Не, полепналите по земята листа са приземило се, уплашено от студената зима ято.

Мъртво ято.

Мъртви листа.

Втората картина: две дървета с открити корени, които с хищни нокти са захапали кафявата земя. Клоните са превити — от какво ли?

Всичко е в кафявочервеникава омара.

А второто дърво е съвсем хилаво, едва се крепи.

Между двете дървета се гуши нисък храст, който прилича на смачкана жаба.

Третата картина: аленее далечен хоризонт.

Изгрев или залез е това?

Краят на есента ли е, или е началото на пролетта?

Като гледах Третата картина, в мен оживя *оня валс* — старинен, замайващ.

Вървах с Ева по есенната улица на Градчето и усещах как рамото ми се опира в нейното рамо. После тя изчезна — както изчезна тогава с Учителя-Проповедник. И в отчаянието си се озовах в хотела, в нейната стая, при нейните приятелки от червенокръсткия курс — те всички бяха весели, личеше, че са пили. По нощници, с разпуснати коси — пет или шест, не помня вече колко бяха — като ме видяха, завикаха една през друга:

— Ето го, нали ви казах, че ще дойде!

— Ела, ела, скъпи!

— Ева те отстъпи на нас за тази нощ!

— Само за една нощ, приятелче...

— И само ще се целуваме!

Вратата хлопна зад гърба ми.

— Ще заключим и ще хвърлим ключа през прозореца! — приближи онова същото момиче, което преди два дни при първото ми появяване тук ме посрещна с дръзки думи, преди още Ева да се обади.

— Ева, остави го, ще го уплашиш! — обади се едно от другите момичета.

— И вие ли сте Ева? — усъмних се аз.

— Аз наистина съм Ева, а твоята Ева е Евридика! — улови ме подръка момичето. — Тогава тя беше с моята нощница, ето, с тази!

Тя наистина беше с нощница от зелено жарсе, с голямо кръгло деколте — както беше облечена Ева по-миналата вечер. И от нея, както от „моята“ Ева, се излъчваше топлина и нежност.

Но „моята“ Ева вече беше избягала от мен. Да, тя не е никаква Ева, тя си е Евридика и нека някакъв Орфей да я търси. Аз съм едно най-обикновено момче с християнско име, което иска да има *свое* момиче, и ето че ми провървя...

Какво стана после?

За вакханки ли да говоря?

Те бяха весели, пийнали момичета и искаха да се целуваме — а „истинската“ Ева (дали наистина беше истинска и какво означава „истинска“?) първа дойде при мен.

* * *

... И тръгна Пантулей Граптиак — на кон, придружен от двадесет конни стационария, всичките мечоносци, към загадъчните гънки на Родопите.

Той едва бе дочакал да се раззеленят склоновете на планината, които се виждаха от Тримонциум.

Талазите на зеленото море, което се разстилаше пред него, го заляха още при първия завой на тесния и стръмен път — стори му се, че чува бучене на луд вятър, макар че клоните на дърветата не помръдваха; долови пращане на сухи съчки — козлоноги панове и сатири ли бягаха през гората.

— Евое! — прозвуча в съзнанието му викът, който толкова пъти беше слушал по тракийските празненства.

Беше време за Дионисиите, буйстваха горите, реките и ветровете, а с тях полудяваха и хората.

... И както някога веселят бог бе шествал по света със своята пъстра и шумна свита, така сега опиянени от старо вино жени, облечени със сърнешки кожи, окичили главите си с бръшлянови венци, в ръце с обредните жезли-тирсове, изпълваха горите с викове — наричаха ги „менади“ (луди) и те наистина се държаха като загубили ума си — можеха да убият козел, да пият от кръвта му и да го разкъсат на парчета и да се въргалят след това по земята, като викат: „Дионисе, бъди благословен!“.

— От земята изтича мляко, изтича вино, изтича пчелен нектар, евое!^[2]

Гръмливи тимпани, двугласни свирки, медни цимбали и рогове гонеха горската тишина надалеч, превръщаха поляните в хорища, а тесните пътеки — във вървища, утъпкани от боси крака...

Всичко това Пантулей Граптиак вече беше виждал, но искаше отново, скрит зад някое вековно дърво, да се наслаждава на буйните танци и на пробягващите като сенки менади.

А може би Меда щеше да бъде сред тях?
Може би най-сетне щеше да я намери?
Конят уморено пръхтеше — пътят ставаше все по-стръмен...

* * *

... а по своя заплетен път аз търсех в чуждите стихове себе си — да, в „праха от изгорели рози“^[3] има частици от мен.

От спомена за буйната нощ, когато вече не знаех коя е „истинската Ева“, остана само ритъмът на познатия, стария, все същия, отдавна демодирания валс.

Но не можех да забравя и своя „легат и патриций“, който и в Родопите не намери Евридика.

* * *

... Той се завърна във Филипопол посърнал, с торбички под очите — отдавна бе минало времето, когато издържаше на безсъние и на дълги пътувания.

В богатия си дом само се преоблече, в преториума се появи, за да изслуша докладите на неколцина от помощниците си, за да се убеди, че и без него всичко е вървяло добре, и скрит в носилка, на мускулестите ръце на двама роби, Граптиак се отправи към Херестрата.

Тя и сега го посрещна така, като че го беше очаквала да се появи всеки миг.

Херестрата умееше бързо да нареди трапеза, не се срамуваше сама да носи блюдата с ястия и да пълни чашите с вино.

Когато ароматното питие леко го опияни, Граптиак, както лежеше край триъгълната маса, почувства нужда да говори. И поде бавно:

— ... Надеждата за спасение кара хората да идват при вас, назареите. Вие така наричате и своя разпънат бог — Спасител. А той чисто и просто е разгадал дълбокия смисъл на поговорката, че

надеждата ще спаси света. Да, животът придобива смисъл само когато се надяваме да се сбъдне нещо хубаво!

— Нашата надежда — обади се от другата страна на масата Херестрата — е в живия бог и затова е жива надежда.

— Какво означава това? — приповдигна се на лакът той.

— Има хора, които са загубили надежда в безсмъртието на душата си.

— Но смърт все пак има!

— Когато вярваш, че животът продължава и след смъртта, тогава всичко, което преживяваш до смъртния миг, придобива съвсем друг смисъл.

— Чувал съм това и от други назареи — че земният живот е само подготовка към безсмъртния живот на небето.

— Нашият Спасител умря, но и възкръсна. Така трябва да се живее — с надеждата, че смъртта не е краят. Всеки вярва на онова, което лично е преживял, а в мига, когато осъзнаем какво представлява смъртта, вече всякакво знание за нея е ненужно.

— Наистина... Никой не се е върнал от отвъдния свят, не за да ни каже какво има там, а какво става в смъртния миг. Може би затова траките вярват в подвига на своя Орфей — че е отишъл в подземния свят като смъртен и като смъртен е излязъл от небитието.

Граптиак замислено поклати глава.

Изведнъж се озова в триклиниума на своята вила рустика, но от другата страна на триъгълната маса лежеше Меда — той видя кехлибарената ѝ огърлица, дълбоко си пое въздух и му се стори, че в гърдите му се утаява ароматът на нард. Опипа с пръстите на дясната си ръка пръстена, който момичето му бе подарило и който винаги носеше, както Меда му беше казала, на безименния пръст на лявата ръка, и чу в съзнанието си своя глас:

— Могъщи Коннико — помагай, закриляй!

... Помагай, закриляй! Защото аз, Пантулей Граптиак, легат и императорски пропретор, не съм свободен човек. Не може да е свободен оня, който претворява в живота чужди идеи и заповеди, в чийто смисъл не вярва. И затова, колкото и да търся свое тихо „ъгълче“, все ще се намери какво да го разруши...

Херестрата видя унесеня израз, който се появи по лицето му, стана и тихо излезе. Неговата самотност ѝ тежеше. Но не казваше ли

самият той, че истинската същност на всеки от нас остава скрита за съвременниците ни — и това важи за всички, и за най-значителните личности. Истината за нас може да бъде само реставрирана след десетилетия, а може би и след столетия — и то с много труд — от някой добросъвестен изследовател, но и тя ще е условна. Преди години Граптиак бе успял да ѝ внуши, че всеки нормален човек има един-единствен начин да избяга от ненормалната действителност — да си измисли свой личен, макар и малък свят. Лошото е обаче, че колкото тоя свят е по-логичен, толкова по-не е истински...

* * *

... Шумна компания. Затварят заведението. Къде ще отидем? „Хайде, имаме китара!“ — и тръгнахме след китариста, побеляващ мой връстник и приятел. Пяхме, танцувахме — най-вече ние двамата с китариста — поне си признавахме, че имаме комплекс за неизживяна младост. Лицата на жените се сменяха пред мен. Едва на разсъмване, когато умората ни прикова към столовете и тя каза едно свое стихотворение, я почувствах близка, поиска ми се да я целуна пред всички и не го сторих не от стеснителност, а от страх, че топлото огънче, което видях в очите ѝ, може внезапно да угасне. Тръгнахме тримата — с приятеля, китариста — на него на улицата още при първите крачки му стана лошо, той опря гръб в една стена, гълтна някакви таблетки, каза, че „всичко е окей“ — и бързо изчезна надолу. И на тая стръмна есенна улица, забулена в мъгла, аз я целунах, а тя разтреперана се приюти в мен. След две седмици — беше точно срещу Никулден — на „острова“ тя танцуваше пред разжарените като жарава реотани на електрическата печка.

И отново се видях в друг образ — вярвам, че е така с всеки човек, защото желанието да имаме различни лица и да се превъплъщаваме съперничи на желанието ни да бъдем безсмъртни. Какво са различните видове маски — от нашите, кукерските, до венецианското домино — не е ли все същото, все тоя стремеж да бъдеш друг?

Едва сега разбирам колко щастлив е бил Учителя в образа си на Проповедник. Тогава той говореше с вдъхновение:

— И страданието, и радостта, която изпитваме, когато то изчезне, са прояви все на този огромен разнолик живот, който трябва да изживеем, за да го опознаем. Той е многосмислен, неопределен, но е вечен. Човек никога не е един и същ — изменчивостта и непостоянството са негови естествени състояния. Ще кажете, че ако непрекъснато се променяме, другите ще имат лошо мнение за нас. Нека си мислят, каквото си искат, това е тяхна работа. Нашата работа е да събираме аргументи сами пред себе си, че притежаваме качества, които ни отличават от другите — че сме добри, способни, великодушни... Нали разбрахте за какво става дума? Да имаш доказателства, а не маниакално да си повтаряш, че си способен и с добро сърце. И така — аргументи, аргументи и пак аргументи! Преди малко младият човек се похвали, че се е заел да пише роман. Слушай, младежо! Вътрешната свобода и личното достойнство са основата на всяко автономно психично явление, а има ли по-силно, по-трайно явление от създаването на едно произведение на изкуството?

Учителя млъкваше — тогава чувах студения, равен глас на Доктора:

— Не плаши младия човек. Ако се е родил с дарба, ще се изяви дори когато му пречат. А ако носи само едно мъничко зрънце, то ще се изгуби още при първия посев.

* * *

Нарекох я Дългочаканата Ева, защото пет години и двамата не вярвахме, че това, което трябва да стане, един ден ще стане... *Тогава* нейната приятелка най-сетне отиде да се обади от най-близкия уличен телефон.

Остъклената ниша на поднебесния „остров“ — на таванския етаж — се люлееше с нас, а светлините на заспиващия град съучастнически гаснеха една след друга.

Най-сетне тъмният ъгъл ни приюти.

Вечността не се ли състои от мигове?

А един миг колко докосвания може да побере?

... И я познах. И тя ме позна — говорех си после сам с библейски думи. И двамата станахме едно Начало, което не желае

никога да има Край.

* * *

Оная, Първата Ева, ми изпрати ново писмо с цветна снимка — като момиче, когато е била асистентка на мага Халдей: бяла блуза с висока яка, гащеризон от мораво кадифе, черна безръкавна жилетка.

Вече не мога да си спомня дали косите ѝ бяха съвсем тъмни, или имаха кестеняв оттенък. А очите ѝ не бяха ли пъстри — като на една друга Ева?

— Ти обичаш любовта, а не любимата — казваше една от тях. — Затова си непостоянен.

Оправдавах се, разбира се, че всички сме непостоянни. На Найновата Ева говорех, че не желая да я ограничавам в постъпките ѝ, че нашата връзка е „свободен съюз на равни“, но усещах, че тя непрекъснато търси подчинение — от време на време ме питаше:

— Позволяваш ли ми...

— Ще ми разрешиш ли...

И следваше подробно обяснение на това, което искаше да направи. Виждах как се радваше, когато ѝ „разрешавах“, но знаех, че тя ще стори каквото си иска, дори да ѝ забраня.

— Живей скрито! — съветва Епикур.

За да живееш така обаче, трябва да имаш желание за два живота — и да си издръжлив. Не на последно място е и артистичността, която трябва да притежаваш...

* * *

— Сините цветчета! Пак се появяват! — тихо стенеше Найновата Ева.

Изтръпнах.

Нима наистина всичко се повтаря?

— Ти си ми единствен! Обичам те... — шепнеше тя.

А аз отвръщах, че предпочитам да ме слуша и да не ми изневерява — неща, които могат да се проверят. Разсъждавах като

юрист.

* * *

Кой съм аз ли?

Аз съм *Пътник* — тръгнал съм отнякъде, от пещерните времена, и бързам... все бързам!

Нещо ме кара да вървя, да върша неща, в които не вярвам (а по-късно се оказва, че са част от мое неписано верую).

Измислен и истински, светът е единен.

Да, Пътник съм. И вярвам в думите на Сервантес, че: „Пътят е по-добър от странноприемницата“ — както и в стиха на Аполинер, че „Трябва да пътуваш далече, като продължаваш да обичаш дома си“.

Опитвам се да живея тихо и спокойно, ала внезапно в мен зазвучава някой мотив — старинен валс, марш, изпълняван от духовна музика, музикална фраза от опера или оперета, шумна дискомелодия — и тръгвам.

Пътник съм. И бързам. Винаги съм бързал. И сам си пожелавам:
— *Bonis anspieils!*^[4]

---

[1] По превода на Вл. Свинтила. ↑

[2] По драмата на Еврипид „Вакханки“. Менадите били наричани „вакханки“ по другото име на Дионис — Вакх. ↑

[3] Томас С. Елиът. ↑

[4] На добър час! (лат.). ↑

Издание:

Автор: Димитър Мантов

Заглавие: Виа мала

Издание: първо

Издател: „Народна младеж“ — издателство на ЦК на ДКМС

Град на издателя: София

Година на издаване: 1985

Тип: роман

Националност: българска

Печатница: Държавна печатница „Ст. Добрев — Странджата“ —

Варна

Излязла от печат: май 1985 г.

Редактор: Нина Андонова

Художествен редактор: Иван Марков

Технически редактор: Маргарита Воденичарова

Художник: Дамян Николов

Коректор: Нора Димитрова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/11169>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.